

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Rigorózní práce

Mgr. Denis Žernov

Dichotomie ukrajinské identity

The Dichotomy of Ukrainian Identity

Praha 2016

vedoucí práce: Prof. Vratislav Doubek, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V

dne

Podpis autora

Abstract

This thesis addresses dichotomy of the Ukrainian identities using two parallel Ukrainian narratives. In search for conflict lines, we look at 20th ct. milestones which played a major role in the formation of such dichotomy. An emphasis is placed on the modernization of Ukrainian society in 1920s and 1930s. We also analyze the impact of the unformed Russian Empire and Soviet Union supranational building process on the formation of these two Ukrainian narratives up to the contemporary Ukrainian state. The conclusion of this thesis suggests that estimating a definitive shape of the Ukrainian identity will only be possible after a new supranational Eastern Slavic Identity has been shaped.

KEY WORDS: DICHOTOMY MODERNIZATION NARRATIVE IDENTITY RUSSIAN UKRAINIAN SOVIET SLAVIC EASTERN

Abstrakt

Tato rigorózní práce se zabývá ukrajinskou dichotomií identit a využívá k tomu dvou paralelně existujících ukrajinských narativů. Při hledání konfliktních linií prochází klíčové momenty 20. století, které sehrály zásadní roli ve formování této dichotomie. Velkou pozornost věnuje modernizaci ukrajinské společnosti ve 20. a 30. letech 20. století. Také se zabývá tím, jaký měly vliv nedokončené nadnárodní projekty carského Ruska a Sovětského svazu na formování těchto dvou ukrajinských narativů až do současného ukrajinského státu. Práce dochází k závěru, že definitivní podobu ukrajinské identity bude možno posoudit teprve, dojde-li k zformování nové východoslovanské nadnárodní identity.

KLÍČOVÁ SLOVA: DICHOTOMIE MODERNIZACE NARATIV IDENITIA RUSKÝ UKRAJINSKÝ SOVĚTSKÝ VÝCHODOSLOVANSKÝ

Obsah

1. Úvod	6
2. Metodologie dichotomie identit na příkladu historické narace	11
3. První světová válka a role náhody v národní genezi	33
4. Sovětské ukrajinství jako projekt pozitivní dominanty	42
5. Ukrajina v Nezávislosti	61
6. Závěr	75
7. Použitá literatura	77

Seznam zkratek

- DKSR – Doněcko-Krivořožská socialistická republika
KSR(b) – Komunistická strana Ruska (bolševiků)
RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
OUN-UPA – Organizace ukrajinských nacionalistů – Ukrajinská povstalecká armáda
Ukrajinská SSR – Ukrajinská sovětská socialistická republika
UNDO – Ukrajinská nacionálně-demokratická aliance
UNR – Ukrajinská národní republika)
UNRS – Ukrajinská národní republika sovětů
UV VKS (b) – Ústřední výbor Všesvazové komunistické strany (bolševiků)
USD – (United States dolar) americký dolar
WTO – (World Trade Organization) Světová obchodní organizace

Úvod

„Mezi našimi problémy je jeden, který řešíme v mukách. Předtím, než si moji spoluobčané přiznají, že je vyřešen, uběhnou desítky let. Není to rusko-ukrajinský problém, ale problém ukrajinský, i když je těsně spojen s Ruskem. Mluvíme, zde o naší sebeidentifikaci a psychologii. Politologové a sociologové Ukrajiny se shodují v tom, že proces konsolidace ukrajinského národa je ještě velmi daleko od svého završení. **Dodnes jsme ještě nepochopili, kdo vlastně jsme¹.** Jeden z klíčových prvků ukrajinské samoidentifikace je obsažen ve formulaci *Ukrajina není Rusko* [Kučma, 2003, s. 23].“

„Ukrajina“, už jen etymologický původ významu tohoto slova, tedy **pohraničí** napovídá o mnohých problémech spojených s identifikací těch, kdo vlastně jsou, nebo mají být Ukrajinci². Toto „pohraniční území“, pokud je chceme hodnotit z co možná nejhlubší a nejširší perspektivy, se nachází na styku dvou evropských civilizací (respektive dvou civilizačních evropských identit, identity „romano-germánské“ a „rusko-byzantské“). Ukrajina se vpravdě už od počátku své existence nachází na velmi propletené křižovatce, geografické, kulturní, historické i geopolitické. „*Ukrajina se rozprostírá v několika důležitých historických prostorech, mezi kterými je třeba zmínit postbyzantské, postruské-imperiální, postrakouskouherské, postsovětské a postkomunistické. Je zákonným dědicem všech těchto zmizelých světů*“ [Kučma, 2003, s. 31].“ Záleží právě na tom, jak je k této bohatosti historického, kulturního i politického dědictví přistupováno, jako „blahoslovení“ nebo „prokletí“? Celou ukrajinskou společností prochází „niř dvojakosti“, která může i spojovat i

¹ podtrženo mnou – D. Ž.

² Toponym „Ukrajina se používal pouze při pojmenování konkrétních pohraničních oblastí Moskevského státu, Velkoknížectví Litevského a později i Rzeczpospolite“ [Chrapačevskij, 2004] V ruských kronikách kyjevské Rusi i pozdějších dokumentech jak moskevského, tak carského Ruska (Rossijskoj Imperiji) můžeme narazit na toponymy „ukrajina“ – ve smyslu hranic i v jiných oblastech, ale vždy s upřesněním, např. „sibiřská ukrajina“, nebo „ukrainyje goroda“ (pohraniční města). Představitelé polsko litevského-státu (respektive litevsko-ruského) také tento toponym užívali, ale pouze do 17. století a v dokumentech přitom upřesňovali, kterou částí svojí „ukrajiny“ uvádí. Pojem *Malá Rus (Mikrá Rhōsia)* a *Velká Rus (Megálē Rhōsia)*, se poprvé objevily v dokumentech církevní správy řecké pravoslavné církve Byzance ve 14. století, dle tradic ještě antické historiografie, kdy *Malá* označuje původní oblast, a *Velká* oblast pozdější kolonizace. V té době centrum *Malé Rusi* Řekové umísťovali do Haličské církevní provincie (*metropoliji*), ironicky to je dnes oblast nejvíce uniátská, tedy řecko-katolická. Centrem církevní provincie *Velké Rusi* byl nejdříve Kyjev, později Vladimír a nakonec Moskva. Od 17. století se toponym *Malá Rus* ujal pro označení původně *Jihozápadních knížectví kyjevské Rusi* (nebo zrcadlovitě lze mluvit o jihovýchodních ruských oblastech polsko-litevského státu). Ne nadarmo je, ovšem nepřilíš často, i dnes používán také termín *Jižní Rus - Rusko* pro územní celky současného ukrajinského státu. Toponym *Rus*, v případě tohoto diskursu, můžeme považovat za nadřazený pojmu *Malá, Bílá a Velká Rus*. Podrobněji o etymologii slova „ukrajina“, a o úskalích jeho proměny z toponymu v etnonym viz článek F. A. Gajdy [Gajda, 2012]

rozdělovat. Tuto dichotomii ukrajinské národní identity na území Ukrajiny nalézáme především ve dvou hlavních paralelně existujících nacionálních narativích, jež se liší především ve vnímání a interpretaci historicko-etnických a symbolicko-kulturních atributů vlastní nacionální identity. Což se projevuje na úrovni sociálně ekonomické a politické (v případě politickém – nacionálním diskursu – jsou nejvíce ambivalentní) a ukazuje, že formování „ideálního jednotného národa“ je stále otázkou kolektivních a individuálních potřeb identity a dodnes je procesem, který není zcela završen. A také se zdaleka liší od ideální představy těch, jež sami sebe považují za Ukrajince, ať už patří k prvnímu nebo druhému narativu. Z toho důvodu je velmi důležité si ujasnit zdroje této dichotomie identit. Jak se tato dichotomie projevuje a jak zásadně ovlivňuje identitu mas (fáze C podle M. Hrocha) a kdy, tedy, přestává být čistě „záležitostí soupeření kulturních a politických elit“.

„Nacionalismus (respektive národ – D. Ž.) můžeme považovat za základní identitu určující status a udržující současný moderní světový řád, který se opírá na strukturu suverénních států.“ [Miller, 2007] A právě otázka toho jak ukrajinské elity a ukrajinské etnikum vnímá, či respektive nevnímá, ideální podobu suverenity ukrajinské státnosti (respektive jednoty národní identity) je klíčovým faktorem (minimálně v politické snaze k mobilizaci mas) v diskursu ukrajinských narativů, ovlivňujícím jednání politických a „národních“ aktorů a ukazující jejich snahy k monopolizaci diskursu.

Tento vztah je dále komplikován tím, že moderní ukrajinské národní hnutí – podle klasifikace Antony D. Smitha jej můžeme také nazvat etnickou kategorií³ – vzniklo procesem **disimilace** z většího superetnického všeruského celku, který teprve začal objevovat roli nacionální identity a upozadřovat roli identity náboženské a stavovsko-dynastické. Přitom formování tohoto superetnického „všeruství“ v rámci nového nacionálního paradigmatu, jež se začalo krystalizovat v druhé polovině devatenáctého století a bylo přerušeno první světovou válkou a válkou občanskou **zůstalo nedokončeno**. Musíme také dodat, že neméně důležitou roli zde hrála jak polská, tak německá intervence (a samozřejmě dřívější vliv německého a polského programu budování nacionální identity) na území současné Ukrajiny v

³ **Etnickými kategoriemi** „jsou lidské populace, které alespoň někteří lidé zvenčí pokládají za oddělená kulturní a historická seskupení. Takto označované populace však v dané době mohou mít malé sebeuvědomění, pouze vágní vědomí toho, že tvoří oddělenou kolektivitu.“ [Smith, 2003] Osobně bych ještě přidal jedno upřesňující rozlišení: pojem **etnikum** ještě v sobě **nemusí nutně nést nacionální konotaci** a není identické s pojmem národ a z hlediska nacionálních narativů (a s nimi spojenými symbolickými hodnotami) jej považují za **bezpříznakové**.

první polovině dvacátého století, zejména se to týká odděleného vývoje tzv. Západní Ukrajiny.

Problematika disimilace Ukrajinců tkví také v tom, nakolik můžeme, v rámci námi studované dichotomie identit (jež je sama také příznakem nedokončeného probíhajícího procesu), ukrajinskou disimilaci považovat za završenou⁴. Jak se „ukrajinství“ vymezuje k současně z hlediska identity rovnocenné, byť v současnosti poněkud zaprášené, etnické trojici Bělorusů, Rusů (Velikorusů) a Ukrajinců (Malorusů) v rámci nedokončených projektů utváření superetnických společenství a společného narativu východoslovanských národů? Mluvíme zde o projektech všeruského národa (mezi které řadíme „Carský projekt“ a „projekt Sovětský“), které do jisté míry na sebe navazují a pokračují i v rámci superetnického povědomí společenství „Ruského světa“⁵, který na svoji realizaci teprve nakročuje a pro většinu představuje dodnes obsahově ne zcela domyšlený duchovně-mentální konstrukt [Barinov, 2014, s. 28].

Pravdou je, že i carské Rusko, i Sovětský svaz měly, oproti současnosti, jasně vyjádřené ideokratické aspekty nadnacionální identifikace. V případě carského Ruska zde mluvíme o pravoslavném křesťanství se svým náboženským ekumenismem a v případě SSSR máme na mysli komunistickou ideologii s jejím internacionálním apelem. Reakce na nedokončenost těchto nadnacionálních projektů v mnohém předurčily podobu nových nacionálních států a státních národů po rozpadu Sovětského svazu, včetně jejich „dětských nemocí růstu“, které dodnes hrají klíčovou roli v psychologii chování elit a způsobu utváření národních států a vzniku kolektivních identit obyvatel a ukazují tím na nezavršenost tohoto procesu vzniku ucelených kolektivních identit celé řady postsovětských nacionálních států.

„Národ (a národní identita – D. Ž.) se může považovat za uskutečněný, pokud se jeho obraz a jeho rysy stanou symbolickými hodnotami pro celý nebo většinu daného kolektivu, kdy jeho členové budou vnímat sami sebe v okolním světě vzhledem k příslušnosti k němu.“ [Marčukov, 2006, s. 24] Ovšem Andrej Marčukov doplňuje, že výsledné podmínky záleží také na tom, zdali (a na kolik) konečný výsledek odpovídá „ideální podobě národa“ v očích

⁴ Ať už je nezavršenost výsledkem negativního vlivu superetnického všeruského projektu, jak tvrdí jeden z ukrajinských narativů, nebo naopak jeho neúspěchem, jak tvrdí narativ druhý.

⁵ „... pod pojmem **Ruský svět** [Russkij Mir], v tomto případě, chápeme určitý civilizační, kulturně-psychologický, nábožensko-etnický a hospodářský organizmus společenství, ke kterému patří nejen Rusové dle současném chápání tohoto slova (tj. dříve pojmenovávání Velikorusové), ale také Bělorusové a východní Ukrajinci⁵. Díky vlivu mnohých faktorů si většina těchto lidí stále uvědomuje (nebo podvědomě cítí) příslušnost k tomuto Světu, a proto jejich sociální chování a reakce na krizi konce 20. století je v mnohém stejná“ [Marčukov, 2006, s. 5]

obyvatel a také nakolik „národní budovatelé“ považují tento výsledek odpovídající svojí původní ideální představě.⁶

Nedomnívám se, stejně jako Miroslav Hroch, že národ je pouhým kulturním konstruktem, invencí, kterou mohl kdokoli a kdekoli libovolně uvést do života tím, že vyhlásí nacionalistická hesla. *„Konstrukt národa mohl dosáhnout úspěchu jen za určitých podmínek sociálních, politických a kulturních, které působily nezávisle na přáních a ideálech „nacionalistů.“* [Hroch, 2009, s. 8].

Tyto určité podmínky, působící nezávisle na přáních a ideálech nacionalistů, jež odlišují daný etnický kolektiv od druhého, Andrej Marčukov označuje za objektivní faktory etnického společenství (mezi tyto objektivní faktory řadíme: jazyk, území, socio-kulturní a psychologický typ a národohospodářské zvláštnosti). Tyto faktory jsou příznakové v tom smyslu, že odlišují daný etnický kolektiv od jiných. Ovšem je potřeba zdůraznit, jakým způsobem nabývají své „příznakovosti“: *„...ani jeden z těchto objektivních faktorů, stejně tak ani všechny tyto příznaky dohromady sami o sobě, nehrají rozhodující roli při formování národní identity. Jazyk, etnický původ, náboženské vyznání, kultura a obývané území se stanou skutečně objektivními příznaky daného společenství pouze tehdy, když se ve vědomí každého jednotlivce, ve vědomí skupin obyvatel a společnosti jako celku stanou subjektivními symbolickými hodnotami. Takovými hodnotami, kdy ukrajinský jazyk je něčím víc, než prostředkem k dorozumění. Kdy boršč a špek je vnímán nikoliv jako pouhé jídlo, ale jako atributivní hodnota určitého společenství. Kdy se gopak chápe nikoliv jako pouhý národní tanec, ale jako jakási nacionální filozofie, přitom filozofie bojová, usměrněná k zápasu s vnějším (nacionálním) nepřítelem.“* [Marčukov, 2006, s. 24]. Osobně dodáme, že tyto objektivní faktory musí z dlouhodobého hlediska odpovídat potřebám osobní a kolektivní identity, přesněji řečeno musí zde existovat alespoň minimální korelace s objektivní realitou, která by tuto potřebu mohla uspokojovat, jinak může dojít ke vzniku entropie, která vede k dalšímu štěpení a „nekontrolovatelné“ proměně identit.

Na území současné Ukrajiny existují dva „nacionální fantomy“, dvě národní identity, které naplňují tyto výše jmenované objektivní faktory rozdílnými subjektivními symbolickými hodnotami a vytváří tak rozpolcenost ukrajinských identit⁷, kterou nazývám

⁶ Tuto ideální představu Andrej Marčukov nazývá také „**nacionálním fantomem**“, Anthony D. Smith ji nazývá **ethnie**, přitom nacionální fantomy soupeří nejen v rámci jednoho národa. Ukrajinskou identitu ovlivňují polský a především všeruský fantom, v rámci kterých a proti kterým se formovala a vymezovala.

⁷ **K této dichotomii nezařazují (!) specifickou identitu zakarpatských Rusínů**, jejichž národní sebeidentifikace je jednoznačně ucelená a neprojevuje příznaky dichotomie jako Ukrajinská. Souhlasím, zde

ukrajinskou dichotomií identit. Způsob jakým obě ukrajinské identity nabývaly, v průběhu historického vývoje, svých subjektivních symbolických hodnot představuje zdroj problémů, který právě vede k této dichotomii nacionální identity se kterou se Ukrajinci dodnes potýkají.

„Národnost či – jak by někdo vzhledem k četným významům tohoto slova raději říkal – národní identita je stejně jako nacionalismus určitým druhem kulturního artefaktu. K tomu abychom těmto artefaktům správně porozuměli, potřebujeme pečlivě zvážit, jak se historicky zrodily a jakým způsobem se s postupem doby měnily jejich významy a proč dnes poskytují tak hlubokou emocionálně založenou legitimitu.“ [Anderson, 2003, s. 242]

Zkoumání dichotomie symbolických hodnot je proto důležitým cílem této práce, má ukázat jak se představitelé obou skupin vůči sobě identifikují, vzhledem ke stálému pokračování a změnám v procesech formování ukrajinské identity. Přitom nesmíme zapomenout na „třetí superetnickou stranu trojúhelníku“, vůči které se obě skupiny vymezují. Všeruský nadnacionální apel je po neúspěchu své sovětské verze stále důrazným prvkem sebeidentifikace Ukrajinců, ať už v pozitivním, či negativním smyslu. Jeho „aktivizace“ určuje pravidla a prostředí, ve kterých se moderní postsovětské národní identity formují, a proto na důležitosti nabývá právě znalost historie utváření a vymezování ukrajinské identity vůči této (vše)ruské identitě, z které vlastně disimilace identity ukrajinské proběhla. Dnes jsme svědky krize ukrajinského občanského konfliktu, během psaní práce jsem se snažil minimálně využívat soudů současné doby, radikalizovaných a zakalujících dlouhodobé procesy, mezi něž formování stabilní identity nepochybně patří. Myslím si, že reálné následky toho konfliktu bude možné zkoumat teprve poté, až první opravdu poválečná generace dosáhne produktivního věku. I přesto doufám, že moje práce pomůže budoucím badatelům v pátrání po změnách, které ukrajinská identita nepochybně prodělá...

s Andrejem Marčukovem, a považuji rusínskou identitu za samostatný plnohodnotný lokální jev Karpatského regionu [Marčukov, 2011]. Stejně tak nezařazují do této dichotomie ruskojazyčné obyvatelé Krymu, kteří se vždy jasně identifikovali v rámci (veliko)ruské identity.

Metodologie dichotomie identit na příkladu historická narace

Za zásadní z hlediska ujasnění problematiky vymezení hranic výzkumu považují roli kulturně historického vývoje regionů Ukrajiny, který sehrál zásadní roli v rozvoji a vnímání podoby (či spíše podob) kolektivní identity, ale k některým konkrétnějším otázkám, které přináší tato regionální diferenciaci v současnosti, se vrátíme později. Můžeme říci, že geografické, administrativně-státní hranice a etnického osídlení konkrétních oblastí, to vše jsou relevantní proměnné, jejich výčet může být obrovský.

Ruský badatel Arkadij Miller [Miller, 2006, s. 14-32] upozornil na ambivalentnost těchto teritoriálně-geografických proměnných, kdy pokud začneme od nejmenšího geografického pohledu, i prosté vodní toky mohou i spojovat i oddělovat, např. tyto řeky se mohou stát měnicím se hranicemi vznikajících a zanikajících států (příklad řeka může jak oddělovat, tak spojovat – v ukrajinském případě mluvíme především o Dněpru, na základě kterého se Ukrajina dělila na pravobřežní a levobřežní. A později o řece Zbruč, která byla více než sto let hraniční řekou mezi carským Ruskem a Rakouskou říší). V průběhu politicko-historických procesů se etnickými skupinami může měnit vnímání jak hranic geografických, tak hranice administrativních celků, i samotné etnické celky se mění a rozvíjí⁸ v rámci takových procesů jako migrace, asimilace a také **disimilace, což je v našem „ukrajinském“ případě obzvláště důležité.** „Proto klíčovou otázkou je, podle jakých kritérií se má vybírat? Tato problematika je především aktuální pro carské Rusko⁹, kde dřívější hranice feudálních formací hrály mnohem slabší roli, než tomu bylo na území Svaté říše římské.“ [Miller, 2006, s. 18]

V současnosti jsou nacionální narativy na postsovětském prostoru v podstatě narativy založenými na metodice regionálního přístupu, tj. **z historického státního celku se vyčleňuje region s retrospektivním využitím hranic moderních států, které tehdy nebyly vnímány jako takové.** Arkadij Miller kritizuje **přístup k národně-historickým narativům, který je stále ve své většině nepokrytě teleologický, silně ideologizovaný a slabě přizpůsobený k vysvětlování logiky jevů a dějů, jež probíhaly v carském Rusku (respektive nejen v něm, ale v současnosti i v Sovětském svazu), které v jejich pojetí představuje jakousi „vnější“, cizí sílu a není předmětem zájmu, ale kontextem a pozadím ilustrujícím „zrání národa“**

⁸ Etnická společenství nemusí být kompaktně usídlena v určitém pevně ohraničeném území atd.

⁹ Rád bych, v tomto případě, pro orientaci v jak v ukrajinském, tak všeruském diskursu, konkretizoval termín carské Rusko (Rossijskaja Imperija): tento termín se užívá pro období 1721– 1917, tedy poté co se v roce 1721 Petr I. Veliký prohlásil Imperátorem a následně bylo Rusko uznáno Impériem.

a národního státu. Teleologičnost tohoto přístupu se často spojuje s uvědomělým a ještě častěji neuvědomělým primordialismem, který je mezi odborníky mnohem více rozšířen, než se obecně připouští.[Miller, 2006, s. 14-32]

Jako jeden z příkladů Arkadij Miller uvádí současnou praxi, kdy se současné názvy národů používají bez jakýchkoli upřesnění a komentářů při popisu sociální reality, nejen pro devatenácté století, což už je samo o sobě problematické, ale týká se to i mnohem starších historických období i těch případů, kdy se procesy formování¹⁰ nacionálních, etnických a konfesionálních identit a výsledky těchto procesů mohly výrazně lišit. Což je velmi aktuální právě i ve „vnitřním“ ukrajinském diskursu, nejen co se týče období carského Ruska nebo Sovětského Svazu, ale i současnosti. Můžeme říci, že to, v každém případě a v různé míře, platí pro všechny státy v postsovětském prostoru, včetně Ruské federace.

Arkadij Miller podotýká, že se v současnosti z ruské historiografie a zejména z ruských učebnic vytrácí historie těch území, které nejsou součástí území Ruské federace.

„Carské Rusko jako stát, se svými vojenskými vítězstvími, s reformami prováděnými centrálním byrokratickým aparátem atd. sice zůstává součástí narativu, ale polyetnicita jako součást charakteristiky carského Ruska je v současných ruských učebnicích reprezentována v mnohem menší míře, než tomu bylo v třicátých a padesátých letech dvacátého století. (Samozřejmě se tím myslí především objem v učebnicích zahrnutého materiálu, týkajícího se nejruznějších etnických skupin.)“ [Miller, 2006, s. 20]

Přesvědčení o tom, že nacionální mýtus je stále legitimním paradigmatem popisu historie, a dodejme, že nejen historie, ale i legitimace politické a sociálně-ekonomické reality dnes dominuje ve všech postsovětských republikách. *„Na konferenci v Černigově Rusko – Ukrajina: Dialog historiografií v srpnu 2002 jsem byl (Arkadij Miller – D. Ž.) překvapen reakcí drtivé většiny účastníků, nejen z Ruska a Ukrajiny, ale i ze Západu, na moje skeptické úvahy o vhodnosti využití nacionálního narativu v současné fázi rozvoje historiografií. Moji oponenti bránili koncepci postupného rozvoje (poetapnogo razvitija), podle které, předtím než se začneme zabývat dekonstrukcí nacionálních narativů, je především potřeba završit práci na jejich konstrukci. Tedy, musí se bezpodmínečně nechat proběhnout ta fáze, jež byla charakteristická pro nové státy, které vznikly po rozpadu dynastických říší v meziválečném období, kdy byl tento přístup dominantní po celém světě. Dnes je zastaralost takového přístupu zcela očividná.“* [Miller, 2006, s. 21]

¹⁰ A také role hierarchie identit, jak osobní, tak kolektivní v minulosti. Své prvenství si národní identita v této hierarchii prosadila teprve na přelomu 19. a 20 století a převážila nad identitami konfesionálními a stavovsko-dynastickými.

Vzniká tak paradoxní situace, kdy výzkumníci postsovětského prostoru, kteří se nepřidrží primordialistického nacionálního narativu a jsou v tomto smyslu součástí světového mainstreamu, se stávají marginálními na vlastní akademické půdě, jež je sama marginální vůči světové historiografii. Arkadij Miller zavádí pro tento postup pojem **etnizace – což je koncentrace na jednu etnickou skupinu** (respektive národní narativ, jako v případě Ukrajiny, kdy se jedná o regionální subetnickou verzi primordialistického narativu integrálního nacionalismu, která vychází z haličského narativu) **při marginalizaci ostatních**. I to je jeden z důvodů, proč jsou v současnosti nacionální narativy na postsovětském prostoru v podstatě narativy založenými na metodice regionálního přístupu, tj. jak už jsme říkali **z historického státního celku** (Kyjevské Rusi, Litevské Rusi, Moskevské Rusi, carského Ruska, Rakouské říše, atd.) **se vyčleňuje region** (Ukrajina) **s retrospektivním využitím hranic moderních států, které dříve neexistovaly**¹¹.

Rovněž tak v rámci této logiky někteří autoři používají současné názvy etnik (případně pojmy s etnickým zabarvením) tam, kde v minulosti v lepším případě existovaly pouze etnické kategorie.

Co se týče současné ukrajinské historické vědy, rád bych ještě zdůraznil několik postřehů ukrajinské historičky a profesora Kyjevsko-mohyljanské akademie Natálie

¹¹ Jako příklad můžeme uvést maximální rozlohu nacionálního teritoriálního fantomu marginálních představitelů radikálních ukrajinských (respektive haličských) nacionalistů nárokujících si území tzv. „Velké Soborné Ukrajiny od Sanu k Donu“, nebo jak říkal jeden z otců ukrajinského nacionalismu a autor „Dekalogu ukrajinského nacionalismu“ Nikolaj Michnovskij „Ukrajina od Karpat do Kavkazu“ [Galuško, 2010, s. 341.] Např. Jurij Šuchevič, syn nechvalně známého Romana Šucheviče kapitána wehrmachtu – zástupce velitele praporu Nachtigall (součást tzv. pluku pro zvláštní účely Brandenburg 800), a také zástupce velitele „ukrajinského“ trestního policejního praporu 201 (Schutzmannschaft Battailon 201) – na mítinku nacionalistů ve Lvově 30.6.2010 prohlásil, že „Ukrajina si musí především získat zpět Kubán(!)“. in <http://tsn.ua/ukrayina/sin-shuhevicha-zaklikav-vidibrati-v-rosiyi-kuban.html> Tuto poznámku jsem uvedl jen pro zajímavost, abych ukázal možnosti rozsahu „ideálního území nacionálního fantomu“ z hlediska radikálního ukrajinského nacionalismu. Dodejme, že kubánští kozáci jsou skutečnými přímými potomky kozáků záporožských, ale mají zcela ruskou nacionální identitu i přes ještě zachovalé charakteristické „maloruské nářečí“, který ale sami považují za dialekt patois ruštiny (jak byl chápán v carském Rusku na počátku dvacátého století). [Šegoljev, 2004] Na začátku devadesátých let 20.století se ukrajinští radikální nacionalisté pokoušeli, zcela neúspěšně, o nacionalistickou agitaci na Kubáni (dnes Krasnodarský kraj Ruské federace). Těm kdo chtějí podrobně zjistit, jakým způsobem se potomci záporožských kozáků nakonec dostali na Kubán, doporučuji následující knihu Alexandra Širokegorada:

Широкоград, А.Б.: Россия и Украина. Когда заговорят пушки... Москва. АСТ 2007, Глава 18. Как запорожцы оказались за Дунаем, а потом на Кубани

Jakovenko [Jakovenko, 2007], která považuje za znepokojující, že „*na Ukrajině dodnes není delimitována hranice mezi historií, jakož to kritickou disciplínou a historií jako základním kamenem kulturní paměti.*“ (zvýrazněno mnou – D. Ž.) Dále upozorňuje na „*krizové faktory*“ mezi něž řadí: metodologické vakuum, archaickou organizační strukturu ukrajinské vědy, nedostačující profesionální přípravu a oslabení vědecké etiky. Především však apeluje na důraznou potřebu rozdělovat ukrajinskou historii na historii didaktickou (tzn. učebnicovou a popularizační), a historii akademickou, píše: „*Dnes se zdá, že ukrajinští historici ve své většině jednoduše nepřemýšlí nad tím, že sféry didaktické a akademické historie jsou jako dvě různé planety*“. Což, podle Jakovenko také problematizuje komunikaci s mezinárodní akademickou obcí. Jako příklad uvádí setkání ukrajinských vědců s jejich německými kolegy z Georg-Eckert-Institutu pod názvem *Ukraïns'ka istorična dydaktyka – Mižnarodnyj dialoh* (Ukrainische Geschichtsdidaktik – internationaler Dialog). Kdy z německé strany socioložka Magdalena Telus narazila na situaci „neexistence pojmové ekvivalentnosti“, kdy pojmy západní vědy „nepodléhali překladu a vznikla potřeba jejich definice“ a vzájemný dialog tak byl omezen. Příkladem této neexistence jsou termíny, kterými operovali Němci a Ukrajinci ve sborníku konference¹². Např. Němci mluví „*o identitě z pohledu různých sociálních perspektiv*“ – Ukrajinci „*o jednotném základě státně-spoločenského rozvoje Ukrajiny*“, nebo Němci mluví „*o potřebě kritického promýšlení podob národních hrdinů*“ a s tím spojené mnohovariantnosti historických perspektiv a Ukrajinci „*o axiologicko-výchovném aspektu historie na příkladech hrdinů*“ apod. Hlavní potřebu ukrajinské historické vědy Natálie Jakovlenko vidí v odstranění „*asymetrie v diskursu ukrajinské a západní historiografie*“ a vyjadřuje zde potřebu návratu „*od didaktiky k vědě*“ a používá metaforu, že je „*potřeba aby ukrajinští badatelé sundali uniformu vojáků propagandy a předali trumpety, tympány a jiné prostředky glorifikace Vlasti do muzea historie vědy.*“

Stejně tak můžeme říci, že i pro světový „historický mainstream“ není problematika ukrajinské historické vědy a ukrajinských narativů stále ještě zcela dořešenou otázkou. Zajímavá diskuse na toto téma byla otevřena Markem von Hagenem, díky jeho článku „Does Ukraine Have a History?“¹³ ještě v polovině devadesátých let dvacátého století. I český odborník na téma nacionalismu Miroslav Hroch nabádá k opatrnosti při využívání historických faktů při výzkumu aspektů nacionalismu bez náležitého kontextu, kdy k hojným omylům současného bádání patří redukce významu historie pro formování národa pouze na

¹² Na základě konference vznikl sborník Шаповал Ю. І., Телус М. (ed) *Українська історична дидактика: Міжнародний діалог* (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії) К.: Генеза, 2000

¹³ Hagen, Mark. Does Ukraine Have a History? in *Slavic Review* 54, no. 3 (Fall) 199

výsledky historického výzkumu, často povrchně degradované na teleologický výběr informací a jejich hodnocení na základě aktuálních zájmů a potřeb těch, kteří současný nacionální narativ konstruují. „*Takový pohled je jednostranný a navíc mylný, poněvadž opomíjí okolnost, že historii vnímali příslušníci formujícího se národa nejen prostřednictvím informací o minulosti, respektive v poloze kulturní či kolektivní „paměti“, ale také v podobě institucionálních a objektivně, tj. nezávisle na jejich přáních a představách, existujících reliktních minulosti.*“ [Hroch, 2009, s. 64]

Otázka národní historie, jako symbolické hodnoty, o niž soupeří a nárokují si ji oba „nacionální narativy“, je z hlediska dichotomie ukrajinského národního hnutí zásadním rozlišovacím znakem „svůj versus cizí“. Podle mého názoru dokonce mnohem více, než etnokulturní otázka jazyka, a právě proto hraje zásadní příznakovou roli v identifikaci jedné strany vůči té druhé. Ukrajinu podle klasifikace Hrocha můžeme zařadit mezi ty, „*jejichž středověká státnost, k níž se mohly vztahovat národní dějiny, byla zničena tak důsledně, že se dochovala jen v historických reminiscencích a mytologické „paměti“.* V takové situaci bylo velmi obtížné určit hranici nárokovaného historického území a vůbec definovat, na čem byla založena představa o historické kontinuitě národní existence. Důsledkem toho bylo **značné překrývání teritorií, na která si rozdílná národní hnutí** (nebo rozdílné části - projekty vznikajícího národního hnutí v době jejich vzniku, tedy v našem případě mluvíme o identitách, těch kdo se začal považovat za „Ukrajince“, nebo „Malorusy“ na etnickém základě vymezujícím se vůči „všeruství“ v 19. století – D. Ž.) **činila nárok jako na prostor, v němž se odehrávaly dějiny.** [Hroch, 2009, s. 181]

Zcela určitě to platí i pro námi zkoumaný ukrajinský případ – mám zde na mysli nárok¹⁴ na historii kyjevské Rusi a nárok na „kontinuitu“ rusko-litevské státnosti, tedy „litevskou Rus“ před vznikem polsko-litevské unie, i přestože vládci a vládnoucí dynastie (poruštěně Gediminoviči) ve Velkoknížectví litevském byla původně neslovanská, kulturním a státním jazykem¹⁵ zde stále zůstávala stará ruština [Putna, 2015, s. 113] „*Národní hnutí se*

¹⁴ přitom nárok na „staroruské“ dědictví si kladou nejen oba subetnické ukrajinské narativy, ale i etnický narativ běloruský, také současný ruský a samozřejmě musíme připomenout superetnický narativ všeruský ...

¹⁵ Ruský jazyk zůstával jazykem státní správy Velkoknížectví litevského do roku 1696, kdy jej nahradila polský a latinský jazyk. Zajímavé také je, že šlechta jak ruského, tak „asimilovaně-ruskolitevského“ původu se postupem času (především po Lublinské unii 1569) postupně plně asimilovala v katolické šlechtě polské (jak z hlediska religiozní, kulturní tak i stavovsko-dynastické identity). Ovšem, existovala zde i významná část „pravoslavných disidentů“, která, včetně i některých Gediminovičů, odmítla katolizaci a přešla (někdy i se svými lény) do poddanství pravoslavné moskevské Rusi (tj. přijala všeruskou hierarchii identit). Zdá se mi, že i tato historická skutečnost – tedy to, že elity litevské Rusi nakonec místo „vlastního kulturního projektu litevské Rusi“ zvolili asimilaci buď v projektu Polském, nebo (vše)Ruském nepochybně přispěla k tomu, že vznikl slabý historický a později tedy silněji národně vyjádřený etnický argument při vzniku a rozvoji ukrajinského a

nemohlo hlásit k žádné či téměř žádné kontinuitě s minulým politickým vývojem, a nemohlo tedy ani konstruovat tradici národní státnosti.¹⁶ „Národní identita byla definována téměř výlučně kulturou a jazykem, což předem určovalo etnickou definici národní hranice (zvýrazněno mnou – D. Ž.) obvykle bez kompaktně usídlených cizích menšin. Dalším důsledkem byla znatelně slabší úloha historie a historického argumentu v národním hnutí.“ [Hroch, 2009, s. 181]

Miroslav Hroch rozděluje případy „konstruování“ národních dějin na tři etapy [Hroch, 2009, s. 181], přesněji popisuje zde tři typy postojů, které sice vznikaly následně, ale mohou stále existovat paralelně ve vzájemném střetávání, což hraje roli právě při rozlišování našich dvou zkoumaných ukrajinských narativů. Nejdříve vzniká první etapa, kterou můžeme označit jako **romantickou historiografii**, poté následuje druhá etapa **vědecké „pozitivistické“ historie** a nakonec vzniká třetí etapa **„revizionismu“**, tj. kritické historické vědy, programově demytologizující nacionální narativ.¹⁷

V rámci prologu k vzniku narativů ukrajinské identity (a také nepochybně k počátku formování námi zkoumané problematiky dualismu nacionální ukrajinské identity) je potřeba zmínit dva narativní texty, které můžeme nazvat začátkem tohoto diskursu o dvou pojetích budoucího „vzorového ukrajinství“. Jedná se o tzv. „**Synopsis**“ a „**Istoriji Rusov**“, oba texty můžeme, s jistou mírou opatrnosti, také označit za první programové texty, sice ještě ne čistě politické, ale už mající silný politický apel vyjadřující se k procesům reformování a formování dědictví kyjevské Rusi na prostoru Rusi litevské a Rusi moskevské.

běloruského národního hnutí. K podrobnějšímu výkladu tohoto procesu z hlediska všeruského narativu, jehož součástí je i jeden z námi zkoumaných ukrajinských (opačný ukrajinský narativ vycházející z Michajla Hruševského vidí v Polsko-litevské státě základ pro rozvoj nacionálního sebeuvědomění a propojení s evropskou kulturní identitou) viz knihu Aleksandra Širokorada [Широкоград, А.Б. Как Малая Русь стала польской окраиной, М. Вече 2012]

¹⁶ Tradice si, na rozdíl od mýtu, činí nárok na kontinuitu s minulostí, není vzpomínkou na minulost, ale považuje samu sebe za její více méně organické pokračování. Tradice mohly nepochybně být založeny na mýtu a stejně tak jako v případě mýtu, nás především zajímá, jakou roli sehrály v dobovém kontextu., „je ještě důležité upřesnit **pojmem invented tradition** ... E.Hobsbawn, *neoznačuje všechny tradice za vynalezené, ale rozlišuje invented a genuine old tradition, kterou najdeme ve všech společnostech. Vynalezená tradice je charakteristická zejména pro situace, kdy docházelo k rychlým společenským změnám.*“ [Hroch, 2009 s. 191] Tedy v případě ukrajinského národního hnutí při vzniku invented traditions máme na mysli především klíčové období první poloviny dvacátého století (tedy období ohraničené Světovými válkami) a částečně pro období rozpadu SSSR, které daly vzniknout celé řadě těchto *invented traditions*, které společně se zásadními geopolitickými a mocenskými změnami ve Světě „katapultovaly ukrajinství“ z marginálního a regionálně provinciálního fenoménu do roviny skutečného etnického společenství – ukrajinského národa – a právě tyto *invented tradition* zde sehrály klíčovou roli k vytvoření zastřešující „soborné“ ukrajinské identity, kombinující jak kulturní prvky „maloruské“, tak etnokulturní „haličské“.

¹⁷ K čemuž znovu dodáme, že všeuukrajinský „haličský“ narativ, který je základem dnešního oficiálního státního primordialistického velkoukrajinského narativu, který vychází z integrálního nacionalismu, ve své drtivě většině k třetí etapě revizionismu ještě ani zdaleka nedorazil, jak svědčí i pozorování Natálie Jakovlenko o stavu ukrajinské akademické historiografie.

Synopsis byl napsán a poprvé vytisknut už roku 1674 v Kyjevě. Byl sestaven pravoslavným duchovním, předpokládá se, že archimandritem Kyjevskopečerské lávry, Inokentijem Gizelem. **V Synopsisu se poprvé jasně píše o jednotě Velké a Malé Rusi, o jednotné státní tradici v rámci kyjevské Rusi, o společné dynastii Rurikovců a také o jednotném "ruském", nebo "pravoslavněruském" národě** [Miller, 2000, s. 31]. Zdůrazníme, že klíčovou roli v hierarchii identit tehdy hrála religiózní a stavovsko-dynastická identita, nikoliv identita nacionální. Přitom není důležité, jaký vliv a cíle měl Synopsis ve své době, kdy jeho hlavní motivací bylo osvobození zbývající části jednotného pravoslavného ruského národa z nadvlády katolíků a zajištění završení inkorporace maloruských elit Getmanátu do (veliko)ruské vládnoucí elity, ale jaké měl v budoucnu, kdy v podstatě až do roku 1760 zůstal v carském Rusku jedinou učebnicí historie a **stal se základem superetnického všeruského historického narativu trojjediného národa** [Miller, 2000, s. 31-33] a základem pro první „kulturně-nad-nacionální“ maloruský narativ.

Přibližně o století mladším textem je Istorija Rusov, předpokládá se, že byla napsána v roce 1760, její autorství se většinou připisuje představiteli maloruské šlechty (potomku kozáckých staršiny) Grigoriji Poletikovi [Sever, 2014, s. 38], nebo arcibiskupovi Georgiji Konisskému, avšak dodnes není reálný Autor jednoznačně identifikován [Miller, 2000, s. 59-60]. Opublikována byla poprvé v roce 1846, ale v ručních prepisech byla známa už dříve. Věděli o ní jak Alexandr Puškin, tak Nikolaj Gogol a také Taras Ševčenko.

Jak píše Aleksandr Sever.: *„Mohli bychom považovat Istoriju Rusov za zábavný příklad historické falzifikace, kdyby neměla tak obrovský vliv na společenské mínění Maloruska (a Ruska obecně) v první polovině a uprostřed devatenáctého století. Dlouhou dobu se obsahu toho díla věřilo bezvýhradně, a ani v nejmenším se o něm nepochybovalo a nebyl kriticky analyzován. Pod vlivem jeho idejí se formovaly postoje vyšších vrstev Maloruska a jejich vztah k minulosti a budoucnosti. Nicméně už v druhé polovině devatenáctého století bylo prokázáno, že „Istorija Rusov“ je záměrně zfalzifikovaná historie kozácké Ukrajiny (Getmanátu – D. Ž.), napsaná na základě padělaných kronik a listin¹⁸ a rozhodně neměla za cíl historický výklad [Sever, 2014, s. 40].“*

¹⁸ tak například se v knize zmiňují oficiální listiny, které reálně neexistovaly a Autor si je jednoduše, dle potřeb, domyslel. Můžeme uvést listinu cara Alekseje Michajloviče z 16.09 1665. Autor Istoriji Rusov tvrdil, že touto listinou byla dána maloruské kozácké staršině šlechtická privilegia. Reálně stejná privilegia jaké měla ruská šlechta, kozácka strašina získala až v roce 1785.

Istorija Rusov je tedy základem pro druhý budoucí „etnonacionální“ ukrajinský narativ, který vycházel ze samostatné a na sobě navzájem nezávislé historické existence (respektive vzniku) Velké a Malé Rusi a také z tradice nepřerušené státnosti Malé Rusi od dob kyjevské Rusi až do sedmáctého století. Kozácká staršina je zde zobrazena jako vládnoucí vrstva, šlechta, která od počátku vládla na jihu Ruska a právě ona opatrovala státní tradici. A díky tomu má tedy „legitimní“ právo vládnout na tomto území i nadále.

O slabosti historického argumentu v rámci formování ukrajinské národní identity a využívání této otázky moderními ukrajinskými politickými a kulturními elitami v společenském diskurzu se zmiňují i představitelé mezinárodní akademické obce jako Mark von Hagen.

*„Když se píše, jednoduše řečeno, zda má Ukrajina historii můžeme to vysvětlovat tím způsobem, že jde o obyvatele a instituce, jež existují v rámci současného ukrajinského státu a mají svou historii ve smyslu životních zkušeností (lived experience), wie es eigentlich gewesen ist (jak to vlastně bylo – D. Ž.), tak jak na ně může odkázat každý z nás. Ale pokud si tuto otázku položíme ve smyslu, zda existují písemné záznamy této prožité minulosti, jež jsou široce uznávány a mají autoritu v mezinárodní vědecké a politické komunitě, tak odpověď už není tak jednoduchá ... ve své většině, anglo-americká, německá a japonská akademická centra nevytvářejí ukrajinskou historii jako samostatný vědní obor, (kromě několika málo zářných výjimek) ukrajinská historie zde neexistuje jako taková a výjimky jen potvrzují pravidlo. Kanadská vláda a kanadští obyvatelé – emigranti ukrajinského původu – sponzorují ukrajinskou historii a kulturu v Kanadě, avšak objevuje se zde „nenormální“ situace, kdy skoro všichni badatelé ukrajinské historie jsou potomky Ukrajinců. A tato skutečnost umožňuje „mainstreamovým“ historikům mluvit o ukrajinské historické vědě jako o vědě „hledající kořeny“, jako o jistém druhu národní obrany nebo ospravedlnění... **Naopak** (zdůrazněno mnou – D. Ž.) **pokud to srovnáme se situací ohledně ruské historie** (tj. ruské historie jako vědního oboru v USA a anglojazyčném světě – D. Ž.), tam ruští badatelé emigranti byli už dávno nahrazeni a zaměněni generacemi amerických historiků neruského původu, a proto lze o ruské historii lze jen zcela výjimečně nalézt názor, který ji označuje za historii hledající své kořeny“.* [Hagen, 1995, s. 658-659]

Podobná „situace hledání“ v rámci moderní Ukrajiny, jak psal Mark von Hagen ještě na začátku devadesátých let dvacátého století [Hagen, 1995, s. 664], v kontextu historicky nedávno nabyté suverenity a nezávislosti. Ukrajínští političtí lídři, společně s těmi, kdo vytvářejí veřejné mínění (opinion-shapers) a také s představiteli státem uznávané akademické

obce vytvářejí a znovuprožívají a utvrzují otázku historičnost¹⁹ své státnosti s pomocí nových a zpětně rehabilitovaných narativů minulosti. Přitom „establishment“ akademické obce pociťuje politický tlak představitelů vládní moci (political leadership), jež mají pod kontrolou významné vládní pozice. Jelikož současní političtí lídři a politické strany pohlížejí do minulosti a co je důležitější na minulost apelují a snaží se národní paměť využít k upevnování legitimacy nových státních institucí.²⁰

Historie a historici jsou v tomto případě vyzváni k zásadní roli jako staatstragende Elemente. Na druhé straně je na historiky (a na elity, především ty kulturní jako celek – D. Ž.) vyvíjen tlak i zezdola, odkud přichází dlouho potlačované a nedávno znovuobjevené proudy nacionalismu a antisovětiismu [Hagen, 1995, s. 664-665].

Přitom Mark von Hagen podtrhuje, že musíme brát v potaz také bývalé aparátčíky komunistické strany, kteří objevili nacionální otázku, včetně presidentů Leonida Kravčuka a Leonida Kučmy, čímž jako „nezúčastněný pozorovatel“ potvrzuje závěry ukrajinských a ruských autorů jako O. Buzina, S. N. Sidorenko, P. J. Mirošničenko, N. P. Mirošničenko, S. I. Akseněnko, A. V. Marčukov, J. Borisenjuk, I. V. Mihutina, M. Pogrebinskij, ... také představitele kulturní inteligence, disidenty Olesje Honchara, Dmytra Pavlička a Ivana

¹⁹ Zejména pro současnou oficiální-státní haličsko-velkoukrajinskou naraci s jejím primordialistickým charakterem stále platí, to co hrálo roli v století devatenáctém, tj. historie národa patří k základním argumentům, jichž se užívá jak při snahách o národní mobilizaci (i občanskou a národní výchovu) vlastní národní pospolitosti, tak při zdůvodnění práva etnických skupin na národní existenci. „*Mít dějiny, které jsou nezpochybnitelné, stále ještě znamená existovat v historické kontinuitě jako nezpochybnitelných celek*“ [Hroch, 2009, s. 168-169], což na „poli sebeidentifikace“ ukrajinské společnosti, která nezapomínejme, vznikla procesem disimilace, je nejslabším argumentem jak pro „zastánce“, tak i pro „odpůrce“ konkrétní formy ukrajinské identity.

²⁰ Právě na začátku a v polovině 90. let docházelo k situacím ad absurdum, kdy pod vlivem emocí a iracionality, jež vždy provází zásadní změny, jako transformace režimů po roce 1989, se na Ukrajině objevila celá řada pseudohistorických teorií národní historie a některé z nich se dokonce staly součástí učebnic pro základní a střední školy. Ukrajinská historička N. S. Bondarenko, ve své monografii o problematice ukrajinské historiografie tomu věnuje celou kapitolu pod názvem „Pseudovědecké verze původu ukrajinského národa a nacionální kvazimythologie“ (Псевдонаучные версии происхождения украинского народа и национальная квазимифология) in Бондаренко. Н.С. Славянский этногенез и становление украинского народа. Феникс, Киев, 2007. K této problematice bych také bych doporučil komparativní výzkum A.A. Danilova a A.V. Filipova výuky historie v zemích SNS [Danilov, Filipov, 2009].

Intenzita těchto procesů pozbývala aktuálnosti a fáze „romantismu“ už v kontextu celé Ukrajiny (a velkoukrajinského přístupu), sice pomalu, ale přecházela k fázi „pozitivistického“ vnímání své minulosti (např. N. S. Bondarenko, J. V. Pavlenko a také K. Galuško – ale u něj přes celkový modernistický přístup k nacionální problematice nalezneme i silné prvky neuvědomělého primordialismu) obzvláště v období porážky „sil oranžové revoluce“ v roce 2004. Polární „romantické“ interpretace se stávaly spíše záležitostmi regionální (subetnickou – podle Lva Gumiljova). S tím rozdílem, že všeruská interpretace je nadregionální a nadetnická (superetnická – podle Lva Gumiljova), což ztěžuje její lokalizaci v jednom konkrétním regionu v rámci území (nejen) současné Ukrajiny. Události po prosinci roku 2013 zde nebudeme podrobně rozebírat, ale celková radikalizace názorů obou táborů je nepochybná a z hlediska akademické vědy je to krok zpět, tyto faktory budou z hlediska posunu jak vědeckých přístupů, tak identit adekvátně zkoumatelné nejdříve u první generace, jež dosáhne produktivního věku po skončení současného občanského konfliktu na Ukrajině.

Dracha a ochránců lidských práv a disidentů, jako Vjačeslav Čornovil, Ivan Dziuba, Levko Lukjaněnko – tedy lidí, kteří tvořili jádro Ruchu.

Ovšem musíme brát v potaz i to, že Hagenova pozorování ohledně dominance „zapadoukrajinského narativu“ v celostátním diskursu platily především pro Ukrajinu období prezidenta Leonida Kravčuka, už o něco méně Leonida Kučmy, který dle mého názoru přistupoval k této problematice nejkonstruktivněji ze všech ukrajinských prezidentů. Zcela jistě určité podobnosti můžeme nalézt během tzv. „*nové oranžové vlny příchodu západních Ukrajinců k moci*“ [Žiljcov, 2005] v období prezidenta Viktora Juščenka, ale svoji zásadní legitimační roli jako „staatstragende elemente“ nového ukrajinského státu a jeho vládnoucích elit si stále uchovávala i za vlády prezidenta Viktora Janukoviče. A dnes v období neutuchajícího občanského konfliktu a politické krize znovu hraje klíčovou centralizační roli pro vládnoucí elity v čele s prezidentem Petrem Porošenko.

Principiálním a hlavní příznakovým rozdílem dvou ukrajinských narativů, jak už jsme to zaznamenali už v Synopsisu a Istoriji Rusov, je právě otázka kontinuity s minulým historickým a politickým vývojem. Jedni Ukrajinci se cítí být dříve „trpícím“ národním hnutím, historicky nestátním „malým“ národem (L. Kravčuk, M. S. Gruševskij, I. P. Lysjak-Rudnickij, K. Galuško, O. Chavič, J. Andruchovyč ...), ale ti druzí (L. Kučma, O. Buzina, S. N. Sidorenko, P. J. Mirošničenko, N. P. Mirošničenko, S. I. Akseněnko...) neodmítají nárok na společnou minulost s obyvateli ostatních bývalých sovětských republik (především Ruské federace a Běloruské republiky) Tato část Ukrajinců (Malorusů? Novorusů?), nemluvě o etnických (veliko)Rusech se cítí a cítí být součástí historického státního „vládnoucího“ národa a stále si zachovává jistou superetnickou (všeruskou či postsovětskou?) identitu.

I proto zde někdy není snadné odlišit, zda se jedná o „ukrajinský-proruský“ narativ²¹ nebo o narativ všeruský, do kterého bez pochyby můžeme zařadit i současný narativ (veliko)ruský. Ještě musíme upřesnit, že všeruský narativ nemusí vždy znamenat totéž, co oficiální narativ Ruské federace s jeho deklarativní snahou uznat spíše kontinuitu s carským Ruskem (stejně jako na Ukrajině se tento faktor legitimize nejintenzivněji projevoval v první polovině devadesátých let dvacátého století) než se Sovětským svazem.

²¹ Důležitým odlišujícím příznakem této ukrajinské identity a narativu je, podle mého názoru, **důraz na kladné prvky** ve vývoji a historii ukrajinského národa a uznání společného původu a společného nároku na minulost s Rusy (a Bělorusy). Kupříkladu anglosaští obyvatelé bývalých dominií britského Impéria, např. Australané a Kanadané neodmítají společnou minulost s Brity, ale mají vlastní kladnou koncepci vývoje a netrpí „komplexem mladšího bratra“, jež vede k sebebičujícímu negativismu koncepcí negativní, jež místo tvorby nových intelektuálních a materiálních hodnot soustřeďuje energii společnosti k boji s chimérami vlastních představ neplnocennosti, a také v případě naší dichotomie ukrajinských identit vede k neustálému boji o monopolizaci národní identity v rámci jediné „správné“ verze – „unitární soborné velké Ukrajiny“...

Deklarativními tyto snahy nazývám proto, že za prvé nejsou naprosto dominantní v ruské (nemluvě o všeruské) společnosti (tj. zde hraje roli i pokus o legitimaci „nových“ elit a především o legitimaci rozdělení všesvazového majetku mezi postsovětskými státy) a za druhé vládnoucí elity Ruské federace, z pochopitelných důvodů (opět především kvůli možnosti potenciálních restitucí), neuznávají právní kontinuitu s carským Ruskem. A zejména je důležité to, že elity Ruské federace dodnes nevypracovaly vlastní ideokratickou koncepci, na rozdíl od carského Ruska a Sovětského svazu.

Dichotomie ukrajinských narativů nás přivádí také k problému, jak máme hodnotit jevy jako „ukrajinizace a rusifikace“, jež už sami o sobě nesou tíhu normativního a symbolického hodnocení daných procesů. Jako zajímavý ilustrativní postřeh k této případné kolizi vnímání nacionální identity (ultra)nacionalisty budeme citovat Stanislava Olegoviče Byšoka a Aleksej Vladimiroviče Kočetkova:

„Ukrajínští a ruští nacionalisté tradičně kritizují nacionální politiku sovětské státní moci. Přičemž Ukrajinci ji viní z násilné rusifikace Ukrajiny, a Rusové... jí viní také, za násilnou ukrajinizaci. Konec konců, pokud vezmeme v potaz, že v každé více či méně důležité obci bývalé Ukrajinské sovětské socialistické republiky (a nejen v ní, ale i například v Moskvě) se během sovětské vlády objevila ulice, socha nebo bysta Tarase Ševčenka, můžeme vyjádřit domněnku, že jedna či druhá ze znesvářených stran se určitě někde mylí.[Byšok, Kočetkov,2014, s. 320]“

Samozřejmě to neznamená, že se máme zříci užívání těchto pojmů v rámci výkladu, ale je potřeba vždy brát v úvahu dobový kontext (jak z hlediska kulturně-politického, tak i sociálně-ekonomického, včetně možností horizontální a vertikální sociální mobility v daném společenství) a aktory, kteří se podíleli na tomto procesu.

„V každém případě je potřeba přestat si představovat interakci (v našem případě „ruskosti“ a „ukrajinství“ – D. Ž.) způsobem, kdy jedna strana představuje pasivní objekt, a i když aktivitu projevuje, tak pouze ve formě úsilí k rozvoji alternativní kultury a jazyka.“ [Miller, 2006, s. 63]

Z hlediska optimálního přístupu k problematice je dle mého názoru vhodnější používat pojmů – asimilace, akulturace a v našem případě už zmiňovanou disimilaci²², ovšem adekvátní kontextové využití (např. u citací, nebo dobových formulací) pojmů „rusifikace“ a

²² Diskusi na téma spojené s asimilací a akulturací, a také o moderní identitě, nacionalismu a státu v Ruské federaci viz. časopis Pro et Contra № 3(37) май –июнь 2007

„ukrajinizace“ také není potřeba zcela zavrhnout.

Akulturační proces, na rozdíl od asimilace, nenarušuje představy o skupinové sounáležitosti nebo nacionální identitě (respektive – symbolických hodnotách). „*Akulturační proces spočívá v osvojení nových kulturních modelů, jež byly převzaty v rámci kontaktů s jinými společnostmi. Asimilace je procesem spody, zapojení do nového společenství, získávání nového svetonázoru, tradic a emocionální přichylnosti.*“ [Miller, 2006, s. 58] Ve skutečnosti černobílé situace absolutně násilné nebo absolutně dobrovolné asimilace jsou výjimečnými extrémami. Ve většině případů se agenti asimilace snažili zároveň s tlakem vytvořit i pozitivní motivaci.

Jak podotýká Arkadij Miller, „*dnes se po celém světě lidé učí anglicky dobrovolně, ale tato dobrovolnost je ve značně velké míře motivována dolarem, který funguje jako „cukr i bič“ zároveň. Motivace k ovládnutí ruského jazyka v carském Rusku, stejně tak i libovolného jiného dominujícího jazyka v jakékoli novodobé velmoci bylo v mnohém velmi podobné. Ovládnutí tohoto jazyka dávalo kvalitativně úplně jiné možnosti sociální mobility, tj. i výši výtěžku a samotnou kariéru. Někdy na subjektivní úrovni mohly převládat i „altruistické“ motivy – zaujetí tou nebo onou kulturou. Tyto mechanismy mohly fungovat jak vztažené k „dominantnímu“ jazyku (zájem o vysokou německou, francouzskou a od 19. století ruskou kulturu), tak i ve vztahu k „nářečím“ (vernaculas). – např. sběratelé lidové slovesnosti a kultury.*“ [Miller, 2006, s. 62]

V tomto posledním případě mohlo dojít i ke změně národní identifikace jedince, ale zde bude zřejmé, že zájem čist literaturu světového významu v originále bylo (a platí to i dnes) zásadní motivací k výuce nového světového jazyka jen pro velmi omezený počet osob. Samotné zvládnutí onoho cizího jazyka můžeme označit pouze za „začátek velké cesty“, která nutně nevede ke změně národní identity. Je také na místě doplnit, že u asimilace musíme přihlížet k nestejnomyšlnému vývoji a časovému faktoru. Úroveň hospodářského růstu a s ním spojený stupeň sociální mobility a hospodářské integrace může být nestejný.

Ještě bych rád zmínil jeden specifický příznak pozitivních vlivů asimilace v ukrajinsko-ruském kontextu, přesněji řečeno chci poukázat na faktor **nízké asimilační bariéry mezi Rusy a Ukrajinci** (především ve směru Ukrajinec → Rus), **což podle mého názoru svědčí, že by bylo potřeba hodnotit vztah ruské a ukrajinské identity** (a Rusů a Ukrajinců) **spíše v podobném kontextu jako vztah Německa a Rakouska** (a rozdílů identit

Němců obou států). Platí to jak pro carské Rusko²³, tak i pro sovětské období, kdy „hranice mezi ruskostí a ukrajinskostí nabývala na pórovitosti a byla lehce překročitelná nejen v mezietnických manželstvích, ale i v životopisech jedinců. Leonid Iljič Brežněv, například, je v době své politické kariéry na místní úrovni v Dněpropetrovsku v dokladech zapsán jako Ukrajinec. Jakmile však jeho kariéra vystoupá na všesvazový úroveň, tak je v jeho dokladech totožnosti zapsáno, že je Rusem(Russkij). [Miller, № 1 (34), 2007]“ Podobné závěry můžeme nalézt i u západních badatelů, jako u George G. Grabowitze: „Bylo zcela normální pro ukrajinské spisovatele, filmaře nebo vědce, kteří byli opravdu dobří, že byli pozváni do Moskvy, kde se stali všesvazovými – tzn. ruskými spisovateli, filmaři nebo vědci. ... Mohl by snad někdo takovým způsobem, uvažovat o polském spisovateli z Varšavy, který se rozhodl odjet do Moskvy a stát se ruským spisovatelem, nebo psát svoje díla v ruštině, protože pak bude mít mnohem širší možnosti pro publikaci (a větší čtenářskou obec – D. Ž.)?“ [Grabowitz, 1995, s. 679] Grabowitz se dále zamýšlí o možnostech samorealizace a diskusi o impériu v ukrajinském diskurzu. I seriózní autoři, jež používají termíny „kolonialismus“ a „impérium“ na základě narace „malého ukrajinského národa“, nakonec přiznávají faktor pozitivní diskriminace.

„Nepochybně ukrajinské verzi zkušeností s kolonialismem chybí klasický prvek vládnoucího národa, jako to platilo v případě Římské říše a jejích syrských imperátorů, Byzantské říše a její arménské dynastie. Vypadá to, že Ruská říše nebyla založena na

²³ Jako konkrétní příklad takové pozitivní asimilace a seberealizace období carského Ruska uvedu rodáka z maloruské Poltavy, potomka kozácké staršiny, generála-feldmaršála Ivana Fjodoroviče Paskeviče, knížete Varšavského a hraběte Jerevanského, jednoho ze čtyř úplných (všechny čtyři stupně) nositelů Řádu svatého Jiří v Historii.

Pro ilustraci dichotomie, současný všeukrajinský nacionální narativ Paskeviče hodnotí takto: „Feldmaršál je zářným příkladem služby Impériu, které rozšiřovalo svá území. Otázka role hraběte Jerevanského (a celé řady dalších imperiálních generálů-Ukrajinců) v ukrajinské historii je dodnes diskutabilní. Pro ty, kteří sympatizují s ruskou imperiální idejí, je to jednoznačně hrdina, i přestože většina válek, které Paskevič vyhrál pro Impérium, měla uchvatitelský charakter. Paskevič samotný těžko v Ukrajině viděl něco více, než pouze několik dalších ruských (rossijskich) gubernií. Pro Ukrajince, kteří nevnímají imperiální minulost jako součást své historie, Paskevič a jemu podobní imperiální vojenští vojevůdci nejsou zajímaví a vyzývají odpor jako zrádci národa. [Žuravljev, 2011, s. 287]“.

Podobným příkladem, tentokrát seberealizace ve sféře kulturní, který nepotřebuje dlouhého představování je rodák z poltavské gubernie, světoznámý spisovatel Nikolaj Vasiljevič Gogol, další z hlediska velkoukrajinského narativu tabuizovaná historická postava. Také je velmi zajímavé, že i „duchovní otec a buditel ukrajinského nacionalismu“ Taras Ševčenko byl vykoupen z nevolnictví ruským malířem Karlem Pavlovičem Brijullovem a ruským básníkem a literárním kritikem Vasilijem Andrejevičem Žukovským, jako talentovaný představitel Maloruska. K „ambivalentnosti ukrajinsko-ruské identity Ševčenka ještě doplníme, že i přestože tvořil v ukrajinštině, svůj z hlediska identity nejintimnější text – vlastní deník – psal v ruštině. K dekonstrukci „ševčenkovského mýtů“ v současné Ukrajině viz knihu Olese Buziny, vycházející právě z deníků Ševčenka in Бузина, О. Вурдалак Тарас Шевченко: Интеллектуальный триллер. К. Прометей. 2000

nacionální diskriminaci. Počínaje D. Tupalem a F. Prokopovičem a pokračuje A. A. Bezborodkem, K. G. Rozumovskim, V. V. Kapnistem a mnohými dalšími, ukrajinský původ pro ně nebyl překážkou vertikální mobility a přístupu k vysokým státním funkcím. V pozdní sovětské verzi, bychom od náhodné zastaveného Rusa uslyšeli celý seznam „ukrajinských“ generálních tajemníků KSSS – Chruščova, Brežněva, Černěnka a dokonce i Gorbačova. [Grabowicz, 1995, s. 677] K tomu dodáme, že Tupalo, Prokopovič, Bezborodko, Rozumovskij, Kapnist a další Malorusové vnímali svoji maloruskost zcela v jiném paradigmatu hodnot – jen jako projev regionálního patriotismu – a proto mluvit o nich jako o Ukrajincích je poněkud předčasné. O „uvědomělých“ představitelích ukrajinského národního hnutí můžeme seriózně mluvit teprve od konce první poloviny 19. století (fáze A podle Hrocha).

Ještě je potřeba definovat klíčový proces pro ukrajinské národní hnutí, disimilaci. Pojem disimilace, který ve společenských vědách popisuje následky, jež má pro identifikaci jejich členů separatistická politika etnických a dialektických skupin postulující soběstačný národní status a odmítající sounáležitost s určitým rozsáhlejším společenstvím. V tomto případě se kulturní a jazyková vzdálenost ve vztahu k tomuto rozsáhlejšímu společenství uvědoměle a záměrně zvětšuje. Disimilace je zcela přirozeným procesem, **ovšem disimilace může probíhat na základě jak kladné, tak záporné dominanty**, tj. uznání nebo neuznání společné minulosti, kultury a prvků mentality s rozsáhlejší společenstvím, z něhož se vydělilo. Na vytváření těchto dominant má silný vliv také to, nakolik realita odpovídá „ideální podobě národa“ a také nakolik národní budovatelé považují tento výsledek za odpovídající svojí původní představě „ideálního nacionálního fantomu“. **Frustrace z nesplněných očekávání obvykle vede k posilování dominanty negativní**, v našem případě k napětí v ukrajinském národním hnutí, které muselo dokazovat právo na svoji existenci nejen „navenek“ Rusům (Velikorusům) a Rossijanům v rámci všeruského projektu, ale zároveň, což je velmi důležité, „uvnitř“ také Malorusům, kteří se identifikovali právě v rámci (vše)ruského projektu.

„Společný původ, etnická, kulturní a jazyková blízkost (Rusů a Ukrajinců – D. Ž), do jisté míry, to vše ztěžovalo vyčlenění samostatné ukrajinské identity jako antiteze identity všeruské, a dokonce ji dlouhou dobu zpochybňovalo (a zčásti dodnes zpochybňuje). I přesto si ukrajinská identita nakonec vybojovala právo na svoji existenci, byl to ale těžký zápas, jenž spotřeboval mnoho času a sil, protože ukrajinská identita stále musela dokazovat, i sobě samé, správnost a opodstatněnost hájených pozic.“ [Marčukov, 2006, s. 110]

To vše způsobilo, že ukrajinský narativ (respektive zpočátku narativ samostatného ukrajinského hnutí, vnímal realitu skrz prizma integrálního nacionalismu, jako hlavního

měřítka všech a všeho, ve smyslu staré anekdoty, „jestli realita nedopovídá naším představám, tím hůř pro samu realitu“...) se utvářel a byl založen na základě negace (záporné dominanty) všech svazků se společenstvím, z něhož vzešlo (jestli jej budete hodnotit jako ruské nebo maloruské, záleží na Vás, v tomto konkrétním případě zde nevidím principiální rozdíl). Tento postoj byl především namířen na tu část **vlastní společnosti**, jež ukrajinskou identitu v přímé primordialisticko-etnické podobě odmítla přijmout, respektive i po vzniku ukrajinského etnického společenství ji nepřijala na základě záporné dominanty, **ale v rámci dominanty kladné si vytvořila hierarchii hodnot nevyklučující kromě ukrajinské (etnické) zároveň i všeruskou (superetnickou) identitu.**

„Mezi zastánci maloruské orientace byli lidé, kteří si ji vybrali, především jako menší zlo, než byla polská hrozba. Postupně, však v tomto táboře začali převládat přesvědčení zastánci „všeruské identity“. I když se rozdíly ve vztahu k maloruské specifičnosti zde stále existovaly – jedny dojímal a chtěli ji zachovat, druzí považovali tuto regionální specifičnost za provinciální a chtěli dosáhnout úplného splynutí s Velikorusy. Ale nepřátelský postoj k ideji ukrajinského národa, odpor k „ukrajinství“ nebo „mazepinství“ bylo společné pro ně pro všechny. Místní, kyjevští protivníci ukrajinofilství neustále hrají důležitou, někdy klíčovou roli v iniciaci a přípravě všech represivních opatření, které Sankt-Petěrburg prováděl vůči ukrajinskému hnutí.“(zvýrazněno mnou – D.Ž.) “[Miller, № 1 (34), 2007]

Upřesníme, že důvodem perzekuce představitelů ukrajinského hnutí oficiální státní mocí carského Ruska nebyl faktor „nacionálního uvědomění“, ale spíše otázky parlamentarismu, demokracie a federalizmu. Tedy prvky, které jsou spojené s evropským druhem nacionalismu od Velké Francouzské revoluce a „Jara národů 1848“. Cyrilometodějské bratrstvo v Kyjevě v letech 1846-1847 (členové: N. Kostomarov, P. Kuliš, Taras Ševčenko atd.) diskutovalo o poezii a sbíralo lidovou slovesnost, ale také **uvažovalo o slovanské federaci**. „Bylo prvním, kdo vnesl politické motivy v předtím čistě kulturní a pouze regionálně-patriotickou činnost maloruské společnosti.“ [Sever, 2014, s. 46].

Stejně tak Valujevský cirkulář (1863) a Emský ukaz (1876) nezakazovaly literaturu v ukrajinštině jako takovou, povoleny byly texty spojené s historií a krásnou literaturou, které prošly cenzurou. Politické, didaktické a obchodní texty se však směli psát pouze v ruštině a také byl zakázán dovoz propagandistické literatury ze zahraničí (např. rakouské Haliče). Ještě jednou dodáme, že velkou roli při vzniku a aplikaci jak „Cirkuláře“, tak „Ukazu“ sehráli místní „zastánci maloruské orientace“. Což jen posilovalo frustraci „nacionálně uvědomělé“ části ukrajinské společnosti. Velmi názorně lze princip této negativní dominanty pozorovat

na příkladu citace z časopisu «Ukrajinska chata» 1912, č. 6: „*Pokud miluješ Ukrajinu, musíš obětovat svoji lásku k jiným geografickým názvům*²⁴. *Jestli miluješ svůj jazyk, znamená to, že nenávidíš jazyk nepřitele... Uměj nenávidět. Pokud mluvíme o Ukrajině, tak se musíme řídit jediným heslem – nenávisť k jejím nepřátelům... Obrození Ukrajiny je synonymem nenávisť ke své ženě moskovce*²⁵, *ke svým dětem kacapčatům, ke svým bratrům a sestrám kacapům, ke svému otci a matce kacapům.*“ [Marčukov, 2006, s. 110]

Negativní dominanta souvisí tím, jak úspěšně se naplňují představy o ideální podobě nacionálního mýtu vzhledem objektivní realitě. V podstatě to platí v současnosti – celkově se dá říci, že intenzita negativní dominanty se také prohlubuje díky vlivu superetnických identit, tj. „všeruské sounáležitosti v rámci Ruského světa – Russkogo Mira“ (onoho „věčného damoklova meče ukrajinství“), nebo projektu „všeevropanství“. Při omezeném (nebo se zdajícím omezeným) naplnění reálnými skutečnostmi symbolických hodnot důležitých pro konkrétní osobní a skupinovou identitu (v našem případě nacionálně-primordialisticky postaveném ukrajinském narativu) se může stát, že narativ bude stále více konstruován „od negativního“, jak píše George G. Grabowitz, „*namísto vytváření nových hodnot je úkolem autora stále jen to popírání, omlouvání a dokazování, jak praví starý sovětský vtip, že nejste velbloud...*“ a proto se „*tato záležitost stává nejenom záležitostí legitimizace, ale i záležitostí přežití. Stále tu existuje a proniká v plné míře nejen do kulturních a politických poměrů, ale také do vědy. „Ukrainoznavstvo“ se opět posiluje ve formě polemiky a prosazování sebe sama, nikoliv v touze po sebeuplatnění a přezkoumání sebe sama*²⁶ (podtrhnuto mnou – D. Ž.) [Grabowitz, 1995, s. 681].

²⁴ Všimněte si této „geografické“ aluze, jak už jsme říkali v úvodu, předtím než se slovo „ukrajina“ stalo symbolickou hodnotou, bylo toponymem – okrajinou, okrajem – tedy pohraničím. I dnes se způsob, jakým se vnímá původ „této symbolické hodnoty“, můžeme považovat za jeden z příznaků k rozlišení ukrajinských narativů. Mimochodem, oba ukrajinské narativy nejčastěji připisují první netoponymické užití názvu „Ukrajina“ Polákům – Janu Nepomucen Potockému (1761– 1815) v díle *Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves*, vydaném roku 1796 v Paříži a Tadeuszi Czackému (1765–1813) v díle *O nazwiku Ukrainy i poczetku kozakow*, vydaném ve Varšavě v roce 1843.

²⁵ Slova „kacap“ a „chochol“ se stále používají i v **současném slangu**, tak sami sebe navzájem s pejorativním, nebo ironickým nádechem pojmenovávají, zdůrazňují, i v současnosti (!) Ukrajinci (chochly) a Rusové (kacapy). Mimochodem Bělorusové mají v rámci toho vnitřního označování třech bratrských národů také svoje „lidové“ pojmenování „buljbaš“. **Jak je vidět z citátu z roku 1912, ukrajinské národní hnutí za kacapy tehdy označovalo pouze Malorusy (tj. tu část „protoukrajinské“ etnické kategorie jež se odmítla identifikovat na základě negativní dominanty)**, a za moskali byli tehdy označováni jen Velikorusové. Už sama o sobě, taková „vnitřní“ identifikace napovídá o síle vnitřního napětí mezi samotnými „Ukrajinci“ už při vzniku identity „ukrajino-filského hnutí“ v devatenáctém století, které bylo v opozici s identitou maloruskou.

²⁶ Toto pozorování Grabowitze zcela jistě platí i v současnosti, možná ještě více, díky možnostem moderních komunikačních medií. Jako příklad uvedu ohlas, který vyvolal ruský film *Taras Bulba* (2009, režisér Vladimir Bortko). Tento film vyvolal „rozdělení“ právě díky své všeruské tématice v rámci ukrajinských a ruského narativu. Zfilmoval se na základě stejnojmenného románu N. V. Gogola, který je dnešním oficiálním velkoukrajinským

Dichotomie, která vzniká právě díky své „plastičnosti“ a „propustnosti“ a je tedy utvářena způsobem, jakým probíhá identifikace konkrétně dané ukrajinské identity vůči superetnicitě, z které se disimulovala. Následující rozdělení je polární, a samozřejmě jej v čisté podobě v reálném životě nalezneme málokdy, ale důležitým je právě snaha přihlásit se právě k ukrajinské identitě, ať už je vyjádřena jakkoliv.

První identita této dichotomie (typ I) ukrajinského subetnosu se identifikuje na **základě negativní dominanty** vůči jakékoli vazbě na všeruskou superetnicitu – naprosto ji odmítá, včetně společných etnonymických kořenů (etnonymů jako Rus, Ruthen, Rusín, Malorus atd.). Staví svou koncepci **na etnickém základě**, který nabývá formy integrálního nacionalismu a primordialistickém pojetí národa, tedy je vyjádřen především „všeukrajinskou“ koncepcí „**Soborné Ukrajiny**“. Historicky je ideologickým a kulturním a politickým centrem této koncepce Halič (Lvovská, Ternopolská a Ivano-Frankovská oblast dnešní Ukrajiny) na západní Ukrajině, která byla definitivně připojena k Ukrajinské SSR až po skončení druhé světové války a masy svoji nacionální identitu získaly v době, kdy byly součástí Rakousko-Uherské monarchie a Druhé Polské republiky. Mentalita a pohled na historický a politický vývoj u tohoto subetnosu je mnohem bližší národním státům střední Evropy – v tomto kontextu se **cítí být dříve „trpícím“ národním hnutím, historicky nestátním „malým“ národem**. Jeho příslušníci sami sebe hodnotí jako nacionálně „uvědomělé“ Ukrajince, na rozdíl od svých oponentů, které označují za východní nebo

narativem zcela otevřeně ignorován (včetně osnov výuky ukrajinské literatury), právě díky svému nekompromisnímu všeruskému postoji. Hlavní roli si zde zahrál herec Bohdan Stupka, přesvědčený velkoukrajinec (narodil se v roce 1941 v obci Kulikov Lvovské oblasti), dal přednost hlavní roli v ruském filmu i přesto, že existoval ukrajinský projekt filmu Taras Bulba (režisér Petr Pinčuk), kde mu také byla nabídnuta hlavní role ...

Emocionální reakce představitelů velkoukrajinské koncepce na sebe nenechaly dlouho čekat, jako typický příklad budu citovat tehdejšího ministra kultury a turismu Ukrajiny Vasilije Vovkuna, který prohlásil, že „*ve filmu Taras Bulba režiséra Vladimíra Bortko se ruský imperialismus ozval v nové podobě skrz Gogola*“ a že tento film „*je vyroben na objednávku a zaměřen proti ukrajinství a proti Polsku.*“ in Федоров, Д. Министр культуры Украины отозвался о Тарасе Бульбе

Někdo může namítnout, že Národní umělec SSSR a současné Ukrajiny Bogdan Stupka není přesvědčivým argumentem. Uvedu tedy ještě jeden příklad, který rovněž dokazuje intenzivní komunikaci mezi ruskojazyčnými médii. Kyjevské televizní studio (Киевфильм, Студия «Квартал-95», Телеканал ICTV, режиссёр Юрий Морозов) natočilo v roce 2008 komediální film v ruštině «Сваты» („Tchánové a tchýně“), v němž společně hráli ukrajinští a ruští herci, tento seriál probíhá v prostředí každodenního života ruskojazyčného Ukrajince (v seriálu se záměrně mluví i suržikem). Získal si obrovskou popularitu a vysílaly jej ukrajinské, ruské a běloruské televizní kanály. Díky této popularitě bylo natočeno pokračování (2009 dvoudílné pokračování Сваты-2, 2009 dvanáctidílné pokračování Сваты-3, 2010 šestnácti dílné pokračování Сваты-4). Mluvím o něm zde také proto, že jej sledují **masy** jak na Ukrajině, tak v Ruské federaci, to je obrovský počet lidí sdílející symbolické hodnoty skrz tento populární komediální seriál. I dnes během občanského konfliktu na Ukrajině má ruskojazyčná filmová a televizní produkce, i přes pokračující snahy ji nahradit ukrajinojazyčnou, svoje nepochybné místo v kulturním životě obyvatel.

sovětské nacionálně „neuvědomělé“ Ukrajince, které je potřeba „probudit“, unifikovat a docílit tak „sobornosti“ – tj. úplné etnické jednoty a unitárnosti národního státu na etnokratickém základě, bez ohledu na zásadně odlišný kulturní a historicko-státoprávní vývoj regionů současné Ukrajiny.

Druhá identita této dichotomie (typ II) ukrajinského subetnosu se identifikuje na **základě pozitivní dominanty** vůči jakékoli vazbě na všeruskou superetnicitu – neodmítají společnou kulturní, historickou a politicko-státoprávní minulost s obyvateli ostatních bývalých sovětských republik (především Ruské federace a Běloruské republiky). Přičemž i když společný (super)etnický původ s Bělorusy a (veliko)Rusy také má svůj vliv na kolektivní identitu, staví svoji koncepci především **na společném kulturním a historickém základě**. Tato část se vždy cítila součástí historického státního „vládnoucího“ národa jak v carském Rusku, tak v SSSR a stále si zachovává jisté „organické“ povědomí fragmentů všeruské superetnicity (otázkou je dnes zda všeruské či postsovětské²⁷?).

V našem výkladu jsme se zatím především věnovali zrodu ukrajinského národního hnutí v Malorusku (neboli naddněprjanské Ukrajině). Druhým klíčovým centrem rozvoje ukrajinské národní identity, a příčinou jeho zdvojenosti, se stalo bývalé Haličsko-volyňské knížectvím, kdysi v rámci Kyjevské Rusi nazývané Červená Rus.

Od prvního dělení Polska v roce 1772 do roku 1918 bylo součástí Habsburské monarchie jako Haličsko-lodoměřské Království. A právě rozdílný sociálně politický vývoj v rámci Rakouska „současné Západní Ukrajiny“ a „ současné Velké Ukrajiny“ v rámci carského Ruska bylo zásadním prvkem vzniku dichotomie ukrajinské identity ve své moderní národní podobě. V carském Rusku maloruská (a později ukrajinská) inteligence rozvíjela ukrajinskou identitu především na základě kultury, v rakouské Haliči rusínská (a později ukrajinská) inteligence, poté co se vymanila ze silného vlivu polského projektu „gente ruteni, natione poloni“²⁸, se také rozdělila na dvě skupiny – Rusíny (Rutheny) moskvořily, tedy zastánce všeruské nadnacionální identity a Rusíny Ukrajince zastánce samostatné nacionální ukrajinské identity²⁹. V poslední desetiletí devatenáctého století začínají převládat Rusíni

²⁷ Otázka vztahu k sovětské minulosti je dobrou ukázkou možného reálného promísení typu I a II. Jedinec odmítající dřívější sovětskou identitu může například využívat velkoukrajinský narativ k obhajobě ruskojazyčného evropanství v jeho Západní interpretaci...

²⁸ v rámci dobového polského pohledu na problematiku doporučuji článek Romana Dmowského, který také potvrzuje, že kulturním centrem ukrajinství byla naddněprjanská Ukrajina a ideologicko-politickým se stávala právě Halič: Dmowski R. *Kwestia ukraińska*. 1930 dostupné in <http://konwentnarodowypolski.wordpress.com/2013/12/02/roman-dmowski-kwestia-ukrainska/>

²⁹ těž označování jako ukrajinofilové – narodovci

Ukrajinci, i když silné pozice si moskvofilové uchovávali i na začátku dvacátého století. Zajímavým pozdním svědectvím vývoje „ukrajinského nacionálního fantomu“ a toho, že dichotomie negativní dominanty Ruthenů ukrajinců a pozitivní Ruthenů moskvofilů existovala před rokem 1914 lokálně i v Haliči, je článek haličského Rusína moskvofila I. I. Tjoroča, který v roce 1939 napsal článek Ukrajinizace Haliče³⁰ o připojení Západní Ukrajiny k Ukrajinské sovětské socialistické republice:

„Veškerá tragičnost haličských Ukrajinců spočívá v tom, že oni chtějí připojit Velkou Ukrajinu – třicet pět miliónů – k malé „Západní Ukrajině“ (tak začali nazývat Halič po první světové válce) – ke čtyřem miliónům. Tedy, obrazně řečeno, chtějí přišít kožich ke knoflíku, nikoliv knoflík ke kožichu. Více či méně polovina z nich, to znamená ti z nich, kteří nebyli Poláky a Němci přemístěni v ukrajinství a od dávných dob se považují za Rusy (respektive Rusíny rutheny, Rusy-Руськие píšící se často s jedním s – D. Ž.), nikoliv za Ukrajince – a k tomuto termínu se staví s odporem, jako k cizímu a vnucenému pomoci násilí. Oni se vždy snažili spojit nikoliv s Ukrajinou, ale s Ruskem – s Rusí, se kterou společně žili v jednotném státním a kulturním životě před porobením. Z dalších dvou miliónu Haličanů, kteří sebe nazývají tímto termínem, násilně zaváděným Němci, Poláky a Vatikánem, je potřeba odečíst ty slušné z uvědomělých a neuvědomělých Ukrajinců, kteří nejsou fanatiky a kteří, pokud jim to bude řečeno, opět začnou pojmenovávat sami sebe jako Rusy nebo Rusíny. Zbývá tedy celkem asi půlmiliónu „zavzatuščich“ („horlivých“ – D. Ž.) Haličanů, kteří se snaží naočkovat svoje ukrajinství (tedy nenávisť k Rusku a všemu ruskému) třiceti pěti miliónům ruských lidí Jižního Ruska a s pomocí této nenávisti vytvořit nový národ, knižní jazyk a stát.“

Jak vidíme, dichotomický koncept formování obou narativů, zde mám na mysli „velkoukrajinského“ a „všeruského“, se historicky opakoval i na území západní Ukrajiny. V Habsburské monarchii probíhala opačná tendence než tomu tak bylo v carském Rusku. Zde byli naopak podporováni Rusíni-Ukrajinci, proti Rusínům-Moskvofilům, což vedlo k zajímavému procesu, kdy nespokojení ukrajinofilové z Maloruska emigrovali do Rakouska (jako třeba „otec moderní ukrajinské historiografie Michail Hruševský“), a naopak nespokojení Rusíni-Moskvofilové odjížděli do Ruska[Miller, 2007]. Rakouští politici projevovali obavy z proruských nálad Rusínů ještě na začátku 19. století, už ve zprávě představitelů německé Lvovské správy z 13. 12. 1816 k vídeňskému Dvoru jsou vyjádřeny

³⁰ Тјорох, И. И. *Українізація Галичини*

první podezření „z nebezpečí pro rakouský stát, pokud se Haličané duchovně sjednotí, protože haličsko-ruský jazyk je pouhým nářečím jazyka ruského (*der russiscen Sprache*) [Šegoljev, 2004, 363].“ Kromě podpory Vídně, ukrajinské národní hnutí v Haliči přebíralo některé elementy polské nacionální ideologie³¹: obnovu národní státnosti a národní výlučnost, hraničící s entnonacionalismem, což ještě více zvyšoval nepochopení těchto procesů Petěrburhem, který loajalitu svých národů stále hodnotil především z religioznní a dynastické identity a pro který byla koncepce probouzející se nacionální identity cizím a stále ještě ne úplně pochopeným jevem [Barinov, 2014, s. 30-31].

V carském Rusku se ještě z dob absolutismu Kateřiny II prosadil model konstruování národa **na základě kulturní identifikace** [Barinov, 2014, s. 32]. Naopak díky tomu, že se haličské ukrajinské hnutí rozvíjelo, nejdřív s podporou polských elit, a později pod patronátem Vídně, přejala německou koncepci konstruování národa **založenou především na etnické sounáležitosti**. Tento koncept „romantického nacionalismu“ přežil První světovou válku, a jelikož haličští Ukrajinci jako jedni z mála nezískali nezávislý stát (na rozdíl jiných národů Habsburské říše), soužití s Poláky v Druhé polské republice jenom posilovalo tuto formu primordialistického nacionalismu. V meziválečném období se haličský nacionalismus i nadále rozvíjel v německé tradici, a nejen kopíroval staré koncepce, ale všímal si i nových německých trendů a práce některých nacionálních ideologů (např. Dmitrije Doncova) vykazují značný vliv nacionálního socialismu a rasové teorie, což se odrazilo i v ukrajinizaci specifických konstrukcí německého nacistického lexikonu. Tak například německé *Aufbau* (obrození ve smyslu vybudování nového Německa) koreluje s ukrajinským *rozbudova* (**to je i v současném ukrajinském politickém diskurzu velmi používané klišé „rozbudova naciji“ – D. Ž.**). Jiný konstrukt *Gesinnung* (získávání pravého německého ducha) je spojen s příslovecnou *svidomostí* (**uvědoměním skutečného Ukrajince**) [Barinov, 2014, s. 32].

³¹ Jak píše maloruský badatel S. N. Šegoljev ke článku K. Srokowského „*Polska racya stanu w sprawie ruskiej*“ v krakovském časopise „*Krytyka*“ z roku 1907 tento polský publicista prohlašuje, že všestranný nacionální rozvoj Rusínů (*Malorusů*) je pro polskou „věc“ výhodný a vítaný. Nejdůležitějším objektem stoletého sporu mezi Poláky a Rusy, který Poláci definitivně prohráli, byly oblasti obývané Rusíny. Většina z těchto oblastí se pak, podle něj, stala klíčovými pro státní organizmus Ruska a ani jedna z oblastí pokořených Velikorusy není pro Ruskou velmocenskost, tak důležitá jako je právě Malorusko... Srokowski neví, zda Rusínové dosáhnout někdy samostatné státnosti, ale nepochybuje o tom, že „jejich nacionální rozvoj vždy bude na základě ruské státnosti prvkem decentralizačním, a tím oslabujícím soustředění sil Ruska. ... jelikož existence tohoto separatismu se stává samo o sobě nebezpečným pro našeho dávného nepřítele – imperiálního Rus ... tím pro nás představuje výhodný a žádaný jev, protože vše co oslabí mého nepřítele je užitečné a žádané. [Šegoljev, 2004, s.348-349]“.

Tyto radikální skupiny se v meziválečném období spojily v roce 1929 v Organizaci ukrajinských nacionalistů. OUN byla **ilegální** organizací na území západní Ukrajiny spravované tehdejší Druhou Polskou republikou, kde i v rámci polského parlamentu působily **legální** ukrajinské politické strany, nejsilnější z nich byla *Ukrajinská nacionálně-demokratické aliance (Ukrayin'ske Natsional'no-Demokratichne Obyednannia – UNDO)*, které se snažily, dosáhnou samostatnosti v rámci řádného parlamentního demokratického procesu[Zaškilnjak,2005, s. 34-45] a je škoda, že těm částem haličské společnosti, které se snažili vymanit z negativní dominanty, není dnes věnována taková pozornost jako nacionalistickým organizacím OUN-UPA. Naproti tomuto přístupu, OUN založila svoji činnost na terorismu, násilí a atentátech, nevyjímaje jinak smýšlející Ukrajince, představitelé OUN měli za cíl vytvořit totalitární a etnický čistý Ukrajinský nacionální stát[Rudling, 2013, s.229]. Představitel vedení UNDO Ostap Michajlovič Lucky³² se o charakteru OUN vyjádřil zcela jasně: „*Matoucí je už samotný název této organizace (OUN – Organizace ukrajinských nacionalistů). Její tvůrci si z celé řady interpretací a definic nacionalismu zvolili pouze ty z nich, které ztotožňují nacionalismus s extremismem, protože si zvolili násilí, teror a sabotáže za prostředky boje za budoucnost národa.*“[Maslovskij,1991, s.104]. Ideolog OUN Dmitrij Jurjevič Andrijevskej (1892-1976) se vyjádřil také zcela otevřeně, že „*náš nejnovější nacionalismus nevznikl díky úsilí ukrajinské mysli, ale je právě produktem italského fašismu a německého nacionálního-socialismu.*“[Bezrodnyj, 2008, s. 87] OUN-UPA, která působila především na území západní Ukrajiny, byla extrémistickou organizací totalitního charakteru, využívající teroru vůči všem, kteří nesouhlasili s její ideologií[Katchanovski, 2010], a snaha o její rehabilitaci vyvolávala (především v období prezidentství Viktora Juščenka) a vyvolává silné napětí v ukrajinské společnosti i na západní Ukrajině obzvláště i dnes³³.

³² Ostap Michajlovič Lucky (1883-1941), představitel ukrajinského hnutí z Haliče, politik, bývalý důstojník Ukrajinské haličské armády, člen strany UNDO, poslanec polského sejmu v letech 1928-1935 a senátor Rzeczypospolite v letech 1936-1939. Po obsazení Západní Ukrajiny Rudou armádou byl 2. 10. 1939 zatčen NKVD a následně zemřel v pracovním táboře Kotlas.

³³ První, necelé dva roky (1939-41) existence Západní Ukrajiny (tj. především Haliče a Volyně) v rámci Sovětského Svazu neměly takový vliv na národní sebeidentifikaci jako Druhá světová válka a sporné a velmi problematické „dědictví“ ozbrojených oddílů ukrajinských nacionalistů (Organizace ukrajinských nacionalistů, Ukrajinská povstalecká armáda a jejich svérázná spolupráce s německou okupační správou v „ukrajinských“ policejních praporech a praporech Nachtigall a Roland), jež současná „koketující“ velkoukrajinská státní mytologie považuje za „bojovníky za nezávislost“ a druhou světovou válku za „sovětsko-německou“[Galuško, 2010, s. 76]. Sovětští Ukrajinci Velké Ukrajiny ovšem vždy považovali a považují Druhou světovou válku za Velkou vlasteneckou (což je také jeden z klíčových prvků prolnutí superetnické sebeidentifikace všeruské-sovětské). Prostě řečeno, symbolickým hrdinou pro sovětské Ukrajince je vždy „sovětský partyzán generálmajor Rudé armády Sidor Artěmjevič Kovpak“, nikoliv „hauptmann wehrmachtu a fanatický ukrajinský nacionalista Roman Šuchevič“.

Na Západní Ukrajině tedy modernizační procesy 20. a 30. let dvacátého století probíhaly v rámci Druhé polské republiky a sociální struktura společnosti se od základů lišila od té, jež se ustanovila v Ukrajinské sovětské socialistické republice. Nacionální rozvoj tam probíhal ve stálém boji s polonizací (a dříve také v boji proti místním rusofilům, tzv. moskvoofilům) a jak už jsme se zmiňovali, pod vlivem radikalizující se německé koncepce nacionalismu. Výsledkem tohoto procesu tak bylo, že na Západní Ukrajině (přitom se musí brát v potaz poněkud odlišná zkušenost obyvatel Zakarpatí v rámci Československa a obyvatel Severní Bukoviny v rámci Rumunska) se procesy formování ukrajinského vědomí, respektive sebeidentifikace, utvrdily v otevřeně nacionálních a nacionalistických formách primordialismu. Stejně tak z hlediska sociálně-ekonomické skladby společnosti, nerovnoměrný hospodářský růst ovlivnil také nestejnou intenzitu sociální komunikace a měl také vliv na efektivnost veřejné správy a její pronikání do každodenního života obyvatel. Konkrétněji v našem ukrajinském případě území „Západní Ukrajiny“ (Halič, Volyň, Zakarpatí a Bukovinu), jež byly definitivně připojeny k SSSR teprve po roce 1945 a na jejichž území neproběhla intenzivní politická, sociální a kulturní modernizace na základě socialistického modelu mobilizace mas (fáze C podle M. Hrocha), čímž mám především na mysli „Velký Skok“, tj. kolektivizaci a industrializaci SSSR třicátých let dvacátého století a politiku sovětské ukrajinizace - korenizacije, ve své nejsilnější formě 20. let 20. století, se opakuji obyvatel západní části dnešní Ukrajiny při formování jejich etnické identity přímo nedotkla a modernizace v Haliči a západní Volyni probíhala v rámci školního systému a státní správy Druhé Polské republiky.

První světová válka a role náhody v národní genezi

„Obrovský význam pro vznik Ukrajiny měl náhodný sběh událostí, jež byly započaty první světovou válkou, rozpadem carského Ruska a občanskou válkou.“[Marčukov, 2006, s. 134]

Ale vraťme se zpět k období před První světovou válkou. Jak už bylo řečeno výše, možnosti, které měly a mohly využít elity carského Ruska v devatenáctém století k vytvoření všeruského moderního národa (ovšem identifikace trojjediného národa nebyla jen nacionální, stačí si vzpomenout na uvarovskou trojici – Samoderžavije, Pravoslave i Narodnostj), byly omezeny zpomalenou a nerovnoměrnou modernizací a neefektivností státní správy. Slabost státní správy automaticky vedla k nedůsledné integrační politice, která se od základu měnila nejen s výměnou panovníků, ale i general-gubernátorů. Tím se zčásti vysvětluje neexistence jednotného pohledu v otázkách a úkolech, směrech a prostředcích k integraci do moderního nadnacionálního projektu, jak ve vládnoucích kruzích, tak i v celé společnosti, což bylo v mnohém spojeno s odmítáním carského Dvora upustit od dynastické logiky – kdy se právě zdůrazňovala především tradiční nenacionální legitimace carské moci.

Samotnou nutnost cílevědomého úsilí asimilace jako takové si začali uvědomovat teprve v druhé polovině devatenáctého století, které bylo tím nejpříznivějším obdobím k splynutí východoslovanských etnických kategorií (Bělorusů, Malorusů a Velikorusů) ve všeruské národnosti – tzv. první pokus Všeruský projekt (projekt Boljšoj ruskoj nacii – podle Arkadije Millera). Navíc se státní politika nemohla opírat o „frondující“ inteligenci. Co byste čekali od těch, kdo upřímně tleskal teroristickým útokům narodníků na představitele vlastní státní správy?

„Pro pozdní období carského Ruska byl problém odcizení vzdělané společnosti od státu velmi aktuální. Nacionalistická politika nebyla v tomto případě výjimkou. Tvrzení o slabé koordinaci státní politiky a společenských iniciativ ve sféře rusifikace je zcela oprávněná. Mnozí současníci poukazovali na slabý asimilační potenciál ruské společnosti jako celku. Historici s tímto také většinou souhlasí a snaží se zjistit příčinu toho stavu. Někteří předpokládají, podle mě správně, že je potřeba mluvit nikoliv o ruském nacionalistickém hnutí jako o už organizované síle, ale spíše o ruském nacionalistickém diskurzu, který se v 19. století postupně prosazoval ve společnosti, ale nevedl až do začátku 20. století nevedl ke vzniku politických struktur. Jestli zde existuje možnost rozlišovat nacionalismy na „silné“ a

„slabé“, pak bude ruský nacionalismus (počátku 20. století – D. Ž.) spíše patřit k těm slabším i v „politickém“, i v „emocionálním“ rozměru.“ [Miller, 2006, s. 68]

Jak zdůrazňuje Arakdij Miller, Aleksandr Širokorad, Vladimir Leontjev a celá řada dalších historiků, zřejmou osobitostí carského Ruska v porovnání s britskou, francouzskou a španělskou říší je jeho kontinentální charakter, absence „velké vody“ mezi centrem a periferií. Dále souhlasím s Arkadijem Millerem, že při srovnání s dalšími kontinentálními říšemi problémy vztahů mezi ruským nacionalismem a carským Ruskem se objevuje celá řada nuancí, které by se měli brát v potaz. Při všech svých problémech v 19. století carské Rusko pokračovalo v teritoriální expanzi a zachovávalo si dostatečnou úroveň vojenské síly, ekonomického potenciálu a víry v budoucnost, což dělalo diktát cizích mocností a rozpad carského Ruska spíše hypotetickou hrozbou, nikoliv faktorem každodennosti, jako to bylo u Osmanské říše.

Od Habsburské říše se carské Rusko lišilo mnohem slabším vlivem feudálních tradic na strukturování prostoru impéria. Neexistovala zde pragmatická sankce, která by přesně určovala hranice „královských zemí a privilegia zemských šlechtických sněmů.“ Pouze Polské Království, Finsko a do určité míry Baltské země měly v určitých obdobích status porovnatelný s habsburskými korunními zeměmi, ale v Habsburské monarchii se hranice feudálních korunních zemí staly základem pro „teritoriální etnicizaci“ už v 19. století. V carském Rusku podobné procesy byly velmi omezené a teritorizace etnicity se s rozmachem rozvinula teprve na základě už poněkud odlišných principů až v období Sovětského Svazu.³⁴

Zmínka o haličských Rusínech moskvofilch v předešlé kapitole nás přivádí ještě k jednomu faktoru ve formování národa, k „historické náhodě“ či „historickému osudu“, neboli běhu historických událostí v měřítku překračujícím nacionální a teritoriální hranice...

„Někdo napsal, „že historie nezná kdyby...“ Pokud se budeme řídit tímto výrazem a nebudeme brát v potaz alternativní varianty průběhu historických událostí, tak se historik

³⁴ Tyto, bezesporu, zajímavé procesy vzájemného ovlivňování Malorusů a Velikorusů si nepochybně vyžadují podrobnější pozornost, ale jelikož projekt všeruského národa v rámci carského Ruska zůstal neuskutečněn, nejsou tyto ranní kolize dichotomie identit přímým tématem této práce... Pro podrobnější informace o vzájemném ovlivňování ukrajinské, maloruské a všeruské identity v rámci carského Ruska odkazují na Миллер А.И. *Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении* (вторая половина XIX века) СПб. Алетея 2000
Михутина И.В. *Украинский вопрос в России (конец XX и начало XXI века)* Москва. Институт славяноведения РАН. 2003

z vědce proměňuje v pouhého registrátora událostí. Adekvátní hodnocení historických událostí je možné pouze za podmínky důkladné analýzy možných alternativ ... nesmíme se jimi nechat unést... a začít vytvářet řetězec kauzálních událostí. V takovém případě prudce klesají pravděpodobnosti a historik se proměňuje ve spisovatele fantastické literatury... “[Širokorad, 2003, s. 243-244]

Nicméně právě adekvátní zhodnocení všech (respektive těch nejpravděpodobnějších) možností umožňuje mnohem lépe vidět potenciál a nedostatky toho výsledku, jenž se nakonec dostavil – ale i výsledek samotný je stále ovlivňován tím, co zůstalo neuskutečněno (někdy více, někdy méně, to už záleží na konkrétním příkladě). Anthony D. Smith [Smith, 2003, s. 281] uvádí, že v případě disimilace se (Smith tento proces nazývá štěpením nebo proliferací) ethnie může rozpadnout, „ale i v takových případech však etnické společenství zůstává v jistém smyslu v **nějaké** podobě zachováno – je snad menší, případně se zdvojuje, nicméně je stále ve hře.“

Podobný aspekt uznává i ukrajinský historik J. V. Pavlenko [Bondarenko, 2007, s. 266], který píše o těchto potenciálech jako „*starých recesivních tradicích, jež obvykle nejsou zcela poraženy, protože za prvé jsou světonázorovým útočištěm lidí, jejichž mentalita nezapadá do dominujících stereotypů. A za druhé, dominující světonázorový systém už sám o sobě předpokládá jejich existenci, jako svoji určitou antitezi – vnitřního nepřitele*“.

Ovšem i náhodný sběh událostí neznamená, že se potenciální soupeři na vývoj událostí nepřipravovali. Je velmi důležité také to, že během (první světové války – D. Ž.) sousední monarchie, Rusko, Rakousko-Uhersko a Německo – dříve velmi opatrně využívající etnickou kartu v soupeření mezi sebou, jelikož byly odsouzeny k vzájemné solidárnosti díky společné účasti na děleních Rzeczospolité – teď plnou silou začaly využívat tuto zbraň, jež se ukázala být zbraní dvojsečnou. Můžeme říci, že výbušný růst nacionalismu na západním okraji (carského Ruska – D.Ž.) byl, obecně vzato, v mnohém důsledkem útrap totální války a částečně také díky nové politice soupeření monarchií mezi sebou. [Miller, 2006, s. 173]

Především v Haliči a Bukovině, jejichž rusofilství je automaticky dělalo politicky nespolehlivými, tj. velezrádci, odhaduje se, že během válečných let bylo v důsledku represí připraveno o život 60 000 haličských Rusínů moskvofilů³⁵. Především byli internováni

³⁵ Číslo jsem převzal z doslovu M.B. Smolina ke knize představitele maloruské inteligence S. N. Šegoleva (М.Б. Смолин. История «украинского» сепаратизма после 1912 года до середины XX столетия. Дополнение к истории «украинского» сепаратизма, изложенного в книге С.Н.Щеголева, s. 460 in С.Н.Щеголева. История «украинского» сепаратизма. Москва. изд. Имперская традиция 2004). Šegolevova kniha byla poprvé (pochopitelně bez tohoto doslovu) vydána roku 1912 v Kyjevě soby Українское движение какъ

v koncentračním táboře Thalerhof (existoval od 4. 9. 1914 do 10. 5. 1917, kdy byl zrušen císařem Karlem I)³⁶. Dočasný internační tábor pro Rusíny moskvofily existoval také v letech 1914 – 1915 v Terezíně.

Andrej Marčukov se domnívá, že zde bez represí První světové války byla možná i varianta pro haličské Rusíny, kdy v důsledku soupeření Rusínů Ukrajinců a Rusínů Moskvofilů mohl vzniknout i další nacionální typ³⁷, protože „zde existovaly předpoklady k vytvoření vlastní, haličské nacionální identity v protikladu k polské a všeruské-maloruské. Ale to se nakonec nestalo a převládl zde princip sobornosti Ukrajiny (dvě teritoria – jeden národ) a identita ukrajinská.“ [Marčukov, 2006, s. 112]

Rusínská identita se tak jako specifický typ identity založené na vlastní pozitivní dominantě zachovala pouze v Zakarpatské Ukrajině (možná i díky tomu že se stala součástí

современный этап южнорусского сепаратизма. Její autor, jako mnoho Malorusů (kategorických zastánců jednotného a nedělitelného Ruska) v období občanské války bojoval v rámci bílého hnutí, byl jako kontrarevolucionář odsouzen kyjevským výborem Čeky a zastřelen 19. nebo 20. května 1919.

³⁶ Ve Lvově v letech 1924–1932 byl vydáván Талергофській альманахъ. Пропамятная книга австрійськихъ жестокостей, изуверствъ и насилий надъ карпато-рускимъ народомъ во время Всемирной войны 1914–1917 гг. (под управлением А. И. Яськова) Další vydání se dočkal v roce 1964 v New Yorku, díky podpoře průmyslníka rusínského původu Petra Semenoviče Gardy pod názvem: Военные преступления Габсбургской монархии 1914–1917 гг. Галицкая Голгофа. Издатель Peter S. Hardi Lane. Trumbull Conn. USA, 1964. Toto vydání z roku 1964 je dostupné in <http://galich.org/>

Je potřeba říci, že v současnosti mimo Halič je toto téma aktualizováno jak proruským ukrajinským narativem, tak narativem všeruským. Např. Oleg Buzina napsal článek Koncentrační tábor pro „nesprávné“ Haličany (Бузина О. Концлагерь для «неправильных» галичан) dostupné in <http://www.ukrstor.com/talergof/konclagerdlyaneppravilnyhg.html>

O těchto událostech v Haliči, a o rozvoji ukrajinského národního hnutí byl natočen dokumentární film Убить русского в себе (Zabít Rusa v sobě), režiséři: Elizaveta Movšina, Aleksandr Gorjainov, Vladimir Batrakov 2009. 19. listopadu 2009 byl poprvé vysílán na ruské televizní stanici "ТВ Центр-Москва". Jak tvrdí autoři, jako odpověď na „nacionalistické mýty“ a proti radikálnímu nacionalismu jako takovému. Film má být antinacionalistický, nikoliv antiukrajinský, nicméně tento dokument má silný emocionální náboj, jelikož je odpovídající reakcí na velkoukrajinský pohled v nacionalistickém diskurzu...

³⁷ Závěrečnou fází vykrystalizace zapadoukrajinské-haličské identity bylo meziválečné období, kdy socializace v rámci Druhé Polské republiky (jak legální tak nelegální v rámci teroru Organizace ukrajinských nacionalistů i vůči vlastním „zrádcům národní ideje“), kdy došlo na Západní Ukrajině k všeobecnému školnímu vzdělání. Škola je „zásadním mechanismem indoktrinace a zkušenost první vzdělané generace hraje zásadní roli, protože se vzdělaností společnost získává nové informační kanály k mezigeneračnímu přenosu mýtu a identifikačních paradigmat.“ [Miller, № 1 (34) 2007] Dodáme, že Zakarpátí a Bukovina, které se nestaly součástí Polské republiky složitost diferenciaci „západní Ukrajiny“ ještě zvětšují. Následovali potom události Druhé světové války, které jasně rozdělily dva typy ukrajinské identity na základě upřednostňování entického (Halič) a kulturního (Malorus) faktoru, navíc k následné cementaci daného velkou měrou stavu přispěla i Studená válka. Také se zde neustále objevuje, kromě východoukrajinské a západoukrajinské i problematika polská... Toto téma je natolik citlivé, že bez podrobné analýzy by každé závěry byly heslovité a matoucí. Co se týče problematiky tzv. Organizace ukrajinských nacionalistů a Ukrajinské povstalecké armády, doporučuji práce kanadského historika ukrajinsko-polského původu Wiktora Poliszczuka, který je v této problematice jakousi „kassandrou“ ukrajinské diaspory v anglosaském badatelském prostoru. Publikuje především v polštině, částečně v angličtině a jeho práce jsou překládány do ruštiny.

Wiktor Poliszczuk. Legal and political assessment of the OUN and UPA, Toronto, 1997

Wiktor Poliszczuk. «Bitter truth»: The criminality of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the testimony of a Ukrainian 1999

Československa). Současné Rusínstvo³⁸ je unikátní tím, že dnes představuje nejspíše jediné národní hnutí východních Slovanů, které zároveň zdůrazňuje místní historické a etnografické zvláštnosti, ale zároveň uznává svoji původní ruskost. Na rozdíl od námi zkoumané dichotomie ukrajinské identity, kde základem identity je vztah ke (vše)ruské otázce vůči ne zcela do konce dotvořené svojí, kde hlavním rozparem je právě dominanta negativní, rusínská identita dokáže harmonizovaně obsáhnout obojí. Rusínskost zde není postavena proti ruskosti (v ruském smyslu „*russkosti*“, nikoliv „*rossijskosti*“), naopak konkretizuje, že Rusínstvo je svým způsobem obrození všeruské identity a může se počítat za nezávislou čtvrtou větev východního Slovanstva.[Nemenskij, 2010]

Na území dnešní Ukrajiny v době občanské války existovala celá řada „protostátních formací“ s různou mírou legitimacy a požadavků na autonomii vůči Ruskému státu. Na „celoukrajinské“ úrovni nejvýraznějším bylo faktické dvojvládní UNR (Ukrajinská národní republika) a UNRS (Ukrajinská národní republika sovětů). UNRS byla propojena s UV bolševiků v Moskvě a později se transformovala v Ukrajinskou SSR. Za zmínku stojí také Doněcko-Krivořožská Sovětská republika, která vznikla v roce 1918 bez „sankce Moskvy“ a její představitelé odmítali politiku *korenizaciji* a požadovali zapojení DKSR nikoliv do Ukrajinské SSR, ale do RSFSR na základě především ekonomických vazeb. Proto byla pro sovětskou historiografii zakázaným tématem – nedopovídala oficiální verzi stranické historie národů SSSR. Ukrajinský politolog a spisovatel Vladimír Kornilov upozornil, že za celou dobu existence SSSR a současné Ukrajinské republiky, za necelé století, byly obhájeny pouze dvě disertační práce na téma spojené s DKSR. Poltavský historik Viktor Reveguk obhájil s velkými potížemi disertační práci v roce 1975. Druhá disertační práce byla obhájena Olegem Poplavským teprve v roce 2010 v Dněpropetrovsku. A nakonec v roce 2011 vyšla v Charkově první monografie o Doněcko-Krivořožské Sovětské republice právě díky Vladimíru Kornilovovi.

Dnešní velkoukrajinský narativ povětšinou hodnotí občanskou válku jako „*boj za zachování státní nezávislosti*“[Danilov, Filipov, 2009, s. 146] a věnuje se především „zcela nezávislé“ Ukrajinské národní radě v čele s historikem a prezidentem UNR Michaiilem Hruševským, který má se svou mnohosvazkovou *Istorijí Ukraini-Rusi* pro vývoj ukrajinského

³⁸ Více o současném stavu Rusínstva na Ukrajině a na oficiální nacionální politiku vůči němu viz Русины Карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность: сборник научных статей по материалам Международной научно-практической конференции "Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси (конец XIX-начало XXI вв.)", г. Ростов-на-Дону, 19 дек. 2008 г. изд. Лик, 2010

nacionálního hnutí obdobný význam, jako František Palacký pro české dějiny [Putna, 2015, s. 154-155].

Ovšem, upřesníme, že právě moderního ukrajinského nacionálního hnutí, který se zrodil z občanské války a pozdější sovětské nacionální politiky korenizacii. Díky těmto událostem zmizela ta část rusofilské ukrajinské společnosti, oponující této koncepci, která sama sebe označovala za Malorusy. Pro maloruské historiky, kteří byli součástí všeruské akademické obce největší problém Hruševského koncepce se stala, především, otázka přílišné etnizace historie, kterou Malorusové pojímali více jako historii obyvatel (či respektive poddaných, občanů) historických státních útvarů na území bývalé kyjevské Rusi. [Plochy, 2005, s. 93]. Dalším zajímavým postřehem, který je potřeba zmínit, z hlediska této maloruské identity, je mínění Aleksandry Jakovlevny Jefimenko (1848 – 1918), maloruské historičky a etnografky a první ženy čestného doktora historie honoris causa (1910) v carském Rusku, která zdůrazňovala, že se ruská historie skládá z **dvou rovnocenných částí** historiografií Severovýchodní moskevské Rusi a Jihozápadní polsko-litevské Rusi, ovšem doplňovala, že plnohodnotný politický život byl nakonec možný až v Severovýchodní Rusi [Plochy, 2005, s. 104].

Nejnámějším oponentem v diskusi s Michailem Hruševským je Ivan Andrejevič Liničenko (1857-1926), člen ruské a krakovské (polské) akademie věd, profesor Novoruské univerzity v Oděse, se svým textem *Maloruská otázka a autonomie Maloruska z roku 1917. Otevřený dopis M. Hruševskému*³⁹. Zde pro nás v rámci naší dichotomie bude zajímavý systém hierarchie identit, jak je v tomto otevřeném dopise vidí profesor Liničenko:

*“Máme dnes před sebou mnohem důležitější a neodkladné otázky, než řešení starých úctů Poljanů a Drevljanů s Vjatiči a Radimiči. Staňme se nejdříve **Lidmi**, potom **Rusy** [Russkimi], a až teprve potom, pokud to uznáme za potřebné, **Velikorusy**, **Malorusy** a **Bělorusy**. Teprve potom můžeme řešit všenárodním plebiscitem, budeme li pokračovat ve společném životě s jedním společným cílem, nebo se mírumilovně rozdělíme. Co bylo, to bylo, to jsme viděli. A co bude, to uvidíme! Historie Velikorusů, Malorusů a Bělorusů to jsou místní provinciální historie, ale vedle nich a nad nimi vždy bude existovat historie všeruská. A ve vztahu k ní jsou všechny tyto historie pouze části, ať už jsou velké, nebo malé.“*

Jasně zde vidíme hierarchii identit vznikajícího (vše)ruské nadnacionální identity, který se, jak podotknul Oleg Nemenskij, silně projevil právě na území Ukrajiny, kdy „je příznačné,

³⁹ *Линиченко И.А.* Малорусский вопрос и автономия Малороссии. Открытое письмо М. Грушевскому. Пг. Одесса, 1917. Dostupný in <http://www.zaistinu.ru/articles?aid=982>

že ruští nacionalisté zde zároveň považovali sami sebe za Malorusy. Můžeme i vytvořit hypotézu, že z ukrajinoфильského hnutí⁴⁰ spíše než ukrajinství vyrostl místní druh ruského nacionalismu. Hlavním představitelem toho ideového proudu byl „Kyjevský klub ruských nacionalistů“. Maloruská identita přitom zůstávala vlastností vrchních vrstev společnosti. O této skutečnosti se vyjádřil i jeden ze zakladatelů klubu Anatolij Ivanovič Savenko: Dnes maloruský vůbec nezná slovo Malorus. Pokud se zeptáte Malorusa o jeho národním původu, vždy a absolutně stejně odpoví: Já jsem Rus. Představy o úplné jednotě ruského národa jsou hluboko zasety v myslích Jihorusů. “[Nemenskij, 2014 s. 28]

Byla to právě ta, alternativní část elit, jež dominovala v ruskojazyčném diskursu a byla také dominující identitou místních elit. Elit, které byli součástí jak regionální, tak centrální částí státní správy a politického života carského Ruska. Jednou z nevyraznějších a politicky nejangažovanější organizací byl právě Olegem Nemenskim zmiňovaný „Kyjevský klub ruských nacionalistů“⁴¹, se svým časopisem „Kijevljanin“, jehož členem byl i Vasilij Vitaljevič Šulgin⁴² (poslanec státní Dumy a jeden z přímých účastníků podepsání abdikace trůnu Carem Nikolajem II), nebo už citovaný S. N. Šegoljev. „Nositelé této maloruské identity byli fyzicky zlikvidováni během let První světové a Občanské války a poté bolševiky“⁴³. V sovětském období byla identifikace sebe jako Malorusa zakázána. Už v době prvního všesvazového sčítání lidu v roce 1926, všichni kdo se nazvali Malorusy, byli zapsáni jako Ukrajinci. “[Nemenskij, 2014 s. 28-29] Nicméně, v emigraci mnozí pokračovali v promýšlení Ruské revoluce a problematiky nacionalismu⁴⁴. V současné době se určitá podoba maloruské

⁴⁰ ve své klasické podobě (fáze A dle M. Hrocha) pod vedením Kostomarova, Kuliša, Dragomanova mimo území Haliče atd.

⁴¹ Encyklopedický článek o Kyjevském klubu ruských nacionalistů viz <http://www.rusinst.ru/articletext.asp?rzd=1&id=5880>

⁴² K ukrajinské otázce viz jeho knihu v emigraci Шульгин В.В. Украинствующие и мы. Бельград, изд. Russia Minor. 1939

⁴³ Druhá skupina přidržující se radikálně etnické koncepce nacionalismu, inklinovala také blíže k radikální revoluční ideologii. I její první politická strana Revolucijna ukrajinska partia (RUP), která vznikla 11. 02. 1900 měla levicový charakter a byla základem pro další nacionální ukrajinská hnutí, včetně komunistického. Takže mnoho představitelů tohoto proudu, kteří souhlasili s komunistickým projektem korenizacii, včetně M. Hruševského, se nakonec přidali na stranu Bolševiků a sehráli významnou roli v realizaci této politiky.

⁴⁴ Na toto téma doporučuji zejména publikace Nikolaje Ivanoviče Uljanova (1905-1985), především poprvé vydanou v roce 1966 v New Yorku knihu „Původ ukrajinského separatismu“ Ульянов Н. И. Происхождение украинского сепаратизма, Москва. Индик 1996

A také znovu vydaný dvojsvazek „Nezvrácené historie Ukrajiny-Rusi“ Andreje Dikogo (pseudonim Andreja Ivanoviča Zankeviča 1893-1977), také jako u Uljanova poprvé vydaný v New Yorku v roce 1960 a 1961. Znovu byla vydána v Moskvě vydavatelstvím „Samoteka“ Дукий А. Неизвращенная история Украины-Руси, Москва Самотека, 2007

identity⁴⁵ začínala znovu objevovat, snad jako odpověď na ideový radikalismus „Oranžové revoluce“ z roku 2004. Řekněme, že otázka možné existence, rozsahu a rozvoje moderní podoby maloruské identity zůstává otevřená.

Únorová a Říjnová revoluce a nakonec občanská válka byly tím kotlem, ve kterém se vařily, definitivně smíchaly a zformovaly všechny etnické a entosymbolické ingredience, očištěné od starých náboženských a dynastických lojalit. A tak existence superetnického projektu „nacionálního všeruství“ utvářejícího se podporovaného představiteli maloruské identity už nebyla nadále možná. A nadnárodní projekt nový, s dostatečným rozmachem vznikl právě v rámci utvářející se nové Ukrajiny jako části Sovětského svazu.

„Samozřejmě se dá namítnout, že před několika lety existovala zcela nezávislá Ukrajina – Ukrajinská národní republika (UNR), Getmanát, opět UNR, a nakonec sovětská Ukrajina. Ale všechny tyto formace vznikaly díky zmatkům občanské války v kaleidoskopickém běhu událostí a nezdálo se, že každá z těchto přicházejících státních mocí bude skutečná a na dlouho. Pouze na počátku dvacátých let dvacátého století století ukrajinský prostor opanovala stabilita.... Všechny úspěchy SSSR – to jsou úspěchy tvrdě centralizovaného státu, nikoliv virtuálního spolenectví národů, jak je definovala Ústava. Přece však dlouhodobá existence

⁴⁵ Na promyšlení konceptu moderní maloruské identity měl největší vliv spisovatel, novinář(bývalý redaktor ukrajinských novin Segodnja), publicista a historik popularizátor Oles Buzina, zavražděný radikálními ukrajinskými nacionalisty v Kyjevě v roce 2015.

viz. jeho knihu *Бузина Олесь. Воскрешение Малороссии Киев Арий*, 2012.

Vůbec Oles Buzina se podílel velkou měrou dekonstrukcí primordialistického mýtu. Otázkou občanské války a s nimi spojenými mýty se podrobněji zabýval ve své knize:

Бузина, Олесь. Союз плуга и трезуба: как придумали Украину Киев Арий, 2013

Nebo také viz článek Olese Buziny z roku 2009:

Бузина О. Воскрешение Малороссии. // *Сегодня.ua*, декабрь 2009. Dostupné in <http://www.segodnya.ua/ukraine/ictorii-ot-olecja-buziny-vockreshenie-maloroccii.html>

A viz také publikace dalších Autorů, v rámci ruskojazyčného diskurzu, na téma moderní maloruské identity:

Джадан И. После инаугурации. Теория национального строительства для Юго-Востока Украины. Русский журнал, январь 2005. Dostupné in http://old.russ.ru/culture/20050121_j.html

Бутаков Я. Проект Русь-Украина. Возможно ли возрождение малороссийской идентичности? RРMonitor.ru и Русская линия, сентябрь 2007. Dostupné in <http://rusk.ru/st.php?idar=23720>

Ярёмченко Н. Я малоросс, этим горжусь! Одна Родина. Декабрь 2008. Dostupné in <http://odnarondu.com.ua/content/ya-maloross-etim-gorzhus>

Марчуков А. Малорусский проект: о решении украинско-российского национального вопроса // Regnum, 23.11.2011. Dostupné in <http://www.regnum.ru/news/1470788.html>

Ukrajiny v podobě kvazistátu – Ukrajinské SSR – vytvářela základ k posilování nacionální (ukrajinské) identity. V předrevolučním období (období před únorem 1917 v rámci carského Ruska – D. Ž.) převládající masy obyvatelstva Ukrajiny, nezávisle na jazyku, který používaly ke každodenní osobní komunikaci (tj. ruštinu, nebo ukrajinštinu, která byla většinou obyvatel v době před únorem 1917 chápána jako maloruské nářečí-patois všeruského jazyka – D. Ž.), nijak nepociťovaly svoji oddělenost od Rusů [russkich] takovým způsobem, jakým ji vnímali například Poláci, Gruzíni nebo Arméni. Jedni se mohli považovat přímo za Rusy [russkimi], druzí částí všeruského národa [obščerusskogo plemeni]. Samozřejmě, především v kruzích humanitních a zpolitizovaných, existovali ti, jež sami sebe definovali právě jako Ukrajince. Ale pro každého kdo se zamyslel při slově „Ukrajina“, byl tento pojem v mnohém abstrakcí, a její hranice si každý představoval a určoval podle svého uvážení. V Sovětském Svazu se ale Ukrajina stala realitou s přesně vymezenými hranicemi, a stala se realitou nejen geografickou, ale i státoprávní.“[Popov, 2013].

Sovětské ukrajinství jako projekt pozitivní dominanty

Po Velké říjnové socialistické revoluci se nacionální politika sovětského Ruska stočila k konkrétnímu způsobu chápaní internacionalizmu. Na ruinách carského Ruska vytvořené sovětské republiky se tehdy považovaly za startovací metu ke Světové revoluci [Sinicin, 2015, s. 29]

Propojení reálné ukrajinské státnosti se vznikem Sovětského svazu je jedním z nejdůležitějších prvků ovlivňujícím zformování plnocenného moderního ukrajinského národa a plné národní mobilizaci jeho mas, zásadním způsobem ovlivňuje i ukrajinskou státnost a tehdy ještě vnitrosvazové hranice Ukrajinské republiky. Kromě toho pokud použijí klasifikaci Miroslava Hrocha – **fáze C**, tj. definitivní zformování ukrajinského národa v rámci masového hnutí (a definitivní utvoření, kodifikace a unifikace ukrajinského jazyka⁴⁶, industrializace a modernizace proběhla v rámci Ukrajinské SSR, především v 20. a v první polovině 30. let v rámci tzv. politiky „**korenizacii**“, která byla vyhlášena během XII. sjezdu KSR(b) v roce 1923. „Korenizacija“ tj. politika „zakořenění“, s jejíž pomocí se měla odstranit faktická nerovnost národností Sovětského svazu a zajistit podpora rozvoje místní kultury a zvýšení hospodářské „úrovně zaostalých národů“, mezi „nezaostalé“ národy SSSR byly zařazeni Rusové, Ukrajinci, Bělorusové, Poláci, Němci a Židé...

Americký badatel Terry Martin se velmi podrobně zabývá problematikou národních nacionalizmů, politice „korenizacii“ a vývoje národů v rámci nacionálních svazových republik ve své, i v ruské akademické obci velmi kladně oceňované, monografii [Martin, 2001]. Zde ukazuje, že bolševici prováděli vůči národům SSSR systematickou státní politiku rozvoje formálních atributů nacionální státnosti a etnokulturních forem tzv. korennych národů (*korennych narodov*)⁴⁷ na základě pozitivní diskriminace (Terry Martin užívá pojmu **affirmative action**). Bolševiky byl vytvořen celý víceúrovňový systém, kromě velkých národních svazových republik se vytvářely nacionální autonomie na celém území SSSR.

„Připravovaly se nové nacionální elity, které se dosazovaly do vedoucích funkcí ve státní správě, národním vzdělávacím systému a průmyslových podnicích na těchto nově

⁴⁶ Takzvaný charkovský pravopis (харківський правопис), který byl přijat v roce 1927 v Charkově, tehdy hlavním městě Ukrajinské SSR (do roku 1934), je dodnes nejvíce používaným pravopisem ukrajinské diaspory.

⁴⁷ „korennyj“ – tedy původní, zakořeněný na daném území – tento termín dal vzniknout i dobovému politickému výrazu politiky *korenizacii*, tj. zakořenění daného národa (což má i jistý dvojsmysl u národů nezcela zformovaných a teprve vznikajících) na konkrétním "původním" území.

vzniklých administrativních územích. Ve všech těchto územích byl nacionálních jazyk prohlášen oficiálním jazykem orgánů státní moci. V desítkách případů to vyžadovalo vytvoření psaného jazyka⁴⁸ tam, kde ještě neexistoval. “[Martin, 2011, s. 10]

Motivace bolševiků si však nekladla za cíl rozvoj formálních atributů etnik jako takových, protože v rámci marxistického dialektizmu byl nacionalismus a nacionální politika projevem konkrétního stádia vývoje kapitalizmu – tj. imperializmu. Komunistická strana se tímto způsobem snažila kontrolovat proces růstu nacionalizmu a zachovat území bývalé mnohonárodnostní ruské monarchie jednotné a neutralizovat politické a teritoriální tendence k nacionálnímu separatizmu tím, že umožnila, řídila a podporovala vznik těchto „nacionálních forem“ s pomocí jak stranického aparátu, tak i centralizovaně řízeného státu.

Terry Martin právě tuto cílenou konstruktivistickou a nacionální státní politiku rozvoje národní kultury a formálních atributů nacionální identity podporované státem **označuje za fázi D**, podle klasifikace Miroslava Hrocha. Pokud použijeme dobové rétoriky, aby vše bylo „nacionální z hlediska forem, ale socialistické z hlediska obsahu.“ Terry Martin také zavádí termín „Piemnotský Princip“ (předpoklad, že podpora národní politiky uvnitř SSSR může mít vliv i na ty části národů SSSR, které se nacházejí mimo území Sovětského Svazu, což umožňuje bolševikům kontrolovat politickou a společenskou situaci a na těchto územích). Terry Martin ukazuje, že SSSR byl prvním státem, který začal komplexně využívat politiku pozitivní diskriminace. Martin vůbec politiku pozitivní diskriminace považuje za jednu z klíčových v národní politice bolševiků, kteří takovým způsobem kompenzovali nedostatek politických práv právy sociálními. Přesněji řečeno těmito preferencemi (politikou „korenizacii“), na základě pozitivní diskriminace národů, účinně neutralizovali radikální nacionalistickou opozici. Nicméně, nesmíme zapomenout, že z hlediska „prokrustova lože“ dialektického rozvoje marxismu leninismu, je nacionalismus společenskou formou vyvolanou kapitalismem, a jen díky této logice bylo potřeba, aby všechny národy SSSR tímto postupným vývojovým stádiem prošly, a toto stádium bylo považováno za dočasnou situaci v rámci světové revoluce. Jak prohlásil Nikolaj Ivanovič Bucharin při své návštěvě Jekatěrinoslavu (budoucího sovětského Dněpropetrovsku⁴⁹): „Vám, soudruzi, není potřeba myslet na to, proč

⁴⁸ Do určité míry je to i případ ukrajinského jazyka(především tzv. charkovskij pravopis), jehož kodifikace proběhla právě ve 20. letech 20. století v rámci Ukrajinské svazové republiky pod vedením lidového komisaře N. A. Skrypnyka (1972-1933)

⁴⁹ Je zajímavé poznamenat, že v současnosti v rámci ukrajinských zákonů „o dekomunizaci“ přijatých ukrajinským Parlamentem 9. 04. 2015 začala být přejmenována také města, obce a ulice, včetně Dněpropetrovsku. Dněpropetrovsk byl 19.05 2016 nařízením ukrajinského Parlamentu (Verchovnoj Rady) přejmenován „Dnipro“. I přestože se městská rada Dněpropetrovsku 29. 05. 2015 usnesla, že si město název

je centrem Rudé Ukrajiny Charkov, a nikoliv Kyjev. A i když mnozí z Vás truchlí nad tím, že není jediná Rudá Moskva, bez rudých center Charkova, Azerbajdžánu, Minsku a Taškentu. Přemýšlejte, soudruzi, nad tím, že brzy, velmi brzy vyroste světovým kolosem jediná internacionální komunistická moc pracujících celého světa, Londýna, Paříže, New Yorku a Berlína s jediným internacionálním rudým Centrem, naší ruskou komunistickou Moskvou!!“ [Kornilov, 2011, s. 530]

Samozřejmě, ekonomický a kulturní rozvoj národnostních republik se měl řídit a být usměrňován komunistickou stranou, za pomoci nacionálních kádrů. Posilováním centra, spojené s problematikou industrializace a modernizace Sovětského svazu, ovšem samostatnost nacionálních kádrů klesala a podpora ekonomické a politické autonomie se snižovala, nicméně právě politika „korenizacij“ vytvořila kulturní a politický základ pro pozdější osamostatnění svazových republik při rozpadu SSSR. Klíčovým pro představitele nacionální ukrajinské inteligence bylo, že rolníci, kteří, připomínám, „tvořili 80 % obyvatel carského Ruska a jejich zájmy nebyly nikým vyjádřeny, ale v pozadí tlačily na celou společnost. Hlavní požadavek ruských rolníků v roce 1917 i dříve, v roce 1905, zůstával stejný – požadavek *Půdy a Svobody* (Zemlji i volí!)“ [Galín, 2006, s.147].

Což jim nakonec poskytli bolševici, takže spolupráce nacionalistů a komunistů zde byla oboustranná, protože ani jedna strana se nechtěla vzdát svého vlivu na masy.

„Modernizace ukrajinské společnosti, vznik odpovídající sociální struktury a další změny, bez kterých je vznik nového národa nemožný, byl uskutečněn v socialistických formách. ... Výsledkem (v ukrajinském případě - D.Ž.) bylo vzájemné prolnutí sociálně-ekonomických a kulturních procesů, díky nimž se sociální a nacionální faktory vzájemně těsně propojily a staly se nejdůležitějším rysem národního vědomí Ukrajinců Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Proto je třeba si všimnout, že termín sovětských Ukrajinců získal nejenom teritoriální nebo politicko-státní, ale i nacionální význam.“ [Marčukov, 2006, s. 530]

Dněpropetrovsk ponechá, ovšem nikoliv pojmenovaný po bolševikovi Petrovovi, ale po Sv. Petru. in <http://112.ua/glavnye-novosti/rada-pereimenovala-dnepropetrovsk-v-dnepr-312443.html>

Je zajímavé dodat, že ukrajinský prezident Petr Porošenko také k přejmenování poznamenal, že názvy měst my měli vybírat jeho obyvatelé, ale upřesnil, že „*má jedno varování, nevracet se k imperiálním názvům. Já nedovolím, aby mapu Ukrajiny znovu zašpinili novoruskými toponymy!*“ in <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3282396>

Což, pro srovnání, velmi připomíná dobový výrok lidového komisaře pro vzdělání a osvětu Ukrajinské svazové republiky Nikolaje Aleksejeviče Skrypnika (1872-1933) v roce 1929: „*Novorusko neexistuje... Já jsem, nejspíše, jediný, kdo... si vzpomněl na toto slovo – Novorusko. Stalo se cizím pro život, pro celou zemi i pro celé lidstvo.*“ [Kornilov, 2011, s. 539]

Vklad bolševiků v budování ukrajinského nacionálního kolektivu je potřeba brát velmi seriózně. V tomto případě nemluvíme přímo o sociální modernizaci společnosti a o její přeměnu v společnost moderního typu, připravenou vnímat nacionalismus jako hodnotu a stát se národem. Mluvíme zde především o politice bolševiků ve sféře kultury a budování národa – politice tzv. ukrajinizace („ukrajinizacii“) jež byla prováděna v rámci tzv. politiky „korenizacii“⁵⁰, jejich výsledkem podle Arkadije Millera byla **teritorializace a institucionalizace etnicity**.

Názory a sociální povědomí západních Ukrajinců se od základů odlišuje od těch, jež měli a mají Ukrajinci sovětské, v průběhu posilování projektu sovětské identity se tyto rozdíly poněkud zmírnily, ale jak vidíme dnes, měly spíše formální charakter, a etnická identifikace pro západní Ukrajince vždy hrála klíčovou roli. Myslím, že se zde projevilo také to, že během rozpadu SSSR byli sovětské Ukrajinci silně dezorientováni (a vůbec všichni občané SSSR zformovaní v rámci sovětské identity), vždyť sovětský stát s jeho komunistickou ideologií a primátem práv sociálních nad politickými byl jedním ze základních legitimačních prvků národní existence, součástí každodenního života. Apatie a pasivita této části sovětského obyvatelstva nacházejícího se najednou v ideologickém vakuu kontrastuje s připraveností aktivních západních velkoukrajinců s jejich jednoduchou a jasnou nacionalistickou primordialistickou koncepcí „Velké Ukrajiny“. Snad ještě podotknu, že i přesto všechno nejdůležitějšími argumenty, jimiž západní Ukrajinci přesvědčovali východní, byly argumenty ekonomického blahobytu⁵¹, nikoliv argumenty nacionálního uvědomění...

Obavy z přenechání iniciativy „v boji za přízeň mas“ a kontrolu nad ukrajinskou kulturou do rukou inteligence, snaha zbavit ji poslední možnosti využít „nacionální kartu“ a spojit otázku „boje za Ukrajinu“ s kritikou ekonomické politiky a také ambiciózní plány na mezinárodním poli (šíření světové revoluce, boj za sympatie národů Východní Evropy a Ukrajinců, kteří žili za hranicemi SSSR) – to vše nutilo bolševiky vzít do svých rukou budování ukrajinské kultury a státnosti. A tak, i když na základě vlastní strategie, přesto objektivně bolševici pracovali ve směru, který byl výhodný pro ukrajinské národní hnutí. *„Jejich cílem se přece stalo vytvoření Ukrajiny a ukrajinského národa, i když socialistického*

⁵⁰ Někdy taková politika vedla k situacím ad absurdum, v rámci vyrovnávání kulturního rozvoje národu, byl vytvořen např. národnostní balet SSSR. Z hlediska tradice a kultury Turkmenů je to přinejmenším zvláštní, protože tanec jako takový (navíc dívek) turkmenská tradice zakazovala a považovala jej za vulgární...

⁵¹ Dmitrij Skvorcov [Skvorcov, 2010, №48(536)], popisuje právě, že klíčovým argumentem pro nezávislost pro (východní) sovětské Ukrajince byl argument ekonomického blahobytu.

z hlediska obsahu, ale nacionálního z hlediska formy. Jak ukázal čas, forma se ukázala být trvalejší a dlouhodobější než obsah.“ [Marčukov, 2006, s. 554]

Ovšem většina představitelů ukrajinského národního hnutí bylo s rychlostí změn a pasivním odporem „neuvědomělých“ Ukrajinců nespokojeno. Skutečným buditelům-patriotům ukrajinského národa, za které se považovali, bylo budování socialistické Ukrajiny hodnoceno negativně. Považovali jej za „umělé“ a profanující skutečný obsah ukrajinské ideje. *„I přesto politika ukrajinizace, jež znamenala kromě jiného i podporu a stimulaci ukrajinské kultury, jazyka atd. napomáhala zastavit antisovětskou činnost velké většiny nacionalistů k přechodu na sovětskou stranu, kde představitelé národního hnutí pokračovali v činnosti v rámci sovětské ukrajinské státnosti, tato politika nakonec smířila mnohé s tím, že se bolševici dostali k moci. Ukrajinská sovětská republika začala být nacionalisty chápána jako forma nacionální ukrajinské státnosti.“ [Marčukov, 2006, s. 554]*

V letech 1925–1928 probíhala diskuse o tom, jak se má ukrajinská kultura vyvíjet. Obvykle všichni souhlasili s nutností rozvoje kultury a překonání jejich etnografických hranic, aby se mohla vyrovnat kulturám jiných národů. Zpočátku se diskuse týkala pouze literatury, ale brzy se ve značné míře zpolitizovala, široce diskutované problémy ve společnosti opouštěly rámec literatury a transformovaly se v problémy politické.

Velmi aktivním byl mladý spisovatel N. Chvylevoj (pseudonym N. G. Fitiljeva, 1893-1933), s jehož jménem je spojena idea „europeizmu“, tj. vztah k Evropě jako k vzoru klasického světového vysokého umění. Takže jej zcela oprávněně můžeme považovat za jednoho z otců moderních ukrajinských eurointegračních snah. Chvylevoj varoval před nebezpečím přílišného vlivu ruské kultury na ukrajinskou, o čemž psal například ve svém pamfletu „Ukrajina, nebo Malorusko?“ Jak vidíme, jedná se zde opět o negativní dominantu se svojí kategoričností, buď bude Ukrajina podle našich představ, nebo už to bude opět jen „ukrajinský fantom popírající“ cizí Malorusko...

Jak píše Jelena Borisenjuk, mezitím se v ukrajinské společnosti začaly objevovat nejen výzvy skoncovat s „rusifikovanou“ kulturou, ale i s ekonomickou kolonizací. O tom mluvili ukrajínští straničtí funkcionáři jako S. Javorskij a P. Solodub. Velmi výrazně je tento pohled můžeme nalézt v pracích ukrajinského ekonoma M.S. Volobujeva⁵² (1903-1972).

⁵² Sergej Češko podotýká, že teoretické práce ukrajinských nacionalistů sehrály významnou roli v formulaci ekonomických a zároveň i politických požadavků národních hnutí Pobaltí v době Perestrojky.

Jeho článek o problémech ukrajinské ekonomiky, publikovaný v roce 1928 v časopise „Bolševik Ukrajiny“, otevíral otázku o jednotě ukrajinského nacionálně-hospodářského prostoru a o charakteru řízení průmyslu Ukrajinské SSR. Volobujev si zcela v duchu primordialismu myslel, že je potřeba jednou provždy uznat jednotu nacionálně-hospodářského prostoru jako čistě ukrajinského.

„Samozřejmě, můžeme podmíněčně nazývat SSSR jednotným státem, pokud ho budeme dávat do protikladu vůči celému kapitalistickému světu ... Ale pokud budeme mluvit o vnitřní charakteristice ekonomiky SSSR – nazývat ji ekonomikou jednotného státu by bylo velkou chybou. Taková formulace otázky ukazuje na nepochopení toho, že po revoluci ukrajinská ekonomika přestala být přívěskem (přidatkem) ekonomiky ruské a je teď ekonomikou rovnocennou...“ [Borisenjuk, 2006, s. 132]

Hlavní úkol ukrajinského národního hnutí⁵³ – utvrzení symbolických národních hodnot „ukrajinství“ mezi obyvatelstvem a jejich definitivní přeměna a přetvoření v „národ“ – se uskutečňoval s pomocí sovětských škol a kulturních organizací, ve kterých po skončení občanské války pracoval velký počet ukrajinských nacionalistů, kteří byli proukrajinského zaměření.

„Školy, muzea, pěvecké sbory – všechny tyto prostředky se snažili využít k propagandě svých ideálů a vychovávat masy v nacionálním duchu. Což zneklidňovalo bolševiky, i když nikoliv kvůli čistě nacionálnímu faktoru, ale spíše z obav z toho, že nacionální propaganda by se mohla spojit s nespokojeností obyvatelstva s těžkým životem a tím se stát hlavní alternativou bolševické ideologie a posloužit jako výzva k antisovětským nepokojům.“ [Marčukov, 2006, s. 551]

Opravdu v rámci obyvatelstva Ukrajinské SSR, zvláště na začátku dvacátých let, daleko ne všichni byli spokojeni s novými poměry a byli k nim značně kritičtí. To platilo především pro rolníky a inteligenci (dodávám, že ukrajinská inteligence se rekrutovala především z vesnice, tvořili ji agronomové, zeměměřiči, veterináři a samozřejmě vesničtí učitelé, ti všichni pocházeli především z bohatších a středních rolnických vrstev...). Ale rolnická nespokojenost

⁵³ Chci zdůraznit, že na začátku 20. let 20. století ukrajinské hnutí stále ještě bylo ve fázi B (podle klasifikace Miroslava Hrocha) – tedy národní povědomí proniklo do vědomí širších vrstev inteligence, byl už zformulován a zkorigován sovětskou realitou politický program a požadavek národní suverenity, ale chybělo to nejdůležitější – národní povědomí ještě neproniklo do mas a nestalo se symbolickou hodnotou...

byla předurčena především ekonomickou politikou státní moci a těžkými životními podmínkami.

„Ne vždy byla politika korenizacii podporována i rolníky, kteří tvořili ve dvacátých letech dvacátého století většinu obyvatel Ukrajinské SSR. Pro rolníky měla prvořadou úlohu sociální a agrární politika sovětské moci.“ [Borisenjuk, 2006, s. 140]

Mimořádně jeho role v občanské válce jako samostatné strany by se neměla podceňovat, i zde se projevilo, zda se jedná o levobřežní nebo pravobřežní Ukrajinu. Na levobřežní Ukrajině z hlediska ideologie byli rolníci přístupnější anarchistickým heslům, „selská válka“ je zde označována za „machnovšinu“. Na pravobřežní Ukrajině, jež měla více agrární charakter a svými polskými velkostatkáři, rolníci lépe přijímali ukrajinskou nacionalistickou rétoriku spojenou s antipolskými a anitžidovskými náladami, ujal se pro ně název „petljurovšina“, který byl nakonec používán v dobové sovětské rétorice pro označení radikálního ukrajinského nacionalismu a šovinismu vůbec. Tyto „selské bouře“ nakonec sklouzly k obyčejnému banditismu, už bez ideových hesel. Každodenní práce na poli ovšem vyžaduje klid a pořádek (nepodceňoval bych ani pověstný selský rozum, kdy rolník využíval ideologické rétoriky, dokud mu byla k užitku...), takže když rolníci pochopili, že sovětská moc je zde nadlouho, vášně začaly utíchat...

„Dělnická třída se od začátku formovala jako polyetnická, ale hlavně jako nositelka ruské kultury, jazyka a všeruského sebeidentifikace, i přestože se ve značné míře skládala z etnických Malorusů. Díky své nacionální podobě se dělnická třída Ukrajiny o ukrajinskou otázku nezajímala. Dělníci dokonce často zaujímali negativní postoj k ukrajinskému hnutí, jako k petljurovščině a anisovětskosti. Proto hlavním objektem vlivu nacionalistů zůstávalo rolnictvo.“ [Marčukov, 2006, s. 553]

I mlčící většina je schopna silně ovlivňovat podobou „nacionálního fantomu“, a tzv. „antikorenizacionnyje“ (tj. proti politice „korenizacii“) nálady se nejčastěji projevily pasivně, ale neutuchaly (vždyť obvinění z „velkoruského nebo maloburžoazního šovinismu“ hrozilo vážnými následky), ale při střetávání s pozicí stoupenců korenizacii se vytvářelo napětí v ukrajinské společnosti, protože i nepřímými prostředky se silně ovlivňovala podoba „ideální vlasti“. Představitelé ukrajinského hnutí na tyto nevyččené výtky odpovídali kategoricky - jak napsali ještě v roce 1919 dva ukrajinští komunisté I. S. Mazlach a V. Šachraj v dopise V. V. Leninovi: „*buď bude samostijna Ukrajina, tehdy musíme mít „svoji“ vládu a „svoji“ stranu, nebo Ukrajina, to je Jižní Rusko“* ... za tento dopis byli Šachraj i Mazlach vyloučeni ze Strany...“ [Marčukov, 2006, s.379]

O tom, nakolik vážnou překážkou pro realizaci politiky „korenizacii“ mohla být „nečinnost“ některých vrstev společnosti, svědčí tvrdá opatření ke kontrole usnesení ohledně ukrajinizace, o kterých píše J. Borisenjuk. „Dekret o opatřeních ohledně zajištění rovnoprávnosti jazyků a o podpoře rozvoje ukrajinského jazyka“ (O merach obespečenija ravnopravija jazykov i o sodejstviji razvitiju ukrajinskogo jazyka) z roku 1923 předpokládal omezení na základě jazyka při přijímání do pracovního poměru:

„Po nabytí účinnosti dekretu žádný občan, který neovládá oba nejvíce rozšířené jazyky, nemůže být přijat státním zaměstnancem do státního úřadu.“ [Borisenjuk, 2006, s. 138]

Ukrajinská rada lidových komisařů v září 1925 navrhovala centrálním institucím Ukrajinské SSR, komisariátům a krajským výkonným výborům propustit z funkcí ty spolupracovníky, kteří se do této doby nenaučili ukrajinský jazyk.

„Většině úředníků se v žádném případě nechtělo učit nacionální jazyk. Ukrajinské stranické vedení mnohokrát obracelo pozornost na tento stav. V písemné zprávě Centrální vseukrajinské komise pro otázky ukrajinizace sovětského aparátu při Radě lidových komisařů Ukrajinské SSR (Centralnaja vseukrajinskaja komisija ukrajinizaci sovaparata při SNK USSR) v roce 1925 se podotýkalo, že ve velké většině institucí se neplnily ustanovení a dekrety ohledně ukrajinizace a do práce se přijímají lidé, kteří neznají ukrajinský jazyk.“ [Borisenjuk, 2006, s. 138]

Ústřední kontrolní komise VKS(b) zkoumající praxi v provádění nacionální politiky na Ukrajině v roce 1928 uvedla několik faktorů, jež podstatným způsobem ztěžovaly „ukrajinizaci“ stranických a státních institucí. Jako jeden z objektivních důvodů komise uváděla problémy, jež byly spojeny s nedokončeností zformování ukrajinského spisovného jazyka:

„...několikrát se měnila gramatika a osoby, jež už úspěšně složily zkoušku z ukrajinského jazyka, musely zkoušky znovu opakovat ... Navíc úředníci, kteří se museli učit ukrajinský jazyk, neměli vůbec žádný zájem učit se historii Ukrajiny, ukrajinského divadla, ukrajinské literatury atd., jež byly součástí povinného programu zkoušek.“ [Borisenjuk, 2006, s. 139]

Komise také konstatovala, že požadavky ohledně znalosti ukrajinského jazyka zasahují příliš velký okruh zaměstnanců. Například *„učitelé škol národních menšin si stěžují na to, že se u nich požaduje povinná znalost ukrajinského jazyka, a mezitím se nikdo... nezajímá o to, nakolik učitelé ovládají jazyk, ve kterém vyučují.“* [Borisenjuk, 2006, s. 139]

Kromě toho, protože znalost ukrajinského jazyka se vyžadovala od všech státních zaměstnanců, výrazně se tím omezoval okruh osob, z nichž mohli vybírat noví zaměstnanci.

Důležité je také si všimnout také další nuance ukrajinizace. Stoupenci „korenizacii“ na Ukrajině se snažili, aby se národní jazyk pro státní zaměstnance stal jazykem soukromé konverzace, aby se nepoužíval jen k úřední korespondenci. Dokonce i Ústřední kontrolní komise VKS(b) si stěžovala, že „pro většinu státních zaměstnanců je ukrajinský jazyk stále jen jazykem oficiálním, jenž se používá jen v úředních prostorách především k písemné korespondenci.“⁵⁴ *Hovorovým jazykem, jazykem konverzace mimo budovy veřejných institucí, ale často i v nich, je stále pro mnohé ruština.* [Borisenjuk, 2006, s. 139]

⁵⁴ **Velmi podobná situace se stavem ukrajinského jazyka je i dnes, kdy na celoukrajinské úrovni panuje faktická diglosie** (diglosie je sociolingvistický jev, který se vyznačuje současným používáním dvou jazyků nebo dvou forem jednoho jazyka s odlišnou sociální a kulturní funkcí na jednom území „jedním“ etnickým společenstvím). Proto je dle mého názoru faktor jazyka v ukrajinské sebeidentifikaci je otázkou subjektivní a nikoliv objektivním faktorem identity, když se představiteli „velkoukrajinského narativu takto prezentuje.

Ukrajinština – jako jediný uznaný státní úřední jazyk – je především používána při oficiálních příležitostech, v administrativě a na pověstných „nápisích na obchodech“. Americká agentura Gallup University – Gallup, Inc. při provádění výzkumu na postsovětském prostoru (data z roku 2007) zjistila, že 83% Ukrajinců mluví rusky, protože při průzkumu preferovalo komunikaci v ruštině. „A large portion of Ukrainians speak Russian (83% of Ukrainian respondents preferred to take the Gallup survey in Russian).“ Mimořádně tento výzkum Gallup Inc popularity ruštiny na postsovětském prostoru ukázal, že ruština svoji pozici lingvy francy na postsovětském prostoru nemíni opouštět... Dostupný in <http://www.gallup.com/poll/112270/russias-language-could-ticket-migrants.aspx>

Zajímavé postřehy také píše Sergej Ivanovič Aksjonenko (Аксѣненко Сергей Иванович) spisovatel a novinář, bývalý poslanec ukrajinského Parlamentu – Verchovné Rady (1994–1998) – bývalý předseda podvýboru pro televizní a rádiové vysílání a dnes vedoucí redaktor časopisu "ВРЕМЯ Z".

Ve své sérii článků o ukrajinském nacionalismu píše: „*Ústav sociologie Akademie věd Ukrajiny v roce 2000 zjistil, že 76% ukrajinských obyvatel Kyjeva za mateřský jazyk označilo ukrajinštinu. Když se sociologové zeptali chytřeji (Jakým jazykem mluvíte v rodině?), jen 24 % ukrajinských Kijevanů odpověděli, že používají ukrajinský jazyk. Ale mě se zdá, že i toto číslo je nadnesené. Protože, když tuto otázku položili v celoukrajinském měřítku, tak 49,5 % odpovědělo, že mluví s rodinou na ukrajinském jazyce, ale dotazníky v ukrajinštině si vzalo jen 37,2 % a 62,8 % respondentů si vzalo dotazník v ruštině ... Hlavním ukazatelem ruskojazyčnosti Kyjeva je trh. Prozápadní liberální zastánci trhu tvoří velkou většinu mezi ukrajinskými nacionalisty. A PRÁVĚ TRH lépe než všichni sociologové dohromady ukazuje reálný stav ukrajinského jazyka. Kdo se zabýval vydáváním tištěných medií nebo prodejem knih v Kyjevě, ví s jakou neochotou představitelé prodejních sítí a malých prodejen berou tiskoviny v ukrajinštině. Dokonce i ti nejvíce nacionálně uvědomělí Ukrajinci Vás prosí, aby vše bylo v ruštině. Nacionální uvědomělostí, ale obchodovat se zkrátou nechce nikdo. Výtisky v ukrajinštině kupují především studenti a školáci, oni je potřebují ke studiu. Pak ještě existuje pár malých prodejen na Petrovce (myslí se tím stálý velký knižní bazar v Kyjevě na ulici Petrovka – D. Ž.), které šíří nacionalistickou literaturu. A to mluvíme o Kyjevě! Co tedy říci o Lugansku, Doněcku, Oděse, Charkově a Sevastopolu!* dostupný in <http://www.hrono.ru/statii/2009/aks02naciukr.php>

I představitel velkoukrajinské koncepce a zastávce jednotného ukrajinského úředního jazyka, jako Kiril Galuško uznává, že „objektivně na Ukrajině existuje situativní bilingvismus, lidé používají jeden z jazyků na základě konkrétní situace, a vše také závisí od regionální specifiky“ [Galuško, 2010, s.67]

Dále Galuško uznává, že na Ukrajině ve všech sférách společenského života, kromě školství a částečně státní správy dominuje ruský jazyk. V mnohých sférách je přítomnost ukrajinského jazyka velmi nízká: v podnikání, službách a showbyznysu, kino a televizi. [Galuško, 2010, s. 555]

V doslovu k „*Čím mě Ukrajina překvapila*“ Františka Janoucha lze také nalézt reflexi této rusko-ukrajinské diglosie: „*Práce Kyjevě a časté cestování po Ukrajině mně však ukázaly i jiný ukrajinský problém dvou jazyků, ukrajinštiny a ruštiny. Na celé Ukrajině jsem vystačil s ruštinou*“ [Syruček, 2015, s. 316]

Ještě jeden faktor, mimochodem **svědčící o nízké asimilační bariéře mezi Rusy a Ukrajinci je suržik** (suržikem jen nazývána nespisovná směs ukrajinštiny a ruštiny). Kudrjavceva 31. 3. 2011 v Kyjevě na konferenci „Ruský jazyk v systému sociokulturní spolupráce a humanitního partnerství Ukrajiny a Ruska“ uvedla data ústavu sociologie Ukrajinské akademie věd (Институт социологии НАНУ). Ukázalo se, že uživatelů suržika je na Ukrajině 16%. Tyto data považuje Kudrjavceva za děsivé, svědčí o tom, že na Ukrajině je čím dál tím více těch, kdo neovládá ani jeden spisovný jazyk. Ještě poznamenala jedno zajímavé číslo. Podle ústavu sociologie

Problémy se objevily i s bojkotem ukrajinské literatury na vesnici. „*Noviny v ruštině Moskvy se velmi rychle rozeberou a dychtivě čtou, ale ukrajinské „Radjanské selo“ leží vedle a nikdo si hoj nebere. ... jak se objeví knihy v ruštině, jsou rychle rozebrány, ale ukrajinských si nevšímají ... Většina si chce přečíst biografii V. I. Lenina a dalších... ale v ruštině, na srozumitelné jazyce ji nenajdete, v ukrajinštině zde je, ale nikdo ji nechce číst, a pokud se toho zhostí, tak stejně nic nepochopí bez překladatele. Na co to je?* „ [Borisenjuk, 2006, s. 139]

Není proto divu, že bývalý ukrajinský eser M. B. Blakitnyj se dožadoval rozvoje ukrajinských tiskovin a literatury, protože zde stále existovaly „*nevykořeněné tendence tvrdošíjného všerusismu* (podtrženo mnou – D. Ž.).“ [Borisenjuk, 2006, s. 145]

Přechod SSSR k industriálnímu skoku vyžadoval mimořádnou mobilizaci sil celého státu a celé společnosti. To vedlo k nové vlně centralizace státní správy, což se nakonec odrazilo v narůstající kontrole všech sfér života společnosti. V podstatě tendence k centralizačnímu procesu sílily už ve dvacátých letech. Za konkrétní příklad můžeme považovat „sbírání státu“ – počínaje sjednocením sovětských republik s pomocí vytvořeného vojensko-politického společenství a konče vznikem samotného Sovětského svazu. Je známo, že centralisticky uvažujících lidí ve straně a státní správě byl dostatek. Ale v podmínkách postrevolučního Ruska a nestabilního postavení bolševiků by předčasná centralizace mohla způsobit růst nacionálně separatistických hnutí a vedlo by to ke zcela jinému výsledku, než který očekávaly centralisticky naladěné skupiny ve VKS(b).

„*V této době ve vědomí vládnoucích elit proběhla určitá evoluce názorů na státnost. Očekávání světové revoluce a úplné odmítání staré mocenské státnické tradice (državnoj tradicii) se změnilo uznáním (se skřípěním zubů) té skutečnosti, že nějakou dobu bude potřeba existovat v kapitalistickém obklíčení a pokračovat v budování komunismu v rámci hranic bývalého Ruska, což zároveň znamenalo, že se musela bránit a upevňovat jeho státnost.*“ [Marčukov, 2006, s. 504] To pak nutně vedlo k závěru o nevyhnutelnosti silnější centralizace Sovětského Svazu a o jeho rozvoji nikoliv jako množiny republik, ale jako

34% těch, kdo získal vzdělání v SSSR považuje za svůj mateřský jazyk ukrajinštinu. **Ale mezi těmi kdo získal vzdělání už v době nezávislosti ukrajinštinu za svoji mateřštinu považuje jen 22% osob.** [Мартынєнко, 2011, 2000 №14 (553)] Je vidět, že zápas velkookrajinských nacionalistů „administrativními a legislativními prostředky“ s ruským jazykem nakonec zasáhl i jazyk ukrajinský tím, že se zvětšil počet osob užívající suržik.

jednotného státu, i kdyby to mělo být v podobě federace nacionálně-státních formací. Tento přístup nebyl výsledkem plynulého vývoje, ale rodil se v zuřivém vnitrostranickém boji.

„Centralizace samozřejmě nepředpokládala likvidaci republik nebo změnu jejich statusu přechodem ze svazových republik k autonomním. Nebylo ani zrušeno očividně konfederativní právo vystoupení republik ze svazového celku. Stalinské vedení to nepovažovalo za potřebné, a dokonce to pokládalo za škodlivé. Například v mezinárodně politické rovině to vytvářelo složitosti v řešení ukrajinské a běloruské otázky v Polsku a atd.“ (vzpomeňme na piemnotský princip Terryho Martina – D. Ž.), *„Přitom republiky a „jejich hry na nezávislost“ byly považovány stalinskými bolševiky pouze za formální stránku věci, jako vnější a ve své podstatě bezvýznamné atributy. Stát kontrolovala Strana, která jak se tehdy zdálo, měla vládnout staletí. Strana byla tou „jedinou a nedělitelnou“ a to bylo nejdůležitější.“*
[Marčukov, 2006 s. 504]

Svoji roli sehrál i vnější faktor, můžeme říci, že se v porevoluční období vztah k němu v mocenských kruzích vyvíjel paralelně se vztahem k Rusku. Dokonce revoluce 1917, od níž se počítala historie nové státnosti, se plánovala a uskutečnila nikoliv jako ruská revoluce, nikoliv jako revoluce pro Rusko, ale jako revoluce světová, jež měla zbořit nacionální hranice jednou provždy. Poté, co se zvyšoval zájem o „jednomu státu“ měnil se i pohled na vnější faktor. *„Sovětský Svaz se nacházel ve stavu stálého očekávání revoluční války, nebo intervence. A protože SSSR v té době byl jediným socialistickým státem a nacházel se v obklíčení států imperialistických, motivy války, fronty, obležené pevnosti byly slyšet a ovlivňovaly úplně všechny. Motiv, že je potřeba upevňovat obranu (krepitj oboronu) před tváří blížící se krize kapitalistického světa, byl s novou silou slyšet v době „Velikého Skoku“. Očekávání přibližujících se bitev předpokládalo upevnění jednoty velmi specificky uspořádaného sovětského státu. Bylo potřeba najít něco takového, co by mohlo zacementovat, vytvořit předpoklady pro vytvoření nějakého univerzálnějšího a pevnějšího základu.“*
[Marčukov, 2006 s. 507]

Pohled na obyvatelstvo Sovětského svazu jako na nové společenství se v polovině třicátých let utvrdil u sovětském vedení s dostatečnou pevností. Bylo potřeba probudit v lidech pocit hrdosti, víru v sebe, chuť žít a pracovat ve prospěch Vlasti. Jak předpokládalo sovětské vedení, to bylo možné jen v tom případě, když všichni obyvatelé SSSR nasáknou sovětským patriotizmem tak, *„aby každý občan sovětské republiky... při setkání s občanem kapitalistického státu vždy cítil vnitřní převahu. Já jsem občan sovětské republiky. Na stránkách novin, při vystoupeních stranických vůdců se stále častěji začal*

objevovat tento motiv, ne hned, pozvolna a potají, ale postupně se všichni přibližovali k formulaci této koncepce. [Marčukov, 2006, s. 508]

Jedním z nejdůležitějších svědectví této změny bylo přijetí 15. května 1934 výnosu Rady lidových komisařů a UV VKS(b) „O výuce občanské historie ve školách SSSR“. Koncepce historie, kterou bylo potřeba znát nezávisle na jejich národnosti a místě bydliště, odrážela boj starého a nového přístupu k vnímání patriotismu, přičemž jeho odmítání bylo, jak tvrdí Andrej Marčukov, svéráznou symbiózou nacionálního nihilismu a antiruského regionálního nacionalismu. Jako každá změna ve společenském životě, přechod k modernizaci, kolektivizaci a industrializaci Sovětském svazu vedl i k novému zápasu o to, jak se má vykládat historie (a tím se výrazně zasahovalo do identifikace nacionální...).

Začátek tohoto zápasu můžeme zaznamenat v březnu roku 1933, kdy v lidovém komisariátu osvěty RSFSR vznikla komise k vytvoření nové učebnice historie Sovětského Svazu. Samotný zápas o historii začal během diskuse historiků, na které se rozebírala a připravovala koncepce nových výukových standardů. Na nich je velmi dobře vidět přístup (velko)ukrajinské identity s negativní dominantou a identity sovětské (všeruské a také maloruské) s pozitivní dominantou k nazírání své historie a sebe sama.

Přitom část historiků (I. I. Minc, I. I. Vanag, G. C. Fridljand a další) vedena členem komise N. I. Bucharinem, pokračovala v bránění dřívějšího pohledu na Rusko, jako na věčně zaostalou zemi a „žalář národů“. Například, ve dvacátých letech 20. století naprosto dominantní koncepcí sovětské historiografie byla škola akademika M. N. Pokrovského, která popisovala carské Rusko jako koloniální impérium a její nacionální periferie včetně Ukrajiny jako kolonie. Perejaslavská rada se vysvětlovala jako zotročení ukrajinského národa, jež vedlo k hospodářskému útlaku Ukrajiny. Činnost, jež byla namířena proti carskému Rusku (např. getmana Mazepy), jako pokus ubránit ukrajinskou nezávislost atd.

Průběh diskuse probíhal pod osobní kontrolou I. V. Stalina, který vzal pod svoji ochranu „druhou stranu“, historiky (např. B. D. Grekov, S. V. Bachrušin, V. I. Pičeta atd...) Společně s A. A. Ždanovem a S. M. Kirovem, I. V. Stalin přednesl připomínky k projektům učebnic, které se měly zbavit mnohých ideologických ustanovení dvacátých let a vrátit se k méně předpojatému a ideologizovanému pojetí historie. Skutečně mnohé se v nové koncepci ve srovnání s tou předešlou mohlo zdát jako „bílá kontrarevoluce“ Například „sbírání zemí“ kolem Moskvy a integrace dalších národů v rámci Ruska se nevysvětlovalo z pohledu dobývání a útlaku, ale jako progresivní událost v životě národů, jako možnost využívat s pomocí ruské kultury výdobytků světové kultury a revolučního hnutí.

„Více než to, Stalin provedl srovnání - paralelu mezi minulostí Ruska a politikou bolševiků, prohlásiv, že stejné „sbírání zemi“ ruský (ruskij) národ (zvýrazněno mnou – D. Ž.) „započal i dnes“. Samozřejmě všechny ostatní koncepce, včetně těch, jež vytvořily nacionální historické školy musely odejít ze scény (někdy i s těmi, kteří je vytvořili).“ [Marčukov, 2006, s.513]

Velmi důležité je i to, že v roce 1933 se znovu objevil (respektive přestal být zakázán) **pojem Vlast**, což symbolizovalo rozhodnou změnu z hlediska priorit státnosti a zlom v nacionální politice SSSR.⁵⁵ Cílem se teď stalo sjednocení obyvatelstva státu a vznik nového společenství usměřovaného s pomocí „rehabilitovaných“ starých tradičních hodnot. Stmelit společenství tímto způsobem bylo jednodušší než se pokoušet hledat řešení na základě sociálních kategorií, které se mohly vysvětlovat různě. Což demonstrovali například gruzínští a ukrajinští „nacionální komunisté“. Bylo to snadnější uskutečnit v případě, pokud by se základem nového etnického společenství stal (vše)ruský národ jako nejpočetnější a mající ještě k tomu rozvinutou kulturu světové úrovně. Tato alternativa společenství měla větší šanci být považována za nacionální.

„Jinak tomu ani nemohlo být. Ruský jazyk byl nejen jazykem národním, ale i linguou francou – prostředkem zajišťujícím fungování státnosti na ohromném prostoru Eurázie. Právě zájmem k upevnění státnosti Sovětského svazu, zlepšení kontrolních funkcí státní správy a usnadnění života v polyetnickém státě se vysvětlovala snaha o zapojení obyvatel republik do sfér ruské kultury, což se odrazilo v celé řadě právních aktů. 13. března 1938 se objevilo ustanovení Rady lidových komisařů a UV VKP (b) O povinné výuce ruského jazyka ve školách nacionálních republik a oblastí.“ [Marčukov, 2006, s. 514]

Také se začalo mluvit o „sovětském patriotizmu“ propojeným s nacionálním faktorem. „Ruský jazyk byl vyhlášen jazykem světové revoluce, jazykem Lenina-Stalina a ruská kultura internacionální, nejpokrokovější, nejlidštější a nejhumánnější. Samozřejmě má také

⁵⁵ Chtěl bych podotknout, že návrat k všeruské patriotické rétorice proběhl právě v 30. letech (nikoliv až během Velké Vlastenecké války, která tento proces pouze posílila a zvýraznila jeho formální vyjádření) a byl spojen s celkovými integračními a modernizačními procesy v SSSR, které udávaly logiku rozvoje nezávisle a neméně důrazně, než bolševické představy o „její ideální podobě“ (respektive nezávisle na odporu frakce internacionalistů, někdy označované za „trockistko zinověvské uklonisty“). Názorným příkladem, o kterém se můžete sami snadno přesvědčit, jsou nejrůznější patriotické písně třicátých let, jmenujme nejznámější příklad – píseň **Vstavajte ljudi russkie** z filmu Alexandr Něvský (1938) – hudbu složil S. Prokofjev, text napsal V. Lugovoj .

pravdu ruský historik A. I. Vdovin, který píše, že v očích bolševiků ruská kultura sama o sobě neznamenal nic, pokud nebyla kulturou sovětskou.“(zvýrazněno mnou – D. Ž.) „*Ti, kteří se z nějakého důvodu vymykali definici „ruský znamená sovětský“, čekal nesnadný osud. Ruské jako symbol sovětského se naopak velmi důkladně vstřebalo do vědomí obyvatel Sovětské svazu, a dokonce se ustálilo i ve vědomí Rusů, což se stalo především díky součinnosti nacionálních a sociálních faktorů v jejich stalinské formulaci.*“ [Marčukov, 2006, s. 515]

Musíme podtrhnout, že při formování sovětského společenství hrály vedoucí roli oba faktory, přičemž ten sociální měl přece jenom větší vliv. Kolektivizovaná společná výroba, jednotná (lidová) forma vlastnictví a v důsledku socialistická struktura společnosti a lidová moc byly základem a hlavním rozlišovacím příznakem obyvatel SSSR jako společenství a formovaly jeho sebeidentifikaci jako „sovětského člověka“. Právě tyto faktory stmelovaly a sjednocovaly představitele bezmála stovek národů a národností v jednotný kolektiv. Ruské nacionální zabarvení mu dávalo podobu ukončenosti a plnocennosti jako společenství, jež vzniklo v Sovětském svazu a lišilo se ode všech ostatních.

Obecně řečeno, na přelomu dvacátých a třicátých let a především v půli let třicátých proběhla formulace obecných rysů ještě jednoho národního projektu – sovětského, a začalo jeho konstruování a realizace.(zvýrazněno mnou – D. Ž.) *Ovšem, bolševici si jej nekladli za cíl a nesnažili se o jeho cílevědomě vypracování a uskutečnění. V jejich oficiálním slovníku se nevyužívali pojmy nacionálního projektu, tzn. zcela specifické terminologie. Frazeologii byl marxismus-leninismus a hlásání rozkvětu nacionálních kultur a sblížení národů.*“ [Marčukov, 2006, s. 514-515] K udržení rovnováhy v nacionální politice Sovětského svazu probíhal „boj“ s oběma extrémními „výchylkami“(uklonami), jak s „imperiálním šovinismem“ (ze strany Rusů) tak i buržoazním nacionalismem“(většinou mířeným proti Rusům nebo sovětskému společenství)[Sinicin, 2015, s. 44].

Ruský nacionální faktor se měl stát „cementem pro spojení všech národů Sovětského svazu, proto ruská identita neměla být zvýrazňována, ale splývala se „sovětskou“, stala se hodnotou všech národů Sovětského svazu „*Fakticky sovětské začalo znamenat ruské, což připomínalo dorevoluční praxi splývání rossijskogo a russkogo*“⁵⁶ [Sinicin, 2015, s. 52]

⁵⁶ Čeština, bohužel, nereflektuje sémanticko lexikální rozdíly slov „**Russkij**“ a „**Rossijskij**“, což často velmi problematizuje vnímání ruskojazyčného nacionálního diskurzu (i když v něm má také jistou tendenci k rozkolísanosti – také díky tomu, že supernacionální projekty nadnacionálních identit, jak carské všeruské, tak sovětské zůstaly nezavršeny).

„**Russkij**“ je ten, který se nejen plně identifikuje s ruskou kulturou a myslí a komunikuje v ruštině, ale má i

Sovětské vedení se snažilo vyřešit protichůdné úkoly – přestavět statní ideologii na národních základech (pro zpevnění státu zevnitř) a zachovat si mezinárodní image bašty komunizmu a „vlasti světového proletariátu“ Takový dualizmus v politice v jisté míře dezorientoval sovětské občany [Sinicin, 2015, s. 53] a tím otvíral cestu rozvoji nacionálním projektům a posiloval i námi koumaný dualizmus ukrajinských identit.

Ukrajinský národ, v rámci socialistického společenského zřízení, pokračoval ve své existenci, stejně tak jako pokračovala existovat i ukrajinská socialistická státnost. Proto nová identita nepřinášela bezprostřední hrozbu existenci ukrajinského národa a ukrajinského nacionálního fantomu, pravda neideálního v očích „samostijnych“ nacionalistů. Více než to, v druhé polovině třicátých let přijalo sovětské vedení celou řadu opatření, které bránily jakýmkoli dalším asimilačním procesům. Sovětský stát jako by zmrazoval objektivní procesy, usměrňované obyčejným životem, v nacionální sféře.

Pozitivní diskriminace stále existovala a bude SSSR existovat i nadále. Od roku 1935 se v stranickém aparátu UV VKS(b) zaváděla nová forma evidence nomenklaturních kádrů, která se zavedla „kolonku národnost“, jež hrála v kariérním růstu významné místo.

„etnický a rasový“ východoslovanský ruský původ, tj. za „**Ruskich**“ obvykle považujeme, v současném diskurzu, buď jen Rusy (Velikorusy), nebo najednou všechny tři větve „trojjediného ruského národa“(Velikorusy, Malorusy a Bělorusy).

Z toho vyplývá, že „**Rossijskij**“ je nejširší identifikační možností, za „**Rossijanina**“ se považuje ten, kdo přijal ruskou sebeidentifikaci za svou a není ruského etnického původu. Chci podotknout, že ukrajinsky se „Russkij“ Velikorus řekne „Rosijanin“ (Росіянин), čímž mu ukrajinština, podvědomě(?), odpírá právo na společný (vše)ruský původ, i z hlediska etnicity...

V současné Ruské federaci, jež formálně po SSSR zdělila organizační schéma teritoriální a nacionální institucionalizace etnicity (federální centrum + nacionální republiky na principu pozitivní diskriminace) se objevuje problém *„neexistence společenského konsenzu ve vztahu k pojmu Rossijskij národ. V oficiálním politkorektním jazyce je Rossijsij národ normou. Ale v obyčejné mluvě je to jinak. Často se slovo rossijskij stává nikoliv integrujícím pojmem, ale funguje jako příznak neruskosti.*

Pavlov je nepochybně veliký ruskij vědec, Žukov je veliký ruskij vojevůdce, ale o Ginzburgovi mnozí, po krátké pauze, řeknou, že je veliký rossijskij vědec.

Dalším problémem je to, že pokud jediným kritériem příslušnosti k národu je občanství, jak do této koncepce zapadají Rusové žijící v zahraničí? Vždyť svého „krajana“ definujeme s pomocí kulturního faktoru, skrz „ruskost“. Mluvíme tady, mimochodem o miliónech lidí...“ [Miller, 2007, № 3(37), s.12-13] Tyto problémy jsou přímým odrazem jak vazeb a vlivů minulosti, tak i silného apelu budoucnosti, tedy otázky možného formování nové podoby všeruské nadnacionální identity...

„Například, v roce 1937 L. I. Brežněv, jako náměstek předsedy Dněprodzeržinského městského výboru, v anketách jako svoji národnost uváděl ukrajinskou, protože s ní bylo mnohem snadnější dosáhnout kariérního růstu.“ [Marčukov, 2006, s. 517]

Sovětská společnost byla společností sociálně mobilní a poskytovala široké spektrum možností k samorealizaci člověka (samozřejmě kromě té politické) v mnohem větší míře než ty, které byly poskytovány v rámci nacionálních svazových republik. Ovšem politická samorealizace mohla probíhat jen v rámci Strany. Vstup a kariérní růst nebyl, celkově, omezován ani nacionálním ani sociální původem, ba naopak takový původ poskytoval určité výhody. To nás přivádí k diskusi o možnostech samorealizace a diskusi o impériu v ukrajinském diskurzu. I seriózní autoři, jež používají termíny „kolonialismus“ a „impérium“ na základě narace „malého ukrajinského národa“, nakonec přiznávají faktor pozitivní diskriminace.

Sovětskému svazu se podařilo vytvořit to, co carské Rusko už nemohlo poskytnout na konci své existence – přitažlivost a prestiž. Dokud si SSSR zachovával sílu a energii rozvoje, energie pohybu vpřed, nikoliv jen ke krátkodobým cílům potřeb dneška, ale těm nedosažitelným čekajícím na horizontu, tak měl přitažlivost pro všechny vrstvy obyvatelstva, pro lidi nejrůznějších národností, včetně elit sovětských republik.

Vraťme se však k nedostatkům sovětského nacionálního projektu. Sovětský nacionální projekt v třicátých letech dvacátého století, ale i později, měl slabě vypracovanou teoretickou stránku.

„V podstatě, konstrukcí sovětského společenství se nikdo seriózně nezabýval. Všestranné teoretické rozpracování, které by umožnilo stanovit priority a určit optimální cesty, jež by vedly k jeho realizaci s využitím celkové dynamiky rozvoje státu, čímž by (sovětský projekt – D. Ž.) mohl být úspěšně přiváděn k životu, bylo nahrazeno sice důležitými praktickými kroky, které ale ani zdaleka nevyužili všechnen možný potenciál. Konec konců vznikl takový stav, kdy sociálně politické procesy ve státě, jež by objektivně mohly napomoci formovat nacionální společenství v mnohém předbíhaly porozumění jim a neměly dostatečnou teoretickou formulaci.“ [Marčukov, 2006, s. 520]

Bezděky se objevují paralely s osudem projektů všeruského národa, a s tím patřičné závěry. To však neznamená, že sovětský národ byl pouhým mýtem, umělou konstrukcí, jež nezanechala stopy ve vědomí a každodenním životě.

„Můžeme říci, že stejně jako projekt všeruského národa, sovětský nacionální projekt, ovšem ve značně větší míře, měl nesporný vliv na všechny národy Sovětského Svazu. Především na ty

Východoslovanské, kde v mnohém předurčil jejich národní identitu, sebeidentifikaci a sociální chování, v mnohém determinující jejich budoucí osud.“ [Marčukov, 2006, s. 521]

Z celé řady důvodů, historických, ekonomických, geopolitických ... jenom popisem a vyjmenováním příčin rozpadu SSSR by se dala napsat nejedna vědecká práce. Ty důvody, jež jsou podle mého názoru důležité pro (re)formování postsovětských identit můžeme nalézt díky přístupu – pozitivní a negativní dominanta.

„V posledních desetiletích existence sovětského svazu byl živý tvůrčí proces, jak poznamenává ruský historik V. I. Kotov, často zaměňován nepokrytě bezduchým mechanistickým přístupem, scholastikou a sváteční rétorikou, které likvidovaly a zprofanovaly u celkově perspektivního projektu všechny racionální a progresivní elementy. Myslelo se, že vše se vyřeší samo sebou. Utvrzení sovětského projektu překážel i ideologický dogmatismus (zejména v nacionální sféře), který překážel celkovému rozvoji vůbec.“ [Marčukov, 2006, s. 520]

Síla vlivu sovětského projektu na myšlení a hledání (a srovnávání) vzorů k identifikaci v postsovětských společnostech je stále silná a podle mého názoru dokonce roste. Rád bych tady uvedl zamyšlení Alexandr Alexandroviče Zinovjeva (1922-2006) sociologa, spisovatele a sovětského disidenta, který zrovna netrpěl ideologickým dogmatismem (jeho práci Západ, z níž cituji napsal v roce 1993 v Mnichově).

„Dnes je obvyklé tvrdit, že porážka Sovětského Svazu a jeho satelitů ve „studené válce“ dokázala neudržitelnost komunistického sociálního zřízení a přednosti kapitalistického zřízení. Považuji takový názor za nepravdivý. Porážka komunistického bloku je podmíněna celou řadou složitých příčin, mezi než patřily i defekty komunistického zřízení. Ale to ještě není důkaz neživotaschopnosti a neudržitelnosti komunistického typu lidské organizace společnosti. Vítězství kapitalistického Západu bylo také způsobeno celou řadou složitých příčin, mezi kterými sehrála roli i pozitiva kapitalismu. Ale toto ještě není důkaz převahy kapitalismu. ... Vítězství Západu nad Sovětským Svazem nebylo vítězstvím kapitalismu nad komunismem. „Studená válka“ byla válkou konkrétních národů a států, nikoliv abstraktních sociálních systémů. Můžeme uvést příklady opačného druhu, které se mohou vysvětlovat jako „důkaz“ výhod komunismu nad kapitalismem. Například blesková industrializace Sovětského Svazu, reorganizace průmyslu v době probíhající války s Německem a vítězství nad ním, a také příklad komunistické Číny ve srovnání s kapitalistickou Indií. Ale tyto příklady samy o sobě nic neznamenají. Skutečná komunistická společnost existovala příliš krátkou dobu, přitom ve velmi nepříznivých podmínkách, abychom mohli vynášet nějaké kategorické závěry o její neuskutečnitelnosti. „Studená válka“ ani vzdáleně neodpovídá požadavkům laboratorního experimentu.“ [Zinovjev, 2007, s. 382-383]

Tato myšlenka, těm komu transformace a privatizace na postsovětském prostoru (po krátké euforii ze získání politických práv), přinesla jen nepříjemnosti a nové problémy existence v nestabilním kapitalistickém světě, jejich rychle se „latinoamerikanizujících“ neliberálních demokracií (byť nevyjádřena tak akademicky jako u A. A. Zinověva) je stále živá. Nostalgie nad nevyužitými alternativami a hledání nové cesty pořád pokračuje, přitom zcela jistě v měřítku překračujícím nacionální hranice postsovětských státností...

Sovětský „nacionální fantom“ nebyl projektem konstruování nacionálního společenství pouze na základě východoslovanského (ruském v širokém smyslu toho slova, tedy Rusů, Bělorusů a Ukrajinců) superetnického společenství. Bylo by zcela oprávněné jej charakterizovat jako projekt nadnárodní. Tento projekt ovlivňoval a zasahoval všechny obyvatele a všechny národy Sovětského Svazu. Ale přece, pokud jej máme zhodnotit objektivně, musíme přiznat, že nejuplněji mohl být (a byl) uskutečněn v rámci identity východoslovanského obyvatelstva. Andrej Marčukov to vysvětluje tím, že nové společenství mělo mnoho shodných rysů s rysy všeruského národa. Mezi mnohé faktory, jež tomu napomáhaly, můžeme zařadit etnickou, kulturní, náboženskou a mentální blízkost Rusů(Velikorusů) a Ukrajinců(Malorusů) a vzájemné povědomí o společném etnickém původu a společném etnickém společenství, **které bylo založeno na pozitivní dominantě.**

Nepochybný vliv na průběh etnického a nacionálního rozvoje Ukrajinců (a Rusů) na zformování jejich sebeidentifikace a budoucí historický vývoj Ukrajiny měl, i když nerealizovaný ve své úplnosti, všeruský projekt. Ten obsah, který vkládalo v pojetí sovětského společenství „stalinské vedení“, by byl nemožný, kdyby se nemohl opírat o realie předešlého staletého etnického a historického vývoje „státotvorného“ slovanského obyvatelstva SSSR.

*„Ale teď se pojetí Rus (Russkij) stávalo identickým pojetí sovětský.⁵⁷ Je potřeba také poznamenat, že v tomto případě (jako vlastně v celé ruské historické tradici) **ruský** neznamenovalo totéž co **velikoruský**, o čemž jste mohli slyšet nejen od ukrajinských nacionalistů. Tandem **ruský-sovětský** byl mnohem širším pojetím než **velikoruské** a spíše odpovídal pojetí **všeruské** (obšeruskij). **Sovětská identita nepředpokládala zároveň odmítání identit „nižší“ úrovně hierarchie, například ukrajinské. Člověk se měl identifikovat (a často se tak ve skutečnosti i identifikoval) především jako **sovětský člověk**⁵⁸ a až potom jako **Rus, Ukrajinec, Mordvin, Tatar atd., právo považovat se za něj mu nikdo neupíral.**“*** [Marčukov,

⁵⁸ Všimněte si podobné hierarchické logiky, jakou nalezneme v staré Maloruské identitě vůči Všeruství *Maloruská otázka a autonomie Maloruska z roku 1917. Otevřený dopis M. Hruševskému profesora Liničenka.*

2006, s. 516] To nikoho ani nenapadlo, už jen proto, že se ukrajinská identita definitivně prosadila a ukrajinský národ byl už v mnohém vytvořen. V tomto kontextu je potřeba říci několik slov o ukrajinizaci. *Skutečně, i když nacionální politika dvacátých a třicátých let měla ve svém rozvoji opačné vektory, nikdo ukrajinizaci (ani oficiálně) nezrušil. Ke konci třicátých let se vytratila sama o sobě. „Ukrajinizace přece jenom byla především místní verzí politiky korenizacii, která byla vytvořena ke zformování místních stranicko-sovětských kádrů, proletariátu., získání podpory rolnictva a k neutralizaci nacionální inteligence. Sociální struktura společnosti Ukrajinské sovětské socialistické republiky během těchto dvou desetiletí prošla kardinálními změnami. Politika korenizacii dosáhla svých cílů a stala se už vlastně zbytečnou. Sovětská moc (sovetskaja vlastj) v republice byla zplna ukrajinská“.* [Marčukov, 2006, s. 517]

Ukrajina v Nezávislosti

„Demokracie, a obzvláště ta ukrajinská, je ve své podstatě plutokratická. Tam kde je vše podřízeno penězům, neotřesitelně vládně oligarchie“. [Vadžra, 10. 06. 2005]

Rozpad Sovětského svazu byl pro většinu jeho obyvatel vážným morálně-psychologickým otřesem, nemluvě o prudkém pádu životní úrovně. [Byšok, Kočetkov, 2014, 301]. Pro místní elity to však byla velká příležitost⁵⁹, především pro tu skupinu „bývalých komunistických elit“, jež toužila přeměnit svůj sociální kapitál na „reálný“ a stát se třídou bohatých, ty, jejichž podnikavost byla spíše jevem spojeným s omezeními a defekty sovětské společnosti. I tyto elity však vstupovali do nové doby s velkou dávkou naivity.

„U nás v roce 1991 velmi mnozí, kteří vášnivě chtěli dosáhnout nezávislosti, si pod ní představovali něco jako nezávislou Ukrajinskou sovětskou socialistickou republiku. Prostě se jen oddělíme a začneme žít. Přičemž ihned lépe, příliš moc darmojedů jsme krmili“. [Kučma, 2003, s. 199]

Plně se zde (i v případě ukrajinských elit) při formování nového systému uplatnil zákon sociální regenerace, „který ve zkratce označuje toto: pokud se lidé (kádry) ze starého systému (politického, sociálního, ekonomického) dostanou do systému nového, pak se tyto kádry nepřizpůsobují novému systému, ale nutí systém přizpůsobit se jim a znovu oživují charakteristiky, atributy a podoby vzájemných vztahů, tak jak na to byli zvyklí dříve, dokonce i v civilním životním stylu.“ [Vydrin, 2003, Zerkalo nedeli, № 37 (462)]

Tato specifická předperestrojková psychologie většiny nynějších postsovětských elit ji odděluje od ostatní části společnosti mnohem více, než se zdá na první pohled. *„Mocenský a správní aparát se vytváří během desetiletí tvrdé práce, nikoliv průrvou nařízení poblázněných diletantů, kteří se díky fortuně dostali k moci.“* [Zinovjev, 2007, s. 444]

⁵⁹ Zajímavý komentář k této události pronesl Oles Buzina: *„Musíme si spravedlivě přiznat, že i v roce 1917 carské Rusko i v roce 1991 Sovětský svaz ke krachu nedohlnala Ukrajina, ale boj samotných ruských (rossijskich) klanů. Pouze soupeření v Petrohradu a Moskvě dvakrát uvolnilo ruce nacionalizmu na okrajích. Lehkomyslní Kerenskij a Jelcin, se tak nechtěně stali otci ukrajinské nezávislosti“*[Buzina, 2015, s. 165].“

⁶⁰ Tato naivita byla patrná na hlavním právním dokumentu státu. Do roku 1996 stále platila na Ukrajině ústava „vítězného socialismu“ Ukrajinské SSR z roku 1978 (!), která byla upravována dodatky „podle potřeby“ probíhající ekonomické transformace. Ústavní soud byl vytvořen až v roce 1997(!)

Bohužel v současných ukrajinských elitách se někteří diletanti stále pokouší budovat „nový velkoukrajinský národ“ právě onou průrvou nařízení, a „proto nepřekvapuje, že přístup, který je tak podobný marxismu a dialektickému materializmu našel nový domov v nacionalistickém narativu ukrajinské historie (a nejen v ní – D. Ž.). [Hagen, 1995, s. 665] Ekonomicko-sociální charakteristika je velmi podobná pro všechny postsovětské elity, včetně ruské.

„V sovětském Rusku neexistovala třída kapitalistů, ale existovaly tam početné vrstvy majetných lidí. V rámci komunistické společnosti zde existovali třídní formace nekapitalistického charakteru, založené zcela na komunálním základě, tato „třída“ vznikla ze stranické a státní byrokracie, ředitelů podniků (ve kterých existovala možnost snadného zisku ve svůj prospěch), velmi dobře placených „činitelů“ kultury, vůdců skupin organizovaného zločinu, podvodníků a dalších kategorií občanů komunistické společnosti, kteří byli spojeni s penězi a hmotnými statky. Komunistická třída bohatých se fakticky stala pánem sovětské společnosti, naverbovala k sobě ty občany, kteří byli nejvlivnější a nejvíce sklonní k obohacování. Tato třída bohatých se stala oporou těch změn v sovětské společnosti, které začaly v roce 1985 a vedly k rozpadu SSSR a katastrofickému stavu státu.

*Díky těmto změnám třída bohatých, která do této doby existovala ve skrytu, a dokonce byla považována za nezákonnou, se najednou vynořila na povrch a legalizovala se. ... **Velmi rychle se vytvářela nevýrobní třída, která si přisvojila celé hospodářství a zanechala nepatrné možnosti pro kapitalismus. Ruští podnikatelé, kteří se pokoušeli postupovat na základě principů kapitalismu, si stěžovali právě na tohle. Soukromé vlastnictví se zachovalo v plné síle pro třídu bohatých jako podmínka její existence.**(zvýrazněno mnou – D. Ž.) V tomto případě se nejedná o prostředek organizace hospodářského života společnosti, jak to platí v případě kapitalismu. Zde se jedná o prostředek uspokojení třídního egoismu. Třída bohatých není v tomto případě třídou vyrábějící.“ [Zinovjev, 2007, s. 178-179]*

Ukrajinská „třída bohatých“ se té ruské blíží svým původem, zmíněným výše, asi nejvíce ze všech ostatních postsovětských elit. Jak s jistou dávkou ironie dodal S. N. Sidorenko „epochální událost (vyhlášení nezávislosti Ukrajiny – D. Ž.) se stala skutečností pouze díky ukrajinským komunistům, kteří podpořili Státní výbor pro výjimečný stav SSSR a později dostali strach, že je poženou k odpovědnosti a rozhodli se chránit sebe sama od Jelcina a změn, které s ním přicházely, hranicí nového státu. [Sidorenko, 2005, s. 17]

Můžeme říci, že zde začíná právě specifická odlišnost ukrajinských elit, od těch ruských. Touto odlišností je přístup k legitimaci moci, který byl ovlivněn právě existencí konfliktních narativů, způsobujícím dichotomii její identity. Přičemž nenacionalistický narativ inklinující

k nadnárodnímu projektu byl oslaben krizí projektu sovětského, což otevíralo širokou škálu možností pro „velkukrajinské projekty“. Rozpad SSSR přinesl ukrajinským bohatým vrstvám (především bývalým nomenklaturním elitám) nejen možnost přeměnit svůj sociální kapitál na ekonomický, ale musely najít způsob, jak zůstat alespoň částečně u moci, aby mohly být garantovány výsledky privatizace. Musely se o moc podělit. S kým? S těmi kdo měli jednoduchou a jasnou odpověď pro všechny, s velkukrajinskými nacionalisty Haliče s jejich jasný a jednoduchým etnonacionálním primordialismem.

„Státotvorné a nacionální faktory vytvořily pevnou symbiózu a začaly postupovat společně, začaly se vzájemně doplňovat, a tím se navzájem legitimizovat. I když tato symbióza umožňuje budovat ukrajinskou státnost a ukrajinské společenství, nicméně tím také objektivně zabraňuje rozvoji Ukrajiny jako státu a tlačí ji do začarovaného kruhu zápasu ukrajinskosti a ruskosti, proměňuje ji v rukojmí spekulativních dogmat a doktrín.“ [Marčukov, 2006, s. 568]

Emilj Pain podotýká, že rozpad mnohonárodních států, takových jako SSSR je vždy spojen s krizí identit, lidé si těžce zvykají na nové státy, nové hranice a novou společenskou identifikaci, jejich vnímání „my“ se deformuje. Také konstatuje, že v současném postsovětském prostoru se tato krize identit projevuje ještě silněji. Zdůvodňuje to tím, že v postsovětském období konkurující „ideologemy komunismu a demokracie“ byly ve značné míře zdiskreditovány. Podle mého názoru, k diskreditaci těchto idejí přispěly právě elity, které se staly „konzumujícími elitami bohatých“, ale nejsou ve své drtivé většině „elitami vyrábějícími“. *„Demokracie se v rané postsovětské společnosti vnímala především jako nástroj k získání vysoké životní úrovně⁶¹, takové jakou mají „oni“* [Pain, 2007, s. 43] Jednoduše řečeno všichni chtěli hned všechno, ale vše dostali jen někteří...

Horliví vlastenci nové Velké Ukrajiny (tehdy mnozí věřili, že je to možné a nejen na západě Ukrajiny) začali budovat stát na principu etnicity, nikoliv na občanském základě. Přesně v duchu kategoričnosti velkukrajinského primordialismu a integrálního nacionalismu: „Buď bude Ukrajina taková, jakou ji chceme, nebo to už není naše Ukrajina!“ Hlavním integračním apelem pro dezorientované východní Ukrajince nebyly symbolické hodnoty, ale vcelku reálné hodnoty materiální. Emilj Pain popisuje, že představování si

⁶¹ Zde se věnuji především vlivu identit, čtenáře, kterého zajímají podrobná číselná data dlouhodobé komparace hospodářského vývoje a dopadů ekonomické transformace odkazují na informativně vyčerpávající práci založenou především na statistické analýze dat, sborník Kary-Murzy a Musienko. Autoři se věnují (především klíčovému období reform v letech 1990–2007) komparaci ekonomik Ukrajiny, Ruska a Běloruska. In Кара-Мурза С.Г. Мусиенко С.Г. Куда идем? Беларусь, Россия, Украина. Москва. Эксмо, Алгоритм 2009

symbolických hodnot se musí opírat na určitou realitu, jinak se vytvořená představa začíná rychle rozostřovat, jako například iluze perestrojky, nebo začíná narážet na opačné představy. „*A formální stránka – existence pasu a jiných oficiálních příznaků občanství – nestačí na to, aby si všichni představili, že jsou části jednotného národa. Z toho vyplývá, že národy se nekonstruují z vůle vládců, neformátují se jednou provždy formálním právním statutem občana. Občané se sebeurčují v průběhu sociální praxe a tento proces je nepřetržitý.*“ [Pain, 2007, s. 44]

Pro ukrajinské bohaté vrstvy (tedy ty vrstvy, jež během transformace získaly ekonomický a politický kapitál) se stal ukrajinský Parlament hlavním trhem burzou s politickými a ekonomickými pravomocemi (i rentami) a místem soupeření velkého byznysu, tento systém se etabloval především v období prezidentství Leonida Kučmy (1994–2004), bývalý prezident o tom napsal zcela upřímně: „*Naši poslanci se, v prvním období, nejdříve rozhlíželi a rozmyšleli si jaké výhody by jim mohli vyplynout. Poté co se jim zalíbila poslanecká křesla, už je od nich nemohlo nic odtrhnout. Mnozí na konci prvního volebního období už měli to svoje podnikání, u někoho velké u někoho skromnější. Každý už měl svoji „továrničku“. A podnikání vyžaduje stálou pozornost, neustálou činnost a stále finanční injekce. Na nic dalšího už u člověka nezůstává ani čas, ani síly. Vpřed jej popohání vlastní apetit a také nesmiřitelná konkurence. To jsme zpozorovali i v našem parlamentu – konkurence a nekontrolovatelný apetit, který je důležitější než jakékoli ideologické hodnoty. A tady vidíme specifický prvek ukrajinské politiky – spolupráci parlamentu a výkonné moci. Zákonodárci a úředníci se staly byznys partnery. Začal zde fungovat prodej pravomocí, nebo přesněji těch možností, které tyto pravomoci poskytovaly. Ty mě – já Tobě. V tento proces směny – v tuto tržní politiku – nakonec nemohli zůstat nezapojeny i soudy a orgány činné v trestním řízení. Pokud budeme pokračovat ve smyslu této logiky, tak musím říci, že do tohoto systému se zapojila celá společnost.*“ [Kučma, 2007, s. 39]

Nakonec korupce dosáhla takové úrovně a byrokraté takové volnosti při využití svých pozic k nepřetržitému vlastnímu obohacování a obchodování s pravomocemi, že V. Ingulskij pro tento stav dokonce zavedl pojem **postindustriální feudalismus** [Ingulskij, 2010, №49 (537)]. Dmitrij Skvorcov [Skvorcov, 2010, №48 (536)] shrnul nesplněná očekávání východních Ukrajinců a názory na počínání elit takto: „*Z hlediska blahobytu, Ukrajina zaujímá předposlední místo v Evropě. Za hranicí chudoby se nachází 78% obyvatel. Průměrná hodnota majetku Ukrajince je 2700 USD, což je jen o 200 USD více, než v Moldávii. Přitom v poslední desetiletí průměrný Moldavan zvýšil svůj majetek skoro čtyřikrát, ale Ukrajinec pouze třikrát. Abych smetl ze stolu nejrůznější druhy halasných výtek,*

že na Ukrajině máme mnohem méně užitkových nerostů, na rozdíl od „surovinových“ Ruska a Kazachstánu, uvedu příklad Běloruska, které nemá žádné vlastní zdroje energie. Průměrný majetek Bělorusů je 6000 USD. Ale my máme na Ukrajině to, na co můžeme být hrdí, to co si oni asi nikdy neužijí. Průměrný majetek dvou set bohatých Ukrajinců je 50 miliard USD, přičemž podíl prvních dvaceti představuje 30 miliard USD.“

Znepokojenost nad tímto ukrajinským problémem, jakým je „postindustriální feudalismus“ dnes už projevují i v zahraničí, jak podotýká Milan Syruček, odborník na východní Evropu Balázs Jarábik, který je poradcem celé řady mezinárodních institucí jako je Evropský parlament, OBSE a OSN, varoval „ před feudalizací Ukrajiny. Ta souvisí s tím, jak se skladají vztahy mezi ukrajinskou oligarchií, regiony a sociálně-ekonomickým kontextem. Jarábik upozornil, že k feudalizaci by přispělo hned několik faktorů: chudoba obyvatelstva, převládání paternalistické mentality společnosti, pokračující vliv oligarchů na parlamentní frakce a také regiony, jež se přeměňují ve „vlastní knížectví“, klanová strukturace ukrajinské politiky, klientelismus.“ [Syruček, 2015, s. 268]

Nacionální stát, s jeho postulováním „geneze, renesance a rozvoje“ nacionálního státu (s jeho industrializací, posílením role státu, socialismem, revolucemi, masovými armádami, koloniálními impérii, světovými válkami atd.) a národa je produktem modernismu. A jak správně podotýká ukrajinský politolog a publicista Andrej Vadžra, Ukrajina prošla období modernismu v rámci Sovětského svazu, pomocí intenzivní industrializace, represí a budování socialistické superenické společnosti s její v celku svobodné možnosti nacionálně-kulturního rozvoje (což se současnou oficiální ukrajinskou ideologií dnes zcela popírá). Vadžra zdůrazňuje, že „nacionální obnova“ Ukrajiny se omezila na vytěšňování „rossijsko-sovětského“ ze všech sfér života společnosti. Ale klíčovým paradoxem tohoto stavu bylo to, že vakuum ve sféře symbolických hodnot ukrajinské společnosti, se zaplňovala nikoliv nacionálně ukrajinským, jak to předpokládala nacionálně-uvědomělá („svídomá“) inteligence, ale západním kosmopolitním postmodernismem. Tři sta let stará kultura ukrajinských rolníků se tak, jak podotýká Vadžra, ukázala zcela nekompatibilní s mentalitou urbanizovaných obyvatel, kteří se orientují na masovou kulturu konzumní společnosti. „V současnosti není ukrajinská státnost symbiózou nacionalismu (nacionálního státu) a socialismu, jak to platilo pro Ukrajinskou národní republiku, ale směsí na dnešní dobu v Evropě a USA módní liberální demokracie a nacionalismu. Ovšem podobná extravagantní směsice v sociálně-politické sféře, je velmi výbušnou látkou, která může vybuchnout jak díky ekonomické, tak politické krizi a roztrhat tak Ukrajinu na kusy[Vadžra, 23. 11. 2005].“

Místo promýšlení konstruktivního konceptu ukrajinské společnosti, na základě pozitivní dominanty a beroucí v potaz kulturní (i výše zmíněnou problematiku modernismu/postmodernismu) a státoprávní a historické různorodosti ukrajinských regionů se pro zkorumpované ukrajinské elity se ukázalo mnohem jednodušší, využívat už dávno připravené a vycházející z minulosti polární regionální etnokulturní a historické stereotypy, protože jsou nejrychleji fungujícím zdrojem k mobilizaci okamžité voličské podpory.[Galuško, 2010, s. 553].

„Fakticky vládnoucí elita zaujala pohodlnou, strategicky důležitou pozici mezi dvěma projekty a dvěma tábory a ustanovila se do pozice jakéhosi soudce. Čímž si pro sebe zajistila svobodu interpretace všech důležitých bodů nacionálního narativu... ve společnosti s nízkým občanským a národním sebeuvědoměním, kde jsou početné regionální, etnické, religiozní a jazykovo-kulturní linie štěpení s nízkou úrovní vzájemné důvěry a solidarity... aby si zachovala dominantní postavení, stačilo společnost pouze udržovat v atomizovaném stavu. Tedy prohlubovat existující meziregionální fobie, a odstrašovat všechny perspektivou velkého konfliktu a sebe prezentovat jako jedinou možnost a garanci smíru.“ [Rjabčuk, 2007].

V. V. Lapkin o této strategii mluví jako o formálním etnickém nacionalismu, který se ukázal pro ukrajinské elity (respektive dominující oligarchii) efektivním nástrojem mobilizace mas, jak se vyjádřil „neobčanské společnosti“, jež umožňuje díky dobře placeným politotechnologiím efektivně manipulovat protestními náladami mas a směřovat je na politické protivníky oligarchie [Lapkin, 2014, s. 94]. Lapkin také mluví o zformování zajímavého mocenského trojúhelníku v rámci postsovětského politického prostoru, a podotýká, že je příznačný pro všechny postsovětské státy, ale platí zejména pro Rusko a Ukrajinu. Je to mocenský trojúhelník „**postsovětské Oligarchie, Byrokracie a Personalizmu** (personalizmu, tedy klíčové politického lídra daného státu v politickém procesu – D. Ž.), v rámci kterého se byrokratický systém státní správy stal objektem urputného soupeření mezi oligarchií a personalizmem za kontrolu nad procesem byrokratického rozhodování ve sféře politiky a hospodářství. Základ divergence v rozvoji státně-politických režimů v Rusku a na Ukrajině spočívá v tom ... že Rusko pokračovalo v institucionalizaci Personalizmu a upevňování jeho dominující a disciplinující role na svoji oligarchii. Ukrajina naproti tomu ... cílevědomě využívala personalizmu k soukromým cílům oligarchie. Pro Rusko se nevýhody jeho strategie projevíly v srůstání byrokracie a byznysu. V případě Ukrajiny se díky omezenosti role Personalizmu a síle politické moci ukrajinské oligarchie, kontrolující klíčové hráče na stranicko-politickém hřišti., už v roce 2004 iniciativu plně převzala oligarchie.“ [Lapkin, 2014, s. 95]

Od této chvíle podle se podle Lapkina situace stále zhoršovala a politickým cílem oligarchie se stalo soupeření o mocenský faktor Personalismu, který se místo prostředkem disciplinace oligarchie, stává prostředkem destabilizace, kdy první pokus Leonida Kučmy v roce 2004 skončil „oranžovou revolucí“, s jeho z právního hlediska velmi diskutabilním⁶² třetím kolem prezidentské volby. Druhý pokus Viktora Juščenka, letech politických krizí 2006 až 2010, přivedl k neřešitelnému rozkolu mezi „oranžovými“ a zároveň připravil ukrajinského prezidenta o politické možnosti a mocenský vliv, kterými bránil oligarchii v rozkrádání zdrojů národního rozvoje. Třetí, tedy doba vlády Viktora Janukoviče, se stal pokusem uchvácení personalistického zdroje moci pro své soukromé oligarchické cíle, a potlačení zájmů ostatních oligarchických frakcí, což vedlo k tomu, že se všichni ostatní obrátili proti němu, aby ztrestali „narušitele pravidel“, a tím mocenský zdroj personalismu definitivně proměnili z faktoru stabilizace ve faktor destabilizace ukrajinského politického systému. A tím se dle Lapkina definitivně završila etapa postsovětského období vývoje Ukrajiny. [Lapkin, 2014, s. 95-96].

Už od začátku ukrajinské nezávislosti hrál velmi důležitou roli (i v politické infantilizaci mas) „tzv. euromýtus“. Sliby nacionalistů o ekonomické soběstačnosti a skoro okamžité integraci s Evropou se stále ještě chápou jako představa života v blahobytu jako „oni“. Mimochodem jedním z nejdůležitějších apelů a očekávání „oranžové revoluce“ z roku 2004 bylo přesvědčení, že „volba prezidenta Viktora Juščenka automaticky znamená „završení cesty do Evropy“, což bylo doprovázeno právě podtextem „budeme žít jako oni“. To však neznamená, že tato představa byla úplně racionální, naopak bylo v ní mnoho nadějí a iracionality, jak to vnímal např. velkoukrajinec Kiril Galuško [Galuško, 2010, s. 77]: „*Události roku 2004 na Ukrajině byly příznakem boje dvou mýtů, ukrajinského a postsovětského. Jeden chtěl najít ukrajinské – nové a perspektivní, ten druhý sovětské – staré, a nějakým způsobem mu dát novou podobu.*“ Vnímání „evropskosti“ se tedy u obyvatel projevuje také v podobě „**konzumního euroukrajinství**“, tento fenomén „*se začal aktivně rozvíjet po událostech 2004-2005 (tj. tzv. oranžové revoluce a opětovné dohody „prozápadní a proruské“ oligarchie mezi sebou – D. Ž.). U jeho nositelů, se obvykle, role ukrajinského patriotismu soustřeďovala na pouhou podporu a posílení pro ně mnohem prioritnější samoidentifikaci – evropskou. V nacionálním diskursu už se dávno stalo obvyklým asociovat*

⁶² Podrobnější první analýzu viz Мирзоев Сергей. Гибель права: легитимность в «оранжевых революциях». Москва изд. «Европа», 2005

ukrajinské s evropským. Evropství zde symbolizuje garantované materiální zabezpečení, které je základní motivací těch, komu je vědomě či podvědomě blízká logika spotřebního euroukrajinství [Sereda, 2014] “

Jurij Lukašin ve svém příznačně nazvaném článku „**Eurofetiš**“ potvrzuje nejen sílu dřívějších ekonomických a strukturálních vazeb, ale i ukazuje na, někdy, opravdu iracionální snažení o eurointegraci (symbolické hodnoty bývají iracionální, a dostat se do Evropy a být součástí „západních institucí“ pro některé Velkoukrajince znamená něco víc, než ekonomickou výhodou). Lukašin ze statistických dat zjistil, že v roce 2010 obrat zboží a služeb mezi Ukrajinou a Ruskou Federací činil 41,6 miliard USD, a se všemi členskými státy EU dohromady 32 miliard USD. Také vypočítal, že pokud Celní Unie (Ruska, Běloruska a Kazachstánu) zavede vůči Ukrajině ochranné bariéry, Ukrajina bude mít ztráty ve výši skoro 10 miliard USD. Názorným příkladem nacionalistické iracionality, způsobené konfliktem soupeřících ukrajinských identit (a jejich vizí integrace) je způsob a následky nepromyšleného vstupu Ukrajiny do WTO v roce 2008. „*Jenom post factum se zjistilo, že snaha za každou cenu „předehnat Rusko“ nám způsobila obrovské ztráty. Úroveň celní ochrany, jež si Ukrajina „usmlouvala“ při vstupu do WTO, je dvakrát nižší než jednotný celní tarif Ruské federace. Výsledkem je, že ukrajinský výrobce je chráněn před expanzí zboží a služeb z vnějšku dvakrát méně, než ten ruský. Mimochodem, to samé můžeme říci, pokud srovnáme ochranná opatření Ukrajiny a EU. Uvedu dva příklady, dovozní cla na některé potraviny dosahují v EU sta i více procent, ale Ukrajina se dokázala při vstupu do WTO zavázat snížit tato cla v rozmezí od deseti procent do nuly.*“ [Lukašin, 2011, №14 (553)]. I Milan Syruček poznamenává, že se s tímto „okřídleným slovem Euro“, jak výrazem a mýtem něčeho lepšího a dražšího často setkával [Syruček, 2015, s. 193] Proto můžeme „mýtus evropské integrace“ považovat za jednu ze symbolických hodnot radikalizujících a rozdělujících dva naše ukrajinské narativy v otázce geopolitické integrace.

Dalším významnou štěpící linií je otázka ruského jazyka, jak jsem již ukazoval dříve na Ukrajině panuje (a vždy panovala) faktická diglosie⁶³, a proto je otázka státního jazyka dle mého názoru zástupným problémem, posilovaným politicky, nikoliv etnolingvisticky. Klíčový rozpor mezi narativy proto panuje obsahu, nikoliv formě.

⁶³ Zopakují, že Americká agentura Gallup University – Gallup, Inc. při provádění výzkumu na postsovětském prostoru (data z roku 2007) zjistila, že 83% Ukrajinců mluví rusky, protože při průzkumu preferovalo komunikaci v ruštině. „*A large portion of Ukrainians speak Russian (83% of Ukrainian respondents preferred to take the Gallup survey in Russian).*“ Dostupný in <http://www.gallup.com/poll/112270/russias-language-could-ticket-migrants.aspx>

S. N. Sidorenko zde uvažuje o vztahu dvou kultur a dvou identit, ukrajinské a (vše)ruské. Nejdřív kritizuje a obviňuje z pokrytectví tu část (velko)ukrajinsky založené inteligence (především „ruchovce“ první vlny devadesátých), jež nejdřív oslavovala „marxismus-leninismus“ (cituje jejich oslavná díla z dob reálného socialismu) [Sidorenko, 2005, s. 16-30]. Po získání nezávislosti tato část, dle něj, „buditelů“ se stejným stranickým přístupem začala „budování nového národa a kultury“. Používá dokonce v tomto kontextu termín „*kulturní revoluce*“ [Sidorenko, 2005, s. 37]. Stejně jako i jiní autoři (Buzina, Mirošničenko, Marčukov, Žilcov,...), ale více v kulturním kontextu obviňuje tyto představitele ze spojenectví s postsovětskou nomenklaturní byrokracií. [Sidorenko, 2005, s. 21]: „...*nacionální inteligence využila moci byrokratů, aby donucovacími prostředky státu přinutila většinu obyvatelstva Ukrajiny změnit kulturní orientaci. A to proto, že žádným jiným způsobem nelze donutit ukrajinské obyvatelstvo odmítnout velikou ruskou kulturu, v jejíž tvorbě sehráli svoji roli i urozenci Jižní Rusi. Odmítnout ji ve prospěch kultury čistě ukrajinské, která těžko někdy v brzké době bude mít dostatečně sil na to, aby si mohla nárokovat roli plnocenné náhrady kultury všeruské.* (zvýrazněno mnou – D. Ž.)⁶⁴

Odhodiv ruskou kulturu, Ukrajina se stejnou lehkostí odhodila i tu část světového kulturního dědictví, které z různých důvodů nevyhovovalo bolševikům a které se s příchodem glasnosti začalo aktivně vydávat, bohužel ne u nás. ... Ukrajinská nezávislost je, kromě všeho jiného, také nezávislostí na kultuře vyššího typu, a proto snaha ji získat (tj. nezávislost ukrajinské kultury) v duchovním smyslu není ničím jiným, než bojem za právo místo po dvou, znovu chodit po čtyřech...“ [Sidorenko, 2005, s. 48-49] Mluví také se skepsí, zda na současné úrovni rozvoje ukrajinského jazyka je ukrajinština se svými výrazovými možnostmi schopna plnohodnotně umožnit přístup ke světové kultuře. Zároveň si pokládá „schauerovskou otázku“, proč vytvářet nový prostředek k vnímání světových kultur, když něco takového už dávno máme – literaturu a kulturu všeruskou? [Sidorenko, 2005, s. 50]:

„Co se týče kulturního přeorientování se Ukrajiny na Evropu, od Puškina a Dostojevského k Schillerovi a Shakespearovi, tak co se týče těchto nadějí, můžeme jich rovnou zanechat. Puškina už máme (i když brzo už budeme muset říci – měli jsme), pochopí jej každý Ukrajinec. U Schillera platí, že pokud se Ukrajinec nenaučí německý jazyk (alespoň na té úrovni, na jaké ovládá ruský), nenarodí se a neprožije život v Německu, tak může získat jen

⁶⁴ Chci ještě doplnit, že v tomto smyslu všeruská kultura nevyklučuje kulturu ukrajinskou, ale je chápána více ve smyslu specifického organického regionálního doplnění, pastorálního charakteru, přesně tak jak byl chápána v carském Rusku, a jak to fakticky v rámci diglosie platilo, s určitými výhradami, pro období SSSR.

chabý odraz originálu. ... Historické podmínky určily, že se na Ukrajině utvořila taková situace, kdy se drtivá většina Ukrajinců rozvíjela nikoliv v jedné, ale ve dvou paralelních, navzájem se ovlivňujících kulturách, a v této skutečnosti není potřeba vidět nedostatek, ale naopak výhodu. Proto je přinejmenším nerozumné přistupovat k řešení otázky s čistou formálností a ponechávat Ukrajinci jen jednu část jeho kulturní podoby a zahodit druhou, která byla a v dohledné perspektivě bude pro Ukrajince jediným zdrojem, jenž mu umožňuje přístup k bohatství světové kultury. “S. N. Sidorenko také popisuje jiným způsobem z hlediska kultury, dva naše sledované existující ukrajinské narativy „čistě“ ukrajinskou (identita – západní Ukrajinec) a (identita – Východní Ukrajinec) ukrajinsko všeruskou. „ V dnešní Ukrajině se na sebe nanáší dva paralelně probíhající procesy. Proces formování ukrajinského národa a kultury, zahánějící všechny, kdo jdou touto cestou, na několik století zpět do období kultury-kojence. Druhý proces – pokračující rozvoj tisícileté ruské kultury (tedy cestou, kterou dosud postupovala Ukrajina). Tato (ruská) kultura i přestože prožila v dvacátém století globální krizi, má nepochybně před sebou obrovskou perspektivu. Proto se každý Ukrajinec bude muset rozhodnout, v jakém období chce žít, v 17. století, nebo 21. století a cíle jakého století chce řešit.“ [Sidorenko, 2005, s. 48-49] Na což druhá strana odpovídá ústy Kirila Galuška: „Národní cítění je samo o sobě nevratné, můžeme k němu něco přidat, něco ubrat, ale nic víc, protože je to způsob vnímání světa. Národní cítění lze pouze uspokojit, nebo neuspokojit, se všemi z toho vyplývajícími následky.“ [Galuško, 2010 s. 40] Na co z druhé strany slyšíme Dmitrije Slavského z města Nikolajev, z jeho článku **Proč nejsem Patriot Ukrajiny** z elektronické verze ukrajinských novin „2000“ je zřetelně vidět krajní pozice ukrajinské všeruské identity jihovýchodu a velmi názorně ukazuje pocit „odcizení z Ukrajiny“ a zaslouží si rozsáhlejší citaci⁶⁵, je datovaný 26.02.2010 a polemizuje se zde o možnosti přijetí (velko)ukrajinské identity.

„Stal jsem se občanem nového státu jenom proto, že jsem se narodil a žil na tomto území, a přesto jsem se za 18 let jeho patriotem. ... patriotizmus, hrdost za historii a úspěchy Vlasti, jsou u člověka minimálně od útlého mládí, jak se říká v krvi. U mě stejně jako u celé řady dalších, už od ranních let (jsem ještě poměrně mladý člověk), byl patriotizmus spojen s pocitem lásky k Vlasti – Sovětskému Svazu – který byl všemi spravedlivě spojován s Ruskem. Samozřejmě jsme viděli nedostatky tehdejšího režimu, vyprávěli si vtipy o marazmatickém generálním tajemníkovi, záviděli hojnosti v obchodech na Západě a byli rozhořčeni absencí

⁶⁵ viz elektronickou verzi ukrajinského časopisu „2000“ Dostupný in <http://www.2000.net.ua/c/64198>

demokratických svobod. Ale také jsme byli hrdí na svoji zemi, která jako první poslala člověka do vesmíru a která zlomila vaz fašismu. Byli jsme hrdí na její tisíciletou historii, s jejími mnoha slavnými vítězstvími, desítkami géniů, co jsme darovali světu a stovkami, ne-li tisíci, prostě nadaných osobností, kteří se utvrdili ve všech sférách lidské činnosti.

*A tuto velkou Vlast mi vzali a prohlásili ji „impériem zla“. Moje malá vlast (rodné město) se stalo součástí nového státu Ukrajina, který nikdo dříve neodděloval od Ruska. **Samozřejmě, mohl jsem se pokusit mít rád novou Vlast, když už ne srdcem, tak rozumem.** (Podtrženo mnou – D. Ž.) Ale nezdařilo se! Není možné “zdravým” rozumem přijmout historii těch „hrdinů“, které nám ideologové nového státu nabídli místo zavrhnutých. Dokonce takový génius světového formátu jakým je Gogol, který jako nikdo jiný oslavoval Malorusko (Ukrajinu) a zcela vážně se mohl stát „vizitkou“ nezávislé Ukrajiny, byl jimi fakticky zavrhnut díky svému ruskému patriotismu. Ano, pro Nás obyvatele jihovýchodu je tahle „nová“ (my jsme nikam neodjížděli ze svých domovů a měst) Vlast není matkou, ale skutečnou macechou! ...Existuje zde dělení občanů nového státu na „správné“ (čím západněji, tím správněji) a „nesprávné“, které je potřeba „naučit být Ukrajincem“ ... Není třeba zmiňovat i zcela zřejmé převládání rodáků ze Západní Ukrajiny mezi kyjevským establishmentem, ani jejich „výsadek“ na klíčové posty ve východních oblastech, při úplné nepřítomnosti pohybu v opačném směru.“*

Nejsilnější rozpory vyvolává ovšem otázka politizace Velké Vlastenecké války a otázka veteránů, kde existují dvě verze „postsovětská“ a „západní“⁶⁶, které mají jasně dané regiony, kde dominují (jihovýchod Ukrajiny versus Halič) a střetávají se právě ve středu, tedy centrální části Ukrajiny. Mluvíme zde o dvou narrativech. Toho, který vznikl v sovětské Ukrajině, a toho který přežil především díky ukrajinské emigraci (především z Haliče) během Studené války. Přitom emigrantská verze postupně získávala čím dál tím větší vliv a vytěsnila z veřejné politické debaty a školních programů sovětskou verzi [Nemenskij, Piroženko, 2015, s. 334]. V západních oblastech rehabilitace veteránů OUN-UPA začala ještě v roce 1995, kdy 11. května Lvovský oblastní výbor ustanovil nový status veteránů UPA (Ukrajinské povstalecké armády), podle nějž byli uznáni bojující stranou a označeni za bojovníky za svobodu a nezávislost Ukrajiny na území Lvovské oblasti [Syruček, 2015, s. 109].

⁶⁶ Ohledně západní viz Knihu Milana Siručka Rusko-Ukrajinské vztahy Mýty a skutečnost, kde je „západní verze silně reflektována“. Ohledně moderní interpretace sovětské verze viz

Козлов, А.В. Вся правда об Украинской повстанческой армии (УПА) . Москва. Вече. 2014 nebo Ткаченко Г.С., Войцеховский А.А., Ткачук А.В.: Документы изобличают (сборник документов и материалов о сотрудничестве украинских националистов со спецслужбами фашистской Германии), Киев 2004 изд. второе

Během průzkumu veřejného mínění „Evrazijskij monitor“ na Ukrajině z roku 2009 se účastníci vyjadřovali k “boji OUN proti sovětské státní moci na Západní Ukrajině v 40. a 50. letech dvacátého století.“ U dotázaných mladších 30 let - 33% jej hodnotilo negativně a 22% pozitivně, u starších 30 let 47% jej hodnotilo negativně a 19% pozitivně. Což také nepřímou ukazuje na rozdělení Ukrajinské společnosti v této problematice.[Danilov, Filipov, 2009, s.240]

Jak dokládá výzkum Nemenského a Piroženka, z hlediska celostátní politiky Kyjeva, u prvního prezidenta Leonid Kravčuka⁶⁷ ještě kulturní politika neměla konceptuální charakter, ale bylo spíše období hledání nových možností a výzev. Politika Leonida Kučmy byla mnohem promyšlenější, fakticky to byla modernizace starého sovětského modelu v reáliích nezávislé a ideologicky antikomunistické Ukrajiny, sovětské „diskurzivní hranice“ zůstaly zachovány, ale rozšířily se možnosti nacionálně-patriotických výkladů minulosti, „konsolidace národa“ tedy probíhala technikou zamlčování těch témat, které proti sobě stavěly nejrůznější části ukrajinské společnosti. Kučma v projevech mluvil o Velké vlastenecké válce, ale zdůrazňoval právě roli ukrajinského národa jako „vítěze nad fašismem.“

Předělem můžeme považovat prezidentství Viktora Juščenka, kdy se v roce 2006 objevil „Institut národní paměti“ a 14. října 2005 Viktor Juščenko poprvé veřejně pozdravil veterány UPA s 63. výročím vzniku Ukrajinské povstalecké armády. Od této chvíle začala aktivní politika rehabilitace činnosti UPA v očích veřejného mínění. Ale propagace této problematiky vyvolala jenom zvýšení napětí a vzájemného odporu. Od roku 2005 se na náměstích celé řady měst (a především v Kyjevě) začaly probíhat střety mezi veterány Rudé armády a UPA a také mezi jejich stoupenci. Rozkol vyvolali především výnosy prezidenta Juščenka o udělení titulu Hrdina Ukrajiny Romanu Šuchevičovi (12. 10. 2007) a Stepanu Banderovi(13. 10. 2007).

Dne 3. 10. 2007 charkovský oblastní výbor přijal prohlášení, že na území charkovské oblasti byla OUN-UPA silou bojující na straně fašistického Německa a že „*pokusy rehabilitovat kolaborantství a zrádovství vedou k rozkladu a ohrožují budoucnost Ukrajiny.*“ Navrhl orgánům moci na území oblasti „*demontovat jakékoliv památné znaky, jestliže se objeví, postavené na počest OUN-UPA a jejich bojovníků.*“[Syrůček, 2015, s. 111]. I přestože tyto výnosy byly za prezidentství Viktora Janukoviče odvolány, pandořina skříňka už zůstala nenávratně otevřena.

⁶⁷V roce 1990 se stal členem Ústředního výboru ukrajinské komunistické strany a nakonec i předsedou Nejvyššího sovětu Ukrajinské SSR, takže k emigraci v té době přistupoval opatrněji.

Vyvstává zde otázka, opravdu se nemohou oba narativy shodnout v ničem kromě polaritě pozitivní/negativní dominanty vůči společné bytí v mnohém rozdílné prožité historii? Opravdu nezbyvá nic jiného než, oficiální státní politika na základě negativní dominanty vůči superetnické identitě, jak ji Oles Buzina trefně pojmenoval „*kultu oficiálního státního mazochizmu?*“ [Buzina, 2015, s. 203]

Halič přece také rozvíjí vlastní identitu nezávislou na velkoukrajinské negativní nacionální dominantě! Oleg Chavič, Haličan, odmítá toto velikoukrajinské pojetí, **ale na základě pozitivní dominanty**. Poukazuje na principiální odlišnosti Haličanů a celé Západní Ukrajiny od té Východní⁶⁸, formuluje princip autonomizace a separace Západní Ukrajiny od škodlivých vlivů Ukrajinců „Velké Ukrajiny“, což je přímý protiklad dnes oficiální dominující nacionální „velkukrajinské“ ideji, jež je využívána k legitimizaci jednotné Ukrajiny v dnešní podobě vládnoucími postsovětskými elitami. Druhým zajímavým příkladem je haličský publicista a novinář Volodimir Pavliv, který se „*netajím tím, že Halič musí mít oddělený status, status autonomie, který by zajistil zachování své vlastní kultury, specifiky a tradic. A pokud toto může být zajištěno v rámci Ukrajiny, pak nemám žádné námitky vůči státu Ukrajina. Jsem pro to, aby Halič – nezávisle na tom čeho součástí by byla, je a bude – vždy bojovala za právo samostatně řešit svoje záležitosti, jež jsou spojené, podle mého názoru, s vlastní osobitou mentalitou, kulturou a tradicemi. Volodimir Pavliv také zdůrazňuje, že „haličské politikum nemá co nabídnout Ukrajině jako celku, protože chápání tak složitého organizmu, jakým je dnešní Ukrajina značně přerůstá ty lidi, které dnes známe jako ukrajinské politiky haličského původu. Oni prostě nechápou, co to je Ukrajina v té podobě v jaké je a jak se má rozvíjet k blahobytu. Proto používají tyto staré a navyklé nacionalistické vzorce, které byly zformulovány ještě před nimi a o kterých si teď můžeme počíst v populárních knížečkách na toto téma, téma ukrajinského patriotizmu. ... ale mě se zdá*

⁶⁸ Haličan Ukrajinec Oleg Chavič tvrdí [Че, 2011, №3(542)], že západním Ukrajincům (i v rámci Západní Ukrajiny vyděluje zakarpatské Rusíny, obyvatele Volyni a Podolja – ale pouze jako subetnika západních Ukrajinců Haličanů), kterým „*je naprosto cizí tradice Maloruska* (historická Levobřežní a Pravobřežní Ukrajina) *a Novoruska*“. Oleg Chavič odmítá pokus vytvořit Velkou Ukrajinu jako nemožný a způsob jakým se pokouší (nejen) jeho haličští krajané provádět tuto politiku považuje za **neméně iluzorní a totalitní** než ta, jež byla prováděna v SSSR vůči západním Ukrajincům. Tento pohled je (zatím) populární jen u haličské inteligence a podle klasifikace M. Hrocha, jej můžeme označit za fázi B moderního haličského autonomistického národního hnutí.

(Pavlivovi – D. Ž.), *já to vnímám, protože vedu diskusní klub, kde probíhají diskuse na téma Haliče a Haličanů, že přece jenom dozrává názor, že haličský politik se musí v první řadě věnovat problémům Haličan a Haliče.*(zvýrazněno mnou – D. Ž.) *Vznik haličské politické strany, která by se nevěnovala Ukrajině, ale Haliči – to je perspektiva nejbližšího desetiletí. Možná jsem optimista, ale mám právě tuto konkrétní vizi.* [Čalenko, 2011].

Stejně tak na úrovni „centrální Ukrajiny“ Mikola Rjabčuk v rámci toho procesu námi zkoumané dichotomie projektů nacionální identity všímá zrodu nové podoby identifikace, nebo spíše zatím jemného, ale velmi zajímavého posunu, nazývá jej „kreolský“ nejdříve konstatuje, že *„ukrajinský nacionalistický projekt se vlastně ničím zvlášť neliší od ostatních národně budovatelských projektů východoevropských zemí. Ale „maloruský“ je v mnohém unikátní. V carském Rusku a potom i v Sovětském svazu byl pouze jednou z podob regionalizmu. Avšak po nabytí Ukrajinské nezávislosti tento projekt získává čím dále tím více odlišných prvků, právě díky kombinací konzervativních tradičních sovětsko-východoslovansko-rusko-pravoslavnou identit a nové „kreolské“, tedy identity a ideologie nového ukrajinského rusofoního nacionalismu.*(zvýrazněno mnou – D. Ž.) [Rjabčuk, 2007].“ I když Rjabčuk „kreolskou identitu“ řadí k našemu druhému typu dichotomie, a považuje jej za další verzi všeruského projektu, vzhledem k naší definici u všeruského projektu (respektive supernacionální východoslovanské identity) nemůže nastat „kreolizace“. U všeruského i stejně tak sovětského je jasně daná nacionální a nadnacionální hierarchie identit: nejdříve „(vše)Rus/Sověť“, pak teprve „Velikorus“, „Malorus“ nebo „Bělorus“ atd. ...

Právě tento „kreolský“, typ identity je mírným náznakem dalšího možného, opakují pouze možného rozvoje našeho Prvního typu nacionální identity v rámci naší dichotomie, kdy „ukrajinský rusofoní nacionalista“ může nakonec opustit negativní dominantu ukrajinského nacionálního narativu s jeho pouze formálním nacionálním ukrajinstvím a začít rozvíjet novou identitu na základě pozitivní dominanty nezávislou na všeruské, nebo naopak je to krok k usmíření s ní. A pak teoreticky, tak lze ukončit dichotomický vztah námi zkoumaných ukrajinských identit ...

Závěr

Ukrajíně nechybí zvučná hesla, ale chybí ji obyčejné analýzy, bez emocí. Historii je třeba vyprávět takovou, jaká byla. Nehledě na politické sympatie a osobní preference [Buzina, 2015, s. 201]

Věřím, že když zastaralá nacionální politika primordialismu na celostátní ukrajinské úrovni zklamala, jedinou cestou jak najít konstruktivní řešení je reálně uznat rozdílnosti regionů, rozdílnost jak jejich vývoje, tak i historie.

„Vypadá to, že je potřeba rozlišovat mezi hnutím za nezávislost a hnutím k sebeurčení. Nezávislost nevede automaticky k sebeurčení. Nezávislost můžeme dostat ve velmi krátkém historickém období. Nabytí sebeurčení to je vždy velmi dlouhý proces, trvající desetiletí. Stát, který získá nezávislost pokračuje velmi dlouho v utváření svoji politiky od opaku, odráží se od bývalé metropole jako od bodu obratu. Jsou potřeba roky a roky než se politický kurz mladého státu začne utvářet od vlastních základů, což právě je příznakem skutečného sebeurčení.“ [Pastuchov, 2014, s. 37]

Teprve se získáním vlastních základů, bude možné začít pomalu rekonstrukci „zdola na základě místních regionálních identit“ a postupovat postupně pragmaticky až k pomyslnému vrcholu hierarchie – tedy k vlastní pozitivní interpretaci nadnacionální identity východních Slovanů, která i přes dva neúspěšné pokusy stále čeká na svoji formulaci⁶⁹, možná ve volnější, ale za to pružnější podobě...

Na závěr bych chtěl ještě pohovořit o člověku, jehož kniha o ukrajinské identitě „*Ukrajina není Rusko*“ je kritizována z pozic obou narativů, pro jedny je důkazem „plíživé ukrajinizace“, pro druhé je svědectvím, že druhý prezident Ukrajiny Leonid Kučma je především představitelem bývalé sovětské nomenklatury, „korupčníkem a komunistou“⁷⁰. Možná právě díky tomu, že byl ředitelem gigantického dněpropetrovského podniku Južmaše, nikoliv vedoucím oddělení propagandy ústředního výboru Ukrajinské sovětské republiky jako první ukrajinský prezident Leonid Kravčuk, si Kučma uvědomoval, byť podvědomě, nebezpečí negativní dominanty při vytváření vsutku samostatné nacionální identity. Negativní dominanta může být při disimilaci dobrým odrazovým můstkem, ale pro hledání plnocenného sebeurčení nestačí, naopak může začít škodit. Kučma si pokládá otázku:

⁶⁹ Nepochybně existuje, protože se na ní nejen Ukrajinci neustále v dobrém či zlém odvolávají a s ní poměřují svoji realitu.

⁷⁰ Leonid Kučma se v roce 1986 stal ředitelem Dněpropetrovského gigantického podniku Južmaš a patřil k tzv „rudým ředitelům“, tedy byl plnohodnotným členem vyšší sovětské nomenklatury.

„Nevytváří se u nás komplex... ublíženého národa? Takový komplex by byl pro Ukrajinu škodlivý. Vnutil by nám neurózu oběti, mýtus země opuštěné Bohem a historií... Takový národ bude závistivý, poškozený a nešťastný. Svoje nejlepší duševní síly spotřebuje na propočítávání, kdo a kdy jej podvedl a přepočítal a kdo mu „jámu kopá“... Zacyklenost na minulosti, ve které jsou vidět pouze tma – pronásledování, oběti, potlačování a nespravedlnost překáží lidem úplnému zvednutí se, k možnosti stát se skutečně svobodnými a nezávislými dnes. Jsou připraveni znovu a znovu, počtvrté, popáté, posedmé a dokola pranýřovat Moskevštinu, ruský carismus, kolonizátory, porušovatele, Petra I, Kateřinu II, Lenina, Stalina, Chruščeva, Brežněva, Jelcna, Putina a to znamená, že už nejsou schopni se obejít bez Ruska. Klovají Rusko neúnavně a vášnivě, potřebují jej jako milovaný předmět nenávisti, té nenávisti, bez které už život ztratil jakýkoliv smysl?“ [Kučma, 2003, s. 139-140]. A pokračuje, „nejslabším článkem transformačního modelu roku 1991 její antihistorismus, zapomenutí organického spojení „minulosti-současnosti-budoucnosti“... takové spojení je objektivně danou realitou, které nezávisí od něčích přání.... Její existence vylučuje možnost vytvoření nových institucí společenského života v podobě jednoduchých kopií cizí zkušenosti, dokonce i té sebelepší.“ [Kučma, 2003, s. 165]

Kde je ten společný odrazový bod a kde se má hledat?

„Část našeho národního dědictví je vytvořena v ruském jazyce, i to, nepochybně, představuje výzvu našemu národnímu citění. Je jasné, že se nemůžeme zřítci povídek a deníku Tarase Ševčenka (psaných v ruštině – D. Ž.), stejně tak celé řady prací našich významných historiků, etnografů, spisovatelů, publicistů, politiků a myslitelů. Vystává zde však otázka, kde a jak máme vymezit hranici? **A odpovědět na ještě složitější otázku: podle jakých kritérií máme vyčlenit tu část kultury, která obecně řečeno, tvoří kondominium, tedy rozprostírá se ve společném rusko-ukrajinském vlastnictví?**“ [Kučma, 2003, s. 26]. To je právě otázka i pro současnost, pro hledání konstruktivního řešení, najít ten průsečík, to kondominium co spojuje východoslovanskou ukrajinskou etnicitu s enticitou ruskou a jak se v tomto případě projeví stále spící všeruská superetncita, protože i zde můžeme souhlasit s Kučmou, že i ukrajinská i ruská společnost ještě stále nepromyslela svoje společné „imperiální“ historické dědictví [Kučma, 2003, s. 324].

Použitá literatura

Memoáry

Кучма, Л. После Майдана Записки президента 2005–2006. Киев. «Довира» Москва. «Время» 2007

Кучма, Л. Украина - не Россия. Москва.. Время 2003

Prameny

Бондаренко, Н.С. Славянский этногенез и становление украинского народа. Киев. Феникс 2007

Борисенко, Е. Феномен советской украинизации. 1920–1930-е годы. Москва. Европа 2006

Бышок С., Кочетков А. Евромайдан имени Степана Бандеры. От демократии к диктатуре. М. ФРИГО «Народная дипломатия», 2014

Бромлей, Ю.В. Очерки теории этноса. изд. Наука Москва 1983

Бузина О. Воскрешение Малороссии К. Арий, 2012

Бузина О. Союз плуга и трезуба. Как придумали Украину. Киев. Арий 2015 (druhé vydání, prvé bylo v r. 2013)

Галин, В.В. Запретная политэкономия революция по-русски. Москва. Алгоритм 2006

Галушко К. Украинский национализм: ликбез для русских, или кто и зачем придумал Украину. Київ. Темпора 2010

Гумилев, Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва. Айрис-пресс 2007

Жильцов, С.С. Неоконченная пьеса «оранжевой» Украины. Москва. Междунар. отношения 2005

Журавльов, Д.В. Хто э хто в українській сторії Харків. Клуб сімейного дозвілля 2011

Зиновьев, А.А. Запад. Москва. Алгоритм Эксмо 2007

Корнилов, В. Донецко-Криворожская республика. Расстрелянная мечта. Харьков,. Фолио 2011

Крыштановская О. В. Анатомия российской элиты. Москва. Захаров 2005

Марчуков, А.В. Украинское национальное движение: УССР 1920–1930-е годы. Москва. Наука 2006

Масловский В. И. и кол.: Обвиняет земля – Организация украинских националистов: документы и материалы. Москва. «Универсум», М. 1991

- Миллер, А.И.* Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX века Санкт-Петербург. Алетея 2000
- Миллер, А.И.* Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования. Москва. Новое литературное обозрение 2006
- Моро, К.* Украина в чем ошиблась Франция. Москва ФИП 2016
- Синицын, Ф. Л.* Разделяй и властвуй. Нацистская оккупационная политика. Москва. Вече 2015
- Орлов, А.* Украинская матрица. Перезагрузка. Москва. Поколение 2006
- Пастухов, В.* Украинская революция и русская контрреволюция М. ОГИ. 2014
- Ульянов, Н. И.* Происхождение украинского сепаратизма, Москва. Индрик 1996
- Север, А.* Бандера и бандеровщина. М. Алгоритм, 2014
- Сидоренко, С.Н.* Украина тоже Россия. Москва. Альтернатива 2005
- Синицын, Ф. Л.* Разделяй и властвуй. Нацистская оккупационная политика М. Вече 2015
- Субтельний, О.* Україна: історія Київ. Либідь 1994
- Щеголев, С.Н.* История «украинского» сепаратизма. Москва. Имперская традиция 2004
- Широкопад, А. Б.* Россия — Англия: неизвестная война, 1857–1907 Москва. АСТ 2003
- Шульгин, В.В.* Украинствующие и мы. Бельград, изд. Russia Minor. 1939
- Hroch, M.* Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů. Praha. SLON 2009
- Plokhy S.* Unmaking Imperial Russia Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History, Toronto, University of Toronto Press Incorporated 2005
- Putna M.C.* Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity Praha. Vyšehrad 2015
- Syruček M.* Rusko-ukrajinské vztahy Mýty a skutečnost Praha. Grada Publishing 2015

Sborníky

Данилов А.А., Филиппов А.В. (ред.) Освещение общей истории России и народов постсоветских стран в школьных учебниках истории новых независимых государств, «Евразийский монитор» М. 2009

Сталин И.В. Марксизм и национальный вопрос 1946, dostupný in http://grachev62.narod.ru/stalin/t2/t2_48.htm, taktéž viz. Сочинения. – Т. 2. – Москва. ОГИЗ; Государственное издательство политической литературы, 1946. С. 290-367.

Хрох, М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе, in *Андерсон Б. (ed.)* Нации и национализм, Москва. Праксис 2000, s.121-146

Чешко, С., Роль этнонационализма в распаде СССР. in *Севостьянов, Г.* (ed.) Трагедия великой державы. Национальный вопрос и распад Советского Союза. Москва. *Социально-политическая МЫСЛЬ* 2005 , s.443-468
taktéž dostupný in http://scepsis.ru/library/id_1763.html

Гузенкова Т. С. (отв. ред.) Наследники Победы и поражения. Вторая мировая война в исторической политике стран СНГ и ЕС Москва. РИСИ. 2015

Погребинский М. Б. Сост. «Оранжевая революция»: лозунги и реальность: М.: изд. Европа, 2005

Anderson, B. Pomyslná společenství. in *Hroch, M.* (ed.). Pohledy na národ a nacionalismus. Praha. SLON, 2003, s.239-269

Best H., Higley J. (ed.) Democratic Elitism: New Theoretical and Comparative Perspectives. Leiden. Boston. Brill 2010

Smith, D.A. Etnický základ národní identity. in *Hroch, M.* (ed.) Pohledy na národ a nacionalismus. Praha. SLON 2003, s.270-293

Rudling, A. P. The Return of the Ukrainian Far Right The Case of VO Svoboda, in *Ruth Wodak and John E. Richardson* (eds.) Analyzing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text (London and New York: Routledge, 2013, s. 229

Články

Баринов И.И. Украинский национализм в прошлом настоящем и будущем in *Отв. ред. Лапкин В.В., Пантин В.И.* Внутривосточные процессы в России и Украине и перспективы российско-украинских отношений в период 2014-2020 гг. Москва. ИМЭМО РАН 2014

Безродный Ф.Е.: Степан Бандера. in Козлов Ю. К.: Бандеризация Украины – главная угроза для России. Яуза-пресс, М. 2008, с.87

Выдрин, Д. Эпоха президента Кучмы (и немного после). 2003, dostupný in <http://www.mirror.kiev.ua/1000/1550/42493/> taktéž viz. časopis Зеркало недели № 37 (462) 27 сентября — 3 октября 2003

Гайда Ф.А. Историческая справка о происхождении и употреблении слова «украинцы», s. 7-28 in *Айрапетов О.Р.* (ed.) Русский сборник: Исследования по истории России Т. XII. М., Регнум 2012.

Запшкільняк, Л. Спроби українсько_польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.) in Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939): матеріали міжнар. наук. конф., (Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.) / [упорядн. Василь Футала]. – Дрогобич: Коло, 2005. – s. 34–45.

Ингульский, В. Постиндустриальный феодализм: зарисовки из жизни украинских сеньоров. 2010, dostupný in <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/sotsium/70523> taktéž viz. časopis 2000 №49 (537) 10 - 16 декабря 2010

Корнилов, В. 15 мифов и правда о Криворожской республике 2011 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/istorija/71932> taktěž viz časopis 2000 №8 (547) 25 февраля - 3 марта 2011 г.

Лапкин, В. Революция versus Эволюция украинский казус постсоветского политического процесса in *Отв. ред. Лапкин В.В., Пантин В.И.* Внутриполитические процессы в России и Украине и перспективы российско-украинских отношений в период 2014-2020 гг. Москва. ИМЭМО РАН 2014

Лукашин, Ю. Еврофетиш. 2011, dostupný in <http://2000.net.ua/2000/forum/rossija/72926> taktěž viz časopis 2000 №14 (553) 8 - 14 апреля 2011

Неменский, О. Русинство и казакийство как противоположные модели восточнославянской идентичности in *Русины Карпатской Руси: проблемные вопросы истории и современность: сборник научных статей по материалам Международной научно-практической конференции "Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси (конец XIX-начало XXI вв.)"*, г. Ростов-на-Дону, 19 дек. 2008 г. изд. Лик, 2010

Неменский, О. Модели южнорусской идентичности на Украине in *Вопросы национализма* №2 (18) 2014

Неменский О. Пироженко В. Украина от Победителей к Побежденным in *Гузенкова Т. С. (отв. ред.)* Наследники Победы и поражения. Вторая мировая война в исторической политике стран СНГ и ЕС Москва. РИСИ. 2015

Мартыненко, А. Кавалерийских атак не будет, 2011 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/aspekty/slovo/72876> taktěž viz. časopis 2000 №14 (553) 8 - 14 апреля 2011

Миллер, А. Дуализм идентичностей на Украине, 2007 dostupný in http://www.strana-oz.ru/2007/1/dualizm-identichnostey-na-ukraine#_ftnref10 viz také журнал Отечественные записки, Выпуск № 1 (34) 2007

Миллер, А. Нация как рамка политической жизни. viz. časopis Pro et Contra № 3(37) май – июнь 2007 , s.6-21

Михайленко, М. Улыбка Алисы Селезневой, 2011 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/rakurs/72037> taktěž viz. časopis 2000 №10 (549) 11 - 17 марта 2011

Рябчук, М. Культура памяти и политика забвения. 2007 Dostupné in <http://www.strana-oz.ru/2007/1/kultura-pamyati-i-politika-zabveniya> viz taktěž časopis журнал Отечественные записки, Выпуск № 1 (34) 2007

Чаленко, А. Володимир Павлив: "Украинский национализм в Галичине брутально придушил ростки либерализма". (19.12.2011) dostupné in: http://revizor.ua/news/presidents/20111219_pavliv

Че, А. Олег Хавич: «Единственные люди, которые могут уничтожить соборную Западную Украину, это галицкие сепаратисты», 2011 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/forum/mnenie/71280> taktěž viz časopis 2000 №3 (542) 21 - 27 января 2011

Паин, Э. Россия между империей и нацией. viz. časopis Pro et Contra № 3(37) май –июнь 2007, s.42-60

Попов, А. Размышления по мотивам имперских осколков и пазлов, 2010 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/rezonans/69764> taktéž viz. časopis 2000 №46 (534) 26 ноября - 2 декабря 2010

Попов, А. Государство начинается с границы УССР – предтеча украинской независимости 2013 Dostupný in: <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/90-year-ussr/86834> taktéž viz. časopis 2000 №52 (636) 28 декабря 2012 г. — 3 января 2013

Скворцов, Д. В 1991-м нас развели вопросом колбасы, 2010 dostupný in <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/vybor/70382> taktéž viz. časopis 2000 №48 (536) 3 - 9 декабря 2010

Храпачевский, Р.П. Русь, Малая Русь и Украина: происхождение и становление этнонима, С. 34–43 in Яновский О. А. (ed.) Российские и славянские исследования: Сб. науч. статей. Вып. 1 Мн. БГУ. 2004.

Яковенко, Н. Одна Клио, две истории , 2007 dostupný in http://www.strana-oz.ru/2007/1/odna-klio-dve-istorii#_ftnref2 taktéž viz журнал Отечественные записки, Выпуск № 1 (34) 2007

Katchanovski, I.: Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine. Paper prepared for presentation at the Annual Conference of the Canadian Political Science Association, Montreal, June 1-3, 2010

Grabowicz, G. G. "Ukrainian Studies: Framing the Contexts." Slavic Review 54.3 (Fall). 1995, s. 674-90

Hagen, M. "Does Ukraine Have a History?" Slavic Review 54.3 (Fall). 1995, s. 658-673

Hall A. J. Nacionalismy utříděné a vysvětlené. Sociologický časopis. Vol. 31 (No. 2). 1995, s. 149-168

Internetové zdroje

Аксененко, С. Об украинском национализме и украинской национальной идее. dostupný in <http://www.hrono.ru/statii/2009/aks02naciukr.php>

Бузина, О. Истории от Олеся Бузины: Три народа Украины и прагматичный национализм. (24. 09. 2010) dostupný in <http://www.buzina.org/povtorenie/1630-tri-naroda.html>

Ваджра, А. РАСПАД: Карлик на глиняных ногах (23.11.005) Dostupné in <http://zvezda.ru/politics/2005/11/23/raspad.htm>

Ваджра, А. РАСПАД: Турбодемократия по-украински (10. 06. 2005) Dostupné in <http://zvezda.ru/politics/2005/10/06/raspad.htm>

Марчуков А. Малорусский проект: о решении украинско-русского национального вопроса 23.11.2011 dostupný in <http://alternatio.org/articles/articles/item/1355-малорусский-проект-о-решении-украинско-русского-национального-вопроса>

Мирошниченко, П. Я. Мирошниченко, Н. П. Эволюция украинского национализма dostupný in <http://www.ukrstor.com/ukrstor/mirosnicenko-ukrnaz.html>

Тёрох, И. И. Украинизация Галичины. 1939, dostupný in http://ukrstor.com/ukrstor/ukr_gali.html

Рябчук, М. Культура памяти и политика забвения журнал Отечественные записки, Выпуск № 1 (34) 2007 Dostupný in <http://www.strana-oz.ru/2007/1/kultura-pamyati-i-politika-zabveniya>

Попов, Э. Посторанжевая Украина: некоторые экономические и внешнеполитические итоги dostupný in http://www.perspektivy.info/oykumena/krug/postoranzhevaja_ukraina_nekatoryje_ekonomicheskiye_i_vneshnepolitcheskije_itogi_2011-11-16.htm

Пушков, А. «Идеология прагматизма - это идеология шакалов» (11.03.2010), dostupný in http://www.km.ru/news/ideologiya_pragmatizma_-_eto_ide

Ремизов, М. Национализмы правящего класса (5.02.2011), dostupný in <http://www.news.km.ru/natsionalizmu-pravyashchego-klassa>

Середа, Е. С какими проблемами столкнется Украина после смены поколений? (11. 02. 2014) dostupné in <http://polemika.com.ua/article-138191.html>

Славский, Д. Почему я не патриот Украины?(26.02.2010), dostupný in <http://www.2000.net.ua/c/64198>

Федоров, Д. Министр культуры Украины отозвался о Тарасе Бульбе, dostupný in

http://www.eurosmi.ru/ministr_kultury_ukrainy_otozvalsya_o_tarase_bulbe.html

<http://i-soc.com.ua/institute/>

<http://www.gallup.com>